

Tartalom

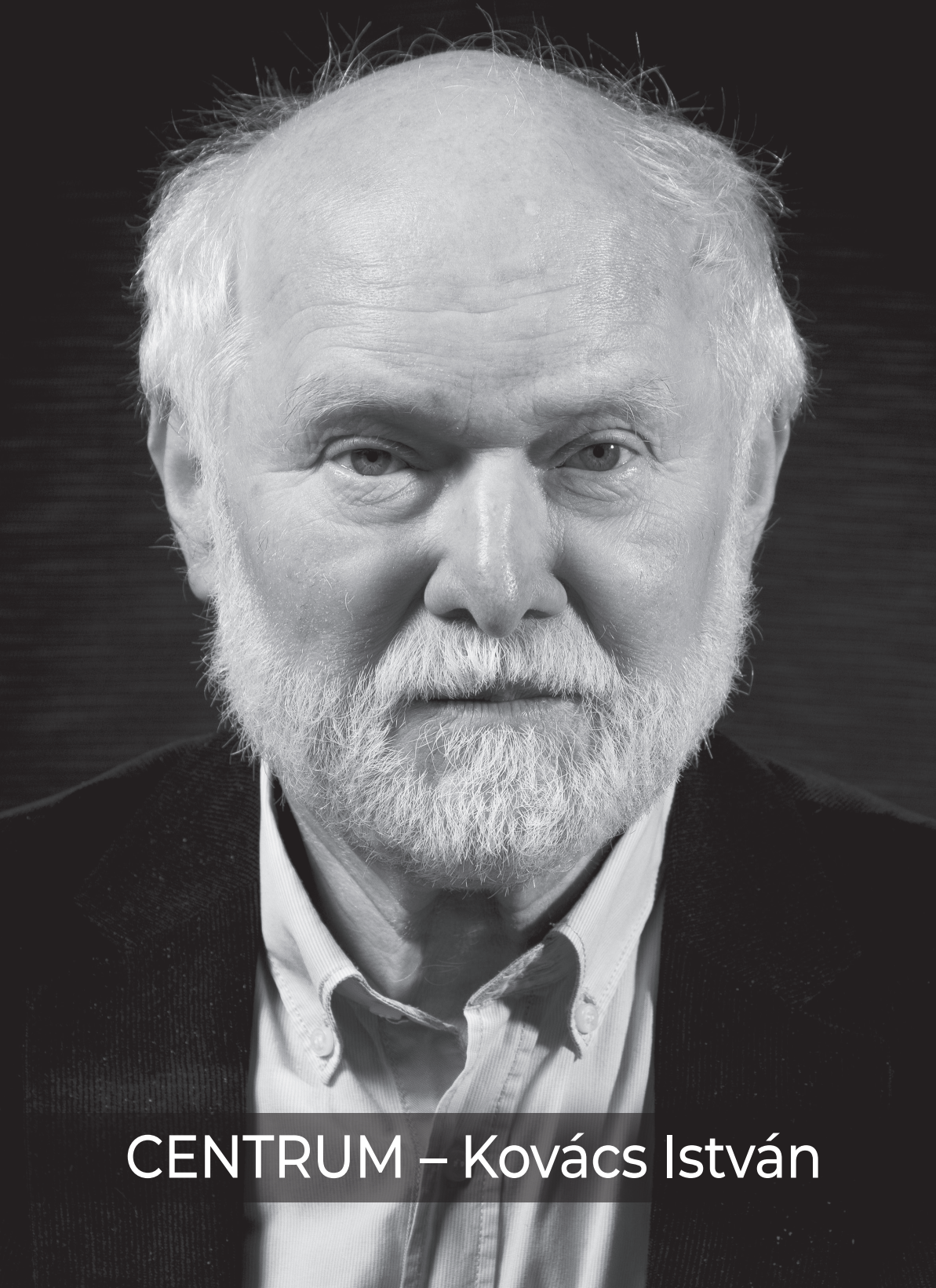
A CENTRUMBAN KOVÁCS ISTVÁN

KOVÁCS ISTVÁN: Emlékdogató a tenispályáról	5
„A versíráshoz nem magányra, hanem egyedüllétre van szükség” – a költővel ZSILLE GÁBOR beszélget	7
JÁNOSI ZOLTÁN: Kovács István galaxisa (<i>esszé</i>)	19
SZENTMÁRTONI JÁNOS: Elkószált levél Kovács Istvánnak	26
MEZEY KATALIN: Látja és tudja a múltat (<i>miniesszé</i>)	27
JERZY SNOPEK: Történelem és költészet (<i>esszé</i>)	28
FALUSI MÁRTON: „Végül önként jelentkeznek a zsandár-jelenlétnél” (<i>esszé</i>)	32
KIRÁLY LÁSZLÓ: Alkalmi vers, régimódi	38
HERMANN RÓBERT: Segesvártól Világosig (<i>tanulmány</i>)	39
KOVÁCS ISTVÁN: Csikósok; Vízet sirató plakát	50
EKLER ANDREA: Szemtől szemben Vele (<i>esszé</i>)	52
FILIP TAMÁS: Szögek egy kiáltványhoz	58
GYÖRI LÁSZLÓ: Összeolvasztás (<i>recenzió</i>)	59
LÁZÁR BALÁZS: Budakeszi álmom; Most, hogy mi, emberek	63

LYRA HUNGARICA

GÖMÖRI GYÖRGY: A férfikor gyümölcsei; Az öregkor gyümölcsei; Meteorológia	67
FECSE CSABA: Nem követted el; Az éjjel; Találkozás; Ugatás	69
PETRŐCZI ÉVA: Emléktúra; Két falépcső elsiratása; Sétáink	71
BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN: Társtalanságom bársonymosolya; Tűnődve; Kukorékol a fény	74
KIRÁLY FARKAS: Vizes versek (Nothing Else Matters; Love Me in Black)	76
LÉKA GÉZA: Borúti fények; Csak mustráltam	77
MAKÓ ÁGNES: Egyszerre; Zsíroidás	79
FÁBIÁN ISTVÁN: A markoláb; A vendég	82
JUHÁSZ RÓBERT: Tátogás; A határán is túl; Napfény a lencsére	83
KOPRIVA NIKOLETT: Egy szekrény tartalma; Esti ének, Szélvihar	86
POLGÁR KRISTÓF: A porondmester naplójából; Arlecchino	88
DEMETER ARNOLD: Vissza a vadonba; Út a megváltóhoz; November vége; Dióhullás	90
BUKOVENSZKI-NAGY ESZTER: Lenyomat; Fürdő	92

Borító II.: KELEMEN ERZSÉBET *Logo-mandala* című képverse
Borító III.: FÁBIÁN ISTVÁN *Übű* című grafikája
A Lyra Hungarica rovat címlapján FÁBIÁN ISTVÁN *Király nyunyókával*
című grafikája

CENTRUM – Kovács István

KOVÁCS ISTVÁN (Budapest, 1945. augusztus 19.) költő, író, műfordító, történész, polonista, diplomata.

1968-ban diplomázott az ELTE történelem–lengyel szakán. Az egyetemen csatlakozott a Kilencek költőcsoporthoz. 1971–1972 folyamán Illyés Gyula Herder-ösztöndíjasaként a Bécsi Egyetem hallgatója. 1972–1981 között az MTA kelet-európai irodalmak kutatócsoportjának tagja, 1981-től az ELTE Lengyel Tanszékének tudományos munkatársa, 1992-től a történettudomány kandidátusa. 1990–1994 között Magyarország varsói nagykövetségének kulturális tanácsosa, 1994–1995, illetve 1999–2003 folyamán krakkói magyar főkonzul. Történészként fő kutatási területe a lengyel történelem és a lengyel–magyar kapcsolatrendszer, amelyről tucatnyi nagy léptékű könyvet írt. Salföldön, illetve Budapesten él.

Irodalmi művei:

Havon forgó ég (versek), Kozmosz Könyvek, 1973
Ördöglakat (versek), Szépirodalmi, 1982
Véset (versek), Szépirodalmi, 1985
Hamuban csillagló gyémánt (esszék), Magvető, 1988
Robogás a nyárba (esszék), Jelenkor, 1992
A tér töredékei (válogatott és új versek), KÉZirat, 1995
Világok töréspontján. Beszélgetések Ryszard Kapuścińskivel, Rejtjel, 1998
Kézmozdulat a szürkületben (versek), Magyar Napló, 2004
A gyermekkor tündöklete (regény), Magyar Napló, 2006
Az idő torkában (válogatott és új versek), Magyar Napló, 2007
Shakespeare a Corvin közben (versek), Magyar Napló, 2018
A lét vonalkód-fényei (egybegyűjtött versek), Magyar Napló, 2020

Műfordításai:

Edward Stachura: *Szekercelárma* (regény), Európa, 1971
Jarosław Iwaszkiewicz: *Vörös pajzsok* (regény), Európa, 1974
Marian Brandys: *Napóleon és a lengyelek* (regény), Európa, 1978
Melchior Wańkowicz: *A Monte Cassinó-i csata* (esszék), Kossuth, 1979
Georg Büchner: *Levelek*, Európa, 1982
Stanisław Komornicki: *Varsó barikádjain* (visszaemlékezés). Kossuth, 1985
Jerzy Broszkiewicz: *Kis halottidéző* (lírai esszék), Európa, 1986
Együtt a szabadságért. Wysoczi tábornok emlékiratai 1848–1849, Zrínyi, 1992
Antológia: *Arany aszú* (versek, Zsille Gáborral), Krosno, 2003
Bohdan Zadura: *Éles határok* (versek, Zsille Gáborral), Magyar Napló, 2005
Edward Stachura: *Szekercelárma* (regény), Magyar Napló, 2012
Wacław Oszejca: *Az öröm szenvedése* (versek, Zsille Gáborral), Magyar Napló, 2012
„*Érdek és szeretet*” (visszaemlékezések 1848–49-re), Magyar Napló, 2016
Bernadetta Kuczera-Chachulska: *Széttördelt egység* (versek, Zsille Gáborral), Magyar Napló, 2019
Stanisław Jankowski „Agaton”: *Hamis igazolvánnyal Varsó halálgyűrűjében* (emlékirat), Magyar Napló, 2021

Díjai:

József Attila-díj (1984)
A lengyel Irodalmi Alap Fordítói Nagydíja (1986)
Kortárs-díj (1996)
Déry Tibor-díj (1999)
Krakkó díszpolgára (2003)
Bethlen Gábor-díj (2009)
Magyar Köztársaság Babérkoszorúja díj (2011)
A Magyar Érdemrend középkeresztje (2012)
Széchenyi-díj (2019)
Prima Primiissima-díj (2021)

KOVÁCS ISTVÁN

Emlékadogató a teniszpályáról

Riskó Zolinak

I.

Már nem emlékszem a teniszoktató nevére,
pedig labdaszedőkként sokat neveltünk rajta...
Fizetségként nem pénzt kaptunk, hanem egy-egy órát,
így tanígtatott minket bekhendre, forhandra.

A pályát a közeli kőbánya mészporával
mi vonalztuk két lécz között a lécnyi résen,
s azt is ő mondta, hogy a teniszpályának
csillagképe van a Tejúton túli égen.

Küklopsz-nagy szeme volt: egy-egy kidülledt teniszlabda,
a salakpálya rőt színétől bohókásan barnás,
és föl-fölbandzsígtatott a baljós fellegekre,
bizonygatva, hogy itt pedig ma ő az úr, és nem más.

II.

Tanítványai, a fő- és alorvosok
– a szorgos főnövér nem, pár éve még
apáca volt és enervált –
a párttitkárral együtt napellenzősen
munkára-harcra kész pózban lesik,
hogy fogadni tudják a szervát...
A fránya labda rendre a hálóba akad,
így lesz oda az adogatás,
s annál több dolguk a labdaszedőknek.
Oda se neki,
mert a póz,
a pattanásig feszült
pózolás a fontos,
a jól álcázott látszat...
Mert ahol a meccslabdák örökre elmaradnak,
éljenek a pantomim mozdulattal
adható és fogadható szervák!
Éljen
a látszatélet!

A kelletlen kollektív dicséret után
utolsóként a darázstekintetű teniszoktató
hagyja el a teret
szótlanul,
mint rég elsüllyedt hajót
újra és újra a kapitánya.
Hogy egy hét múlva majd visszajöjjön
mint rövidnadrágos kísértet,
s folytatódjék a befejezhetetlen játszma.

Mi pedig összeszedegjük az elveszett labdákat,
hogy játszani tudjunk végre,
s legyünk a teniszbajnokok Kocsisa, Puskása.

Írtunk akkortájt
a tizenöt és harminc pont helyett
ezerkilencszázat és ötvennégyet.

„A versíráshoz nem magányra, hanem egyedüllétre van szükség”

Zsille Gábor beszélgetése Kovács Istvánnal

– Kezdjük egy nehéz, ha nem megválaszolhatatlan feladvánnyal! A velem készülő interjúk során időről időre nekem szegeztek a kérdést: *Mi a vers? Fél évszázadnyi alkotói tapasztalattal a hátad mögött, hetvenhat évesen Te mit válaszolsz erre?*

– A költő számára e természetesnek is hatható kérdésre egybegyűjtött verseim általad 2020-ban összeállított kötetének, *A lét vonalkód-fényeinek* utószavában kíséreltem meg válaszolni: „A vers a lélek hajszálrepedéseinek soha meg nem ismétlődő szövevénye. Kiváltója a megrendülés és az örökkévalóság rokon értelmű fogalma: a csönd.” A megrendülés fogalma persze parttalaná tágíthatja a csönd fogalmát. A fegyverdörgést elnyomó csöndben is születtek zseniális versek.

– *Gyermekként mikor talákoztál először a költéssel?*

– Az első vers minden bizonnyal Mihail Iszakovszkij *Egy vöröskatona sírjánál* című költeménye volt, mert a bevezető sorai máig bennem élnek: „Vándor, mindegy, hová sietsz, / pár percig állj meg itt: / hős nyugszik itt, hullasd ré / a hála könnyeit...” Úgy emlékszem, nyolc-kilenc évesen szavaltam az Állami Fodor József Szanatórium Kultúrotthonában összegyűlt betegeknek április 4-én. Az iskolai olvasókönyv egyik lapjáról vagy a Kisdobos újság valamelyik oldaláról itatta fel az emlékezetem a szöveget és a mellette lévő rajtot, amely egy fa tövében domborodó sírhantot ábrázolt. Abban az időben a Kisdobos főszerkesztője Zelk Zoltán volt, akinek életművében fellapozható egy ugyanezzel a címmel írt „pártos” költemény. Viszont az én első élményversem költője a kétszeres Sztálin-díjas Iszakovszkij volt.

– *És átvitt értelemben, tehát nem egy konkrét vers révén mikor talákoztál először a költéssel? Vagyis mi volt az első olyan élményed, amelyről azt gondoltad, hogy ez nem a mindennapok reális valósága, hanem valami megfoghatatlan lírai esemény, érzés?*

– A költészet látomásként jelent meg az életemben. Az addigi létemet felforgató látomást egyetemi diáktársam húga jelenítette meg – húszéves koromban. E találkozás a lélek rianását váltotta ki. Széthasadozott előttem a világ, és minden eltérő formájú metszetében az ő arcát, mosolyát, mozdulatait láttam. Éveken át ennek bűvöletében éltem, noha kétszer-háromszor ha találkoztunk, és akkor is véletlenszerűen. Apránként tudatosodott bennem, hogy a versek megmagyarázhatatlan születésével más emberré formáló bűbájolás a költészet maga, és varázsereje a teremtő energiákat felszabadító érzelmen túl elsősorban a nyelvben: a szavak olykor kiszámíthatatlan, de utóbb pontosnak bizonyuló összjátékában rejlik.

– *Az 1956-os forradalom élménye nagyon elevenen él benned. Legutóbbi, Shakespeare a Corvin-közből című könyvedben különösen hangsúlyosan szerepel. A rendszerváltásig eltelt évtizedekben mennyire feszített ez az élmény?*

– Költőként a Kádár-rendszerben is meg tudtam jeleníteni 1956 közösségi és személyes drámáját, a heroizmus, az elképesztő szolidaritás élményét – összeesküdve az olvasóval. Az 1969-ben megjelent *Elérhetetlen föld* című Kilenck-antológiában, majd az első önálló kötetemben közzétett *Budapest* című vers a forradalom leveréséről, az Ünnep pedig a megtorlásról szól. Mindkettőt 1966-ban írtam. De a varsói felkelést megidéző *Szent János-katedrális, 1944* és a háborús nemzedék utcai harcokban elesett legkiemelkedőbb költőjének emléket állító *Sírvers Krzysztof Kamil Baczyńskinak* című versekben is ott izzanak a magyar forradalom drámai eseményei. Az utóbbi két versben persze az 1963 és 1966 között lengyelországi autóstopos utak élményein is átzubogtattam az időt, hogy megőrizhessem tudatformáló aranyrögöket.

Prózában csak azzal a szándékkal írhattam volna nyíltan 1956-ról, hogy a kéziratot eleve az asztalfióknak szánom... 1971-ben *Korai önéletrajz* címmel megjelent egy prózaversem az *Élet és Irodalomban*. Apránként rájöttem, hogy mint kagylóban a gyöngy, benne fénylik gyermekkorom 1951 és 1956 közötti története. És ezt meg kellene írnom. Méghozzá úgy, hogy a regény 1956. november 4-én érjen véget, azaz a második szovjet intervenció napján. Amikor órák alatt hirtelen felnőttem... Mert aznap mindannyian felnőttek lettünk mi, akkori tíz-tizenkét éves gyerekek. Ezzel máris megvolt az indok, hogy az írást elnapoljam. 1981-ben, lányom születésétől ihletetten nekifogtam a regénynek, és papírra vettem vagy százhusz oldalt. A befejezést, amely a forradalom szanatóriumi eseményeit is magába foglalta, egyre odáztam... Egészen 1998-ig, amikor kifogytam a további halogatást magyarázó indokokból. Egyébként tény, hogy 1988 tavaszán, amikor az *Életünk* folyóirat hasábjain a Pete György főszerkesztő által kezdeményezett, Csengey Dénes és Balassa Péter levélváltásával indult vitához hozzászóltam, a forradalomról már a valós néven, tehát mint forradalomról vallhattam.

– *Az ám, a lengyelországi autóstopos éveid. Az efféle kalandozás több évszázados költői hagyomány; hiszen végső soron már Csokonai és Petőfi is stopposként járták keresztül-kasul az országot, a korabeli adottságoknak megfelelően szekerekre felkéredzkedve, vagy mondhatnánk Balassi fél Európát átszelő zarándokútját is... Te annak idején gondoltál ezekre a nagy elődökre?*

– Említhetjük még a kassai „oskolamester”, Szepsi Csombor Márton lengyelországi és „prussziai” utazásait is: 1616. május 31-én a Dukla környéki Siedlisko térségében vette nyakába Lengyelországot, s gyalog, szekéren, bárkán jutott el Szandomíren, Varsón keresztül Danckába (Gdańskba). Annak idején az én Zakopanéból vagy Krakkóból kiinduló autóstopos úti célom is Gdańsk volt. Persze tizenkilenc évesen, szépreményű polonistaként még fogalmam sem volt Szepsi Csombor háromszázötven évvel azelőtt tett lengyelországi útjáról. Amikor 1979-ben elolvastam az *Europica varietas* című úti beszámolóját, sajnáltam, hogy lengyelországi autóstopos kalandjaimról nem készítettem feljegyzéseket, és csak néhány fénykép, illetve képeslap emlékeztet rájuk.

– *Kérlek, oszd meg velünk egy fontos élményedet abból az időszakból!*

– Élesen az emlékezetembe vésődött az a délutáni óra, amelyet 1964 augusztusában egy gdański őrnaszádon töltöttem. Az ELTE tanulmányi kiránduláson lévő csoportjának tolmácsaként többedmagammal sétálgattam a kikötőben. Megtudván, hogy magyarok vagyunk, a tőlünk néhány lépésre kikötött őrnaszád parancsnoka meghívott bennünket, és letessékelt a hajó belsejébe, ahová a katonáit is beszólította. Csupa jókötésű, kedves fiú társaságában találtuk ma-

Az 1950-es évek derekán

gunkat. Az akkori Lengyelországban a tengerészetnél három évig tartott a kötelező honvédelmi szolgálat. A parancsnok szekrényéből előkerült néhány palack vodka, valamint a tengerészek másnapi ételmiszeradagja is. Oldódott a hangulat. Egyre inkább a magyar forradalomra, a harcoló Budapestre terelődött a szó. Amikor a parancsnok megemlítette, hogy tizenhét éves cserkészként, a Szürke Seregek tagjaként részt vett az 1944-es varsói felkelésben, és a hozzá beosztott tizennégy éves srácok benzinesüveggel miként tették ártalmatlanná a németek legveszedelmesebb tankjait, a tigris harckocsikat, az egyik KISZ-vezető lány – máig emlékszem a nevére – felkiáltott: nálunk is a Corvin közti gyerekek... És elharapta a mondatot. A vodkával locsolgatott találkozás bizony kölcsönös hüppögéssel ért véget... A tudatuk mélyén különféle ideológiai beállítottságú magyar egyetemistákban rövid időre helyreállt 1956 őszének nemzeti egysége... Nem akadt köztünk besúgó, aki erről jelentést tett volna.

– *Irodalmi értelemben, illetve a magánéletemben magányos farkasnak tartod magad, vagy alapvetően közösségben gondolkodsz?*

– A kérdés mindkét utalása érvényes lehet rám. 1957. január végétől a Nemzetközi Vöröskereszt révén három hónapot töltöttem az NDK-ban, százhusz budapesti ötödikes és hatodikos diák társaságában. A még romos Keleti pályaudvarról induló vonat az Érchegység egyik bányászszanatóriumának közelébe vitt bennünket, és Drezdán is keresztüljött, amelynek lebombázásáról ko-

Az 1960-as évek elején

rábban anyám egyik udvarlója mesélt. A gyújtóbombák ledobása előtt foszforral szórták meg a várost... Többször megpróbáltam elképzelni, ahogy minden lángokban állt, és mindenki elevenen égett. Drezdában kora reggel a vonatablakra tapasztott arccal bámultam, hogy a zakatolás ritmusára folyamatosan rám vicsorogtak a romok. Soha annyira magányosnak, árvának nem éreztem magam, mint akkor...

Buszok vittek fel a szanatóriumba. A hatalmas épület egyik szárnyában a fiúk, a másikban a lányok laktak. Az üdültetés résztvevői a forradalom megszenvedett családjaiból kerültek ki, én pedig háborús félárvaként voltam a „károsultak” között. Nem tudom, hogy voltaképpen jogosan-e. Egy Király László nevű fiúval laktam egy szobában. Szüleinek éppen 1956 októberében elkészült külvárosi családi házáat lőtték szét a november 4-én bevonuló szovjet tankok. Közülünk a legidősebb egy tizenhárom éves srác volt: Rómeónak hívtuk, mert a lányszárnyra átszökdösve udvarolt egy Júlia nevű hatodikos lánynak, aki olyan szép volt, mint amilyen Gina Lollobrigida lehetett tizenkét évesen. Irgyeltük Rómeót, de elsősorban nem ezért néztünk fel rá, hanem azért, mert lefegyverző hitelességgel tudta elmesélni, hogy hasonló korú társaival miként szerelt össze kézigránátokat a felkelőknek. Elhittük neki, hogy tevékenyen részt vett a forradalomban.

A közeli község iskolájába jártunk Magyarországról jött tanáraink kíséretében, a tanítást követő délutánokon pedig német nevelőtanárok foglalkoztak velünk. A mi rokonszenves csoportvezetőnket Karlnak hívták, aki minden rábízott gyerekről részletes jellemzést írt a szülőknek címzett levelében. Rólam azt emelte ki anyámnak, hogy mindig félrehúzódom, és a magam által rajzolt társasjáték fölött merengek. Ez nyilván így volt, mert a merengés máig az egyik meghatározó tulajdonságom.

– Tehát több mint hatvan éve papírod van arról, hogy vonzódasz a magányhoz...

– Valóban. A magányt sokszor tartottam bárhol felépíthető mentsváramnak. Ebben szerepet játszott, hogy nyolcadikos koromban anyám újra férjhez ment, és ezzel megszűnt az a harmónia, amely közöttünk nem minden dőcse-

nő nélkül hatéves koromtól kialakult: elveszett az otthonom. Így inkább a gimnáziumi osztálytermet éreztem otthonnak, családnak pedig az osztálytársaimat. Vagyis szerettem gimnáziumba járni. Ám délutánra haza kellett menni, és a nap nagyobb részét – beleértve az éjszakát – otthon kellett töltenem. Vagyis minden nap élményében benne volt a derűre ború.

Amikor elsős egyetemista koromban bekerültem az Eötvös Kollégiumba, új életet köszöntött rám. Olyannyira közösségi ember lettem, hogy nehezen viseltem el a nyári szünetben otthon töltött napokat. A kollégiumban értem közösségi emberré... Más minőséget kapott a magány: áttetszett az egyedülléten, amelynek bármikor véget lehet vetni. A versíráshoz nem magányra, hanem egyedüllétre van szükség.

– *Véleményed szerint a költészet, a versírás magányos vállalkozás?*

– Ahogy Nagy László az *Elérhetetlen föld* előszavában írja: „A fehér papír fölött mindenki egyedül van, csak önmagához fohászkodhat, önmagában bízhat.” Utassy József ezt úgy fogalmazta meg, hogy minden költőnek azzal a szent elhatározással kell a fehér papír fölé hajolnia, hogy most írja meg a világ legjobb versét... És ebben ne zavarja senki. Ezzel együtt számomra hihetetlenül fontos volt az a szellemi műhely, amelyet a társaságunk az antológia verseinek folyamatos rostálásához egészen a könyv megjelenéséig, vagyis három éven át „üzemeltetett”. Kendőzetlen véleményt mondtunk az antológiába beválogatandó, terítékre került versekről. Beleértve természetesen az enyéimet is. Velem szemben az akkor avantgárdokkal kacérkodó – és e téren is remek verseket író – Péntek Imre mutatkozott a legszigorúbb ítészeknek, nem kevésbé Utassy, de ő dicsérni is tudott... (Ahogy Bem tudott jutalmazni is 1849-ben az erdélyi hadszíntéren.) Szívesen vettem, ha Utassy József és Rózsa Endre, vagy akár Kiss Benedek belenyúlt a versbe, és egy-egy jelző vagy ige helyett jobb megoldást javasolt. Volt, aki ezen megsértődött. Én viszont óriási jelentőséget tulajdonítok annak, hogy a múltó idő vers fölötti ítélkezésének elébe mehessünk a baráti szellemi segítőkészség, vagy akár a jó szándékú kritika révén is. Az utóbbi mára teljesen eltűnt.

– *A legendás Kilencek csoport létrejötte, a csatlakozásod hozzájuk tudatos, eltervezett döntés volt, vagy csak spontán megtörtént néhány hasonszőrű egyetemistával?*

– Nem volt benne semmiféle eltervezett döntés. 1965 novemberének végén írtam meg első versemet. Éjszaka, fejben, és reggel lekörmöltem. Fél évvel később megmutattam az addig született verseimet – talán nyolc-tíz lehetett – egy kollégista társamnak, Rózsa Endrének, aki már a diákok körén túl is tekintélyes költőnek számított. Ő szólt nekem 1966 szeptemberében, hogy egy készülő antológia részére adjam oda verseimet, és csatlakozzam a társasághoz. Minden tekintetben zöldfülként, lámpalázasan jelentem meg asztaluknál a Bajtárs étteremben, legfiatalabbként én voltam a kilencedik. Futólag ismertem közülük Kiss Benedeket és Oláh Jánost, látásból Péntek (Molnár) Imrét, Győri Lászlót és Koncz(ek) Józsefet, és csak hallomásból az éppen évhalasztó Utassy Józsefet, valamint az akkoriban Tatabányán dolgozó Mezey Katalint. Miután a Bajtárs étteremben túlságosan felkeltettük a pincérek figyelmét a rendszeres megjelenésünkkel, áttettük székhelyünket az Erzsébet sörözőbe. Végül az Eötvös Klubban leltünk otthonra.

– *Valóban, Eötvös neve a Klub és a Kollégium révén is fontos az életedben. A legendás kollégiumot milyen szavakkal jellemezheted szellemi fejlődésed szempontjából?*

– Az Eötvös Kollégium tényleg meghatározta az életemet. Nem a vidéki tehetségeket felkaroló múltja és képzési színvonala miatt, amelynek jelentősége csak apránként tudatosodott bennem. Egyrészt a könyvtára tette különlegessé, amelyet a szakkollégisták, akik közé egy idő után én is számítottam, éjjel-nappal használhattak. Másrészt a szelleme emelte ki szigetként a Kádár-korszaknak a megtorlást tekintve már csillapodó, de lelkiileg, ideológiailag fullasztó hullámaiból. Az országra észrevétlen ketrecként rázáródó álságnak, amelyet az egyénre vonatkoztatva tettetésnek is hívhatunk, én is részese voltam, hiába küzdöttem ellene. A tettetés, a színlelés a túlélési technika jellemromboló el-sajátítása volt. Engem a kollégium diákjai és meghívott tanárai által teremtett szelleme szabadított ki a tettetés lelki kalodájából, amelyről gyermekként azt hittem, hogy az csak a felnőtteket tarthatja rabságban. A kollégiumban azonos témára koncentrált érdeklődése révén akár két-három diák is meghívhatta az általa tisztelt tanárt, hogy tartson szemináriumot. Így ismerhettük meg családias közelségből Szabad György és Katona Tamás egymáséitól némileg eltérő, de egyként munkára serkentő történelemszemléletét, Czine Mihály és Kiss Ferenc a hivatalostól merőben más irodalmi értékrendjét, eszméit, eszményeit. Ezeknek az egyetemen túli többletfoglalkozásoknak vendége volt Pilinszky János, Nagy László, Sánta Ferenc, Csoóri Sándor, de az erdélyi költészetet személyében képviselte a Bécsből éppen Budapesten át hazatérő Kányádi Sándor is. A kollégium szemináriumainak, csütörtöki vitaestjeinek kötetlen légköre, a március 15-i ünnepségek országos maszatolástól eltérő hangulata, az egyéniségekből összeálló szobaközösségek szolidaritása azt bizonyította, hogy a felkészült, vitaképes ember kimondhatja az igazát, és jellemével némán kiállhat még az 1956 után megnyomorított ország igazsága mellett is. Személyes nyereségem, hogy voltaképpen a kollégium révén jutottam el az *Elérhetetlen föld* költőjéhez. Hozzáteszem: 1972-től az 1980-as évekig nevelőtanára – más szóval: szeniorja – voltam a kollégiumnak, és kollégista lányt vettem feleségül.

– *És kollégista fejjel irodalmilag cseppet sem szokványos foglalkozást üztél...*

– Az 1967–1968-as tanévben szombat esténként, az Omega együttes rendszeres fellépésének idején, egy Pásztor Bulci nevű bikaerős, mindenben segítőkész joghallgató oldalán csaposként dolgoztam az Eötvös Klubban. Jobban kerestem, mint az egyetem elvégzése után napközis tanárként. (Amikor híret vettem, hogy Bulci autóbalesetben életét vesztette, megsirattam.) A hordónak nevezett terem költői bemutatkozásomnak is színhelye volt: a helyi szavalókör vezetője Utassy Józseffel és Kiss Benedekkel rendezte meg közös estünket a zsúfolásig megtelt terem színpadán, ahol az Omega is játszott. A közönség soraiban Ágh István és Bella István mellett feltűnt a Fradi játékosa, Varga Zoltán is, aki már akkor a világ egyik legjobb focistájának számított, így jelenléte szenzációszámba ment. Ettől függetlenül a mi verseink is nagy sikert arattak. Varga Zoltán, a labdarúgás poétája olykor-olykor a kollégium rendezvényein is megjelent. Őt akkor ismertem meg, amikor a magyar válogatott, amelynek tolmácsa voltam, 1966. május 3-án a Czesztochowához közel fekvő bányászvárosban, Chorzówban az angliai világbajnokságra készülve barátságos meccset játszott a lengyelekkel. Hogy miért akkor és miért ott rendezték meg a mérkőzést, az egy külön történet. És ha már a sporttörténelemről van szó, meg kell említeni, hogy 1958. június 18-án a Budapesti Honvéd és a Ruch Chorzów barátságos mérkőzése alatt a tizenötezer fős nézőközönség kikényszerítette, hogy egyperces néma vigyázással tisztelegjenek a két nappal azelőtt kivégzett Nagy Imre és mártírtársai emléke előtt. A tizenötezer ember mind-

Az 1960-as évek derekán

egyikében költőt láttam. Ez az 1956 drámáját méltán lezáró jelenet hitelesítette Edward Stachura gondolatát: „Minden költészet, minden ember költő”...

Utassyval és Kiss Benedekkel közös estünk idején az Eötvös Klubnak már Rózsa Endre volt az igazgatója, így heti antológiaszerkesztési összejövetelünknek ő adott otthont. Később az ELTE Bölcsészkarának induló költői is ott tartották találkozóikat.

– *Nagyon izgat egy személyes, remélem, nem túlságosan tolakodó kérdés: Bella Istvánnal beszélgettél valaha a félárvaságról? Arról, hogyan éltétek meg, dolgoztatok fel az édesapa elvesztését? Hiszen hozzád hasonlóan ő is a második világháború félárvája volt.*

– Számomra Bella István megközelíthetetlen költő volt, akárcsak Ágh István. Úgy voltam vele, mint a kisiskolások, akik nem merik csak úgy megszólítani az egy évvel fölöttük járókat. Pedig a Bellánál tizenöt évvel idősebb Nagy Lászlóval szemben akkorra már felszámolódott a gátlásom: elfogadta a neki dedikált versemet, s ennek bizonyítékául meghívott a Vadász étterembe vacsorázni. Bella Istvánnak 1966-ban megjelent *Szaggatott világ* című kötete volt életem első verseskönyve, amelyet az utolsó betűig elolvastam. Utassy és Rózsa Endre egy-egy versén kívül talán Bella *Utóirat egy szerelemhez* című verse volt rám legnagyobb hatással. Kezdő sorai – „Reggeledik odakünn, és bennem lassan felkél a nap. / Kirajzolódik arcod, és szerelmem lepkéi kirajzanak” – bennem is megjelenítettek egy végső soron elhamvadásra ítélt arcot. Bella Istvánhoz személyesen csak hosszú évekkel később kerültem közel, amikor Adam Mickiewicznek általa fordított drámáját, az *Ősöket* ellenőrzőszerkesztettem, és a kötetben „*Mindnyájan belőle nőttünk ki...*” címmel a lengyel költő életrajzát is közzétettem. Érezhető volt, hogy Bellát Mickiewicz tanította meg lengyelül. Sajátos ízü 19. század eleji lengyel nyelvet beszélt, a lengyel hallgatók nagy

A kecskeméti Forrás folyóirat szerkesztőségében 1981-ben. A felső sorban jobbról negyediként, Utassy József oldalán

gyönyörűségére is. Ami a háborús árvaságot illeti: egymás sorsát tudomásul vettük, de nem beszéltünk róla.

2005-ben a Domokos Péter által vezetett írócsoport tagjaként többek között vele, Kő Pállal, Oláh Jánossal, Mezey Katalinnal, Buda Ferencsel együtt utaztunk Szibériába, Hanti-Manszijszkba. Ott láttam, milyen örömet okozott a vogul és osztják teremtésénekeket, sorsénekeket és medvénekeket is fordító Bellának, hogy hallhatott egy igazi medvénekmondót (brummogót?), aki három napon át csónakázott, hogy részt vehessen a finnugor írók találkozásán. Bella akkor megerősítést nyert fordítói terveire tett pontot a 2006 tavaszán bekövetkezett halála.

– Egyik iménti válaszodat azzal zártad, hogy úgy érzed: a jó szándékú kritika mára teljesen eltűnt az irodalmi életből. Én is ezt tapasztalom. Mostanában a folyóiratok kritikarovatai nem kritikákat, hanem udvarias recenziókat közölnek. Véleményed szerint mi ennek az oka? Talán a mindennapjainkat is eluraló politikai korrektség, a píszí?

– Heine vette a fáradtságot, és vitába szállt a kritikusaival. Petőfi nem viseltetett irántuk különösebb tisztelettel. Pedig a műalkotás igényével megírt, hitelesen értékelő bírálat egészséges szellemi sókkal táplálhatja a kulturális életet. Ehhez morálisan is felkészült, művelt esztétákra, kritikusokra, „ítészekre” van szükség. Vannak ilyenek, bár egyre ritkábban „ereszkednek le” az eligazító kritika, könyvismertetés szintjére. Emlékszem, 1969 áprilisában, amikor az Ítélet című film előkészületi munkája során egyik erdélyi utunkról hazatértünk, Berettyóújfaluban az újságos bódéjánál Sára Sándor megállította a kocsit, hogy megvegye az Élet és Irodalom legfrissebb számát, amelyben B.

Nagy Lászlónak kritikája jelent meg az akkortájt bemutatott *Földobott kő* című filmjéről. Tette ezt azért, mert fontosnak tartotta a nagy tekintélyű filmesztéta véleményét. Ma a szekértáborosdiság állapota eleve akadályozza a valódi kritikákat, s így az egészséges irodalmi életet: a saját „alombelieknek” ugyanis csak dicséret járhat – azzal a torz indoklással, hogy a bíráló a szembenállónak vélt felet erősíti. Ezért olvashatunk esztétikai panelekkel körülácsolt dicsőhimnuszos tanulmányokat mulékony, silány művekről. Itt is, ott is...

– *Az új évezred elején a Kortárs folyóirat versszerkesztője voltál. Felteszem, időről időre kritizálnod is kellett, és vegyes élményeket szereztél, nem kizárólag minőségi és együttműködő költőkkel találkoztva...*

– Ha már az autóstopos témában szóba került az országot járó Petőfi neve, eszembe jut az úti jegyzeteiből a minden idők törtető dilettánsait pellengérré állító jelenet, amely érvényességével túlmutat téren és időn:

„A szekér indult, és én gondolatokba mélyedtem.

Nem tudom, meddig mehettünk, meddig nem, mikor e rémítő kiáltás hatott füleimbe:

– Megállj!

A szekér rögtön megállott, ajtaja föl pattant, s előttem egy szilaj tekintetű ifjú termett, ki pisztolyt szegezve mellemnek rivallt rám:

– Meghalsz!

– Kegyelem! – jaidultam föl, reszketve, akadozva folytattam: Csak életemnek irgalmazz, örömet od'adom erszényemet... bár tartalmastul sem ér sokkal többet, mintha egészen üres volna: hisz én magyar költő vagyok... segédszerkesztő voltam a Pesti Divatlapnál... aztán még eljöttömkor adósságot is fizettem... Tóth Gáspárnak tartoztam egy atilla s nadrág árával... a verseim nem igen kelnek, mind amellet, hogy szörnyen dicsérik... láthatod hát, hogy nem lehet sok pénzem... de szívesen átadom, amim van, csak életemet ne bánts!...

Ilyeneket habartam össze-vissza, mint afféle megijedt ember, míg a lélekzetből ki nem fogytam; a megtámadó ifjú ezt felelte hideg vérrel:

– Nekem nem kell hitvány erszényed... nekem életed kell, ármányos életed! Tudd meg, hogy én azoknak az ifjú lángelméknek egyike vagyok, kik verseket küldenek a Pesti Divatlapba, s akiket te galádul kizártál az irodalomból... mert értésünkre esett, hogy az új nevek versei a te kezeden mentek keresztül. Én magam küldtem be hozzátok vagy százötven költeményt, s te mind halálra ítélted... ezért te is meghalsz!

A pisztoly durrant, én meghaltam, és... fölébredtem.”

– *Nagyszerű! Milyen elevenen és szellemesen ír Petőfi! Téged is üldöztek hasonló önjelölt lángelmék az évek során?*

– Nem is egy. Megtörtént, hogy valaki a Parlament előtt akarta felgyújtani magát, mert a verseskötete nem kapott támogatást a Nemzeti Kulturális Alaptól, amelynek én néhány éven át kurátora voltam. A kudarcért engem hibáztatott. Talán joggal, mert én azon voltam, hogy inkább a már megjelent könyveket jutalmazzuk bőkezűen, ahelyett, hogy még meg írt versekért fizessünk. Kétségesnek tartom ugyanis, hogy az ösztöndíj idejének szorításában, a határidő lejártának kényszerében jó versek születhetnek... Mostanság már nem zavarom a versírás-támogatás állóvizét.

– *Verseidet hagyományos módszerrel, tehát papírra írod, golyóstollal, vagy eleve számítógéphe?*

– Első változatként mindent golyóstollal írok, vagy ha nincs kéznél, akkor ceruzával – legyen szó könyvismertetésről, tanulmányról vagy magyarrá át-

ültetendő szövegről... Beleértve természetesen a verset is. A kezdet kezdetén elképedtem, amikor megtudtam, hogy van, aki írógépet iktat keze és a fehér papír közzé. Szépirodalom elleni szentségtörésnek tartottam. Aztán az elvemet feladva apránként én is eretnek lettem. Rájöttem, hogy a tollal írt, majd legépel szöveghez hozzá kell nyúlnom, azt javítanom kell, és akkor is újra kell gépelnem az egész szöveget, ha a „kiigazítás” két-három oldalanként csak néhány sort érint.. Áldom a számítógépet, amely e tekintetben is megváltás számomra, hiszen megkímél a teljes szöveg költséges újragépeltesétől – gondolok itt a *Honvédek, hírszerzők, légionisták* című életrajzi lexikonra, amely ezer oldalon tárgyalja a szabadságharcban részt vett lengyelek életét és magyarországi működését. Az anyaggyűjtés harminc éve alatt állandóan bővültek az egyes címszavak, de az új adatok beírása a számítógép révén nem okozott gondot.

A versek esetében természetes, hogy az első változatuk csak kézírással születhet meg, és ezt követően jöhet szóba a számítógépes javítgatás. Az igazi elégedettség akkor tölt el, ha az egyszer leírt vershez nem kell hozzányúlni. Akadt ilyen több is, például a *Beolvasztás* című, amelyet negyven éve öt perc alatt papírra vettem, s rendületlenül állja az idő próbáját.

– *Van állandó költői „munkaidő”? Versírássod valamely konkrét napszakhoz kötődik, vagy bármely órában nekiülsz?*

– Ritkán írok verset, és előfordult már két-három évig tartó kihagyás is. Mondhatnám: nem jött az ihlet, talán azért, mert úgy vártam, mint a sült galambot. Az ilyen jellegű kényelem veszélyes, mert lelki kiszáradással fenyeget...

– *Van állandó versíró zugod? Vagy bárhol írsz, ha úgy adódik: kávéházi szegleten, vonaton, repülőn?*

– Tavaly az írásnak szentelt időt jobbára salföldi portánk alsó házában töltöttem, amelynek négy részre tagolt ablaka diófát, fenyőfát és barackfát keretez – némi helyet engedve két-három magabiztos cserjének is. Az, hogy kávéházban verset írsz, számomra elképzelhetetlen. Félórát sem bírok ki a falai között. Az étteremben maradásra is csak a munkaebéd kényszeríthet. Csodáltam Utassy Józsefet, aki nem egy „nagy versét” a Hungária kávéházban írta.

A repülőgép ovális ablakán kibámulva többnyire lekötnek az ejtőernyős élményeim. A katonaságról, amelynek kötelékében a szolnoki ejtőernyősök-nél szolgáltam, jó emlékeket őrzök. A bátorságpróbát jelentő ugrásokon kívül például azt, hogy az ebédet pincérek szolgálták fel. Katonapincérek. Hétköznap is nemegyszer tálaltak fel rántott csirkét. Ez életre szóló élményt jelentett öt év monoton menzakoasztja után, amelyet Győri László frappáns verssorral jellemezett: „Hanyagul a tarhonyába nyúlok.” És azóta sem olvastam annyit, mint a katonaság idején: öt hónap alatt körülbelül hatvan könyvet. Egyébként a repülés egyfajta költői létállapot. És abban minek verset írni?

– *És vonatozás közben sem írsz?*

– Az egészen más. A mozdony a maga behemótságával szinte kebelbarátja az utazónak. Az ablakon át a változékonny tájba gravírozott arcvonásaim jelenítik az állandóságot. A messzeségben is önmagamba bámulva nem egy verssor eszembe jut, amelyet érdemes lejegyezni.

– *Összességében hogyan ítéled meg: a rengeteg műfordítási munkád megtermékenyítően hatott a saját költészetedre, vagy inkább korlátozta a saját művek írását?*

– Fordítói életművem nem mondható különösebben gazdagnak, még ha Georg Büchner leveleit és Gottfried Benn verseit is hozzávesszük. Költői kiteljesülésemhez – ha szabadna ezt a fogalmat használnom – szinte mindegyik

Az 1990-es évek derekán Budapesten feleségével, Rosonczy Ildikó történésszel, valamint gyermekeikkel, Orsolyával és Mihállyal

fordítás hozzájárult. Edward Stachura *Szekercelármájának* sikere és Jarosław Iwaszkiewicz *Vörös pajsokjának* kudarcra arra intett, hogy ha a fordítandó könyv hőseivel és szellemével képtelenség azonosulni, a megbízást nem szabad elvállalni. Marian Brandysnak a *Napóleon és a lengyelek* és Melchior Wańkowicznak a *Monte Cassinó-i csata* című esszékönyve tanított meg az esszéírás fortélyaira. Lehet, hogy a *Szekercelárma* nélkül nem tudtam volna úgy megírni *A gyermekkor tündökletét*, a *Napóleon és a lengyelek* nélkül pedig a *Csoda a Visztulánál és a Balti-tengernél* című 20. századi lengyel történelmet, sem a Bemről szóló monográfiát. Tehát a fordításnak köszönhetem, hogy ezek a saját műveim sikerültek, és sikert arattak. Olykor úgy érzem, hogy verseim egy-egy szófordulata vagy sora Cyprian Kamil Norwid, Krzysztof Kamil Baczyński, Tadeusz Różewicz, Tadeusz Nowak vagy valaki más „szellemujjának” segítségével íródott. Szívesen venném, ha valaki vagy valakik révén hasonló szellemi szervátültetéssel törleszthetném a tartozást.

– *Jelenleg folyamatban van-e valamilyen nagyobb léptékű történelmi vagy fordítási munkád, vagy elérkezik az idő, hogy teljes intenzitással a saját versek felé fordulsz?*

– A Magyar Napló Kiadó és a támogatók jóvoltából november elején került a nyomdába egy olyan könyv, amellyel már harminckét évvel ezelőtt elkészültem. Stanisław Jankowski „Agaton” *Hamis igazolvánnyal Varsó halálgyűrűjében* című visszaemlékezéséről van szó. Agaton főhadnagy egyike volt azoknak az Angliában kiképzett „csendes-sötét” lengyel ejtőernyősöknek, akiket 1941 februárja és 1944 decembere között Lengyelországban ledobtak, hogy a Harcoló Lengyelország, vagyis a Földalatti Lengyel Állam ellenállását szervezzék, és annak akcióiban részt vegyenek. Ledobásuk előtt közölték az ejtőernyősökkel,

hogy életük hat hónapra „szavatolt”. A visszaemlékezésben elénk táruló sor-sok bizonyítják, hogy ezek nem voltak pusztán szavak. Agaton a túlélő kevesek egyike. Ráadásul a Honi Hadsereg talán legfontosabb részlegét, a dokumentumhamisító (-hitelesítő) műhelyt vezette. Megfelelő iratok nélkül ugyanis a németek által megszállt területeken egy lépést sem lehetett tenni. Az Agaton által vezetett műhely munkáját minősíti, hogy a Honi Hadsereg ügynökei Berlinben, Párizsban is biztonságosan mozogtak, és Madridba, Lisszabonba is eljutottak.

1995 májusában találkoztam a szerzővel, aki abban reménykedett, hogy megéli az akkor már két kiadásban napvilágot látott könyve magyarországi megjelenését. A rendszerváltozás által kiváltott privatizációs szökőár az Európa Könyvkiadót is elsodorta annyira, hogy a lefordított könyv már nem jelenhetett meg. Biztos, ami biztos, tíz évvel ezelőtt számítógépbe billentyűztem negyven ívnyi szöveget... Az idei nyár második fele és a kora ősz a szöveg csi-szolásával, lábjegyzetelésével és az előszó írásával telt el. A könyvet azonban már csak a szerző 2020 augusztusában felállított szobrának mutathatom meg.

Most folytathatom a közös magyar–lengyel történelem írását. Egy krakkói kiadó kért fel még 2017 elején, hogy egy gazdagon illusztrált album részére írjam meg az egymásba ékelődő lengyel–magyar históriát. Arra gondoltam, hogy a nyolc ívre tervezett szöveggel fél éven belül végzek... Nem így történt. A nyolc ív több kötetnyi szövegre terebélyesedett, mivel nem számoltam a középkori kapcsolatok hihetetlen gazdagságával. A húszíves első kötet, amely Báthory István halálával, 1586-tal végződik, a közeljövőben jelenik meg lengyelül. A XVII. és XVIII. század szintén húsz ívet kitevő történetével elkészültem, és a legújabb korból is megírtam néhány fejezetet. A harmadik kötetet, remélem, a nyárig befejezem, és visszatérhetek a szépirodalomhoz...

Régóta foglalkoztat, hogy *A gyermekkor tündöklését* folytassam. A három idősáv egyikében az 1959 és 1963 közötti gimnáziumi éveket szeretném megírni. A regénynek lenne egy 1849-es és egy 1956-os rétege is. Aggodalmam, hogy az elmúlt öt év más jellegű munkái talán kiszikkasztották belőlem a már régóta érlelődő történeteket. És gimnáziumi társaim, akikkel életinterjúkat terveztem készíteni, egyre fogynak... Lehet, hogy végül csak a vers marad.

JÁNOSI ZOLTÁN

Kovács István galaxisa

Igen, galaxist mondok, nem pedig földdarabot vagy parcellát, mert Kovács István – miközben a legelső magyar király nevét viseli – vezetéknévében azoknak a mítoszi kovácsoknak az emlékét örökölte, akik a kozmoszt formálták emberarcúra. Héphaisztosz, Vulcanus, Volund, Ilmarinen s a többiek mesteriségük óriásaiként keltek birokra napról napra a káossal, és rendezték be az ember számára lakhatóan a világot. Ki Napot, Holdat, ki csillagképeket, ég és föld közötti tartóoszlopokat, ki csodamalmot, aranyasszonyt kovácsolt, visszaszorítva a sötétség, a terméketlenség, a nincstelenség erőit. Némelyikük még a halottak életre keltésében is segíthetett – mint Kovács István ezernyolcszáznegyvennyolc hős lengyel katonáit egyénenként életre lobbantó könyve –, ahogyan Ilmarinen, akinek rézgereblyéjével szedte össze Lemminkeinen anyja fiának a folyóba vesztett testdarabjait, s fűjt bele újra életet Tuoni gyilkos csapásai után.

Kovács Istvánnak is bőven jutott ezekből az elvadult erőkből, közöttük a visszaretentendő emberi szörnyőségekből, nem is kevés a sorstól neki szánt terepeken: Magyarországon, a Kárpát-medencében, Közép-Európában. Az ezeken a történelmi tájakon szétszórta emlékekből, példákából és csontokból kellett új galaxist formálnia Isten, a szeretett föld és a rajta hányódó magyarság nevében, s belekovácsolnia mindent, ami hiányzott, s ami a jövőkép reményét éltethette a diktatúrák fagyában. Így lett keze nyomán az évszázadok alatt legylilkoltak bordáiból, a megfagyottak felemelt ujjából, az elgurult koponyákból, a Trianonban elmetszett gégekéből – s a lázadások, szabadságharcok emlékezetéből, a már-már szakrális lengyel–magyar barátságából – a nemzeti és antropológiai felelősség galaxisa, közepén a lángoló *Kolozsvári Krisztussal*, az egyik legmeggrázóbb alkotásával. A háromtétéles hosszúvers közepére helyezett, a történelem eleven és halott eltiportjaiból, megöletteiből létrehozott *Kolozsvári Krisztus* alakjában a szerző az emberiség egyetemes tragédiáit, a holokausztban összpontosuló történelmi kegyetlenségek áldozatait és a magyar kisebbségi lét sebeit egyszerre jeleníti meg. Azt az emberi utat keresi drámai erővel (Szervátiusz Tibor és a megidézett Bartók nevében is), amely a jövő útjain egy másfajta világ felépítését szolgálhatja. Egy olyan, a magyarság Trianon utáni hányattatását is magába ötvöző katasztrofikus történelmi hagyatékkal szemben, amely Jézust így hagyta rá a jövő emberiségre: „Kolozsvári Krisztus a történelem élő és / legylilkolt áldozataiból teremtődött. Minden volt- / van-és lesz megnyomorított életből és igaztalan / halálból. Ezért ne képzeljeteek mögé keresztet. / Nem tud föltámadni.”

A magyarokéhoz hasonló szeretettel és tisztelettel fordul e keserű történelmi hagyatékból a lengyel néphez is. Annak történelmi hányattatásait s a balsorsral szembeszegülő akaratát versei mellett tudományos szakmunkákban is sorozatosan megjeleníti. A magyar szabadságért 1848–49-ben elesett, kivégzett, mártírhalált halt – szerencsésebb esetben a nagyszerű idő legázolását túlélte – lengyelek életútját a Bemről írott alapművei után (Így élt Bem József, 1983; *Bem apó*, 1999, *Bem tábornok. Az örök remények hőse*, 2014) személyenként és a legszigorúbb következetességgel kutatta fel, s összegezte átfogó, óriási könyv-

Széki népviseletben a hagyományos széki Bertalan-ünnepeken, 1972-ben

ben (*Honvédek, hírszerzők, légionisták. A szabadságharc lengyel résztvevőinek életrajzi lexikona, 1848–1849*, 2015). Nincs olyan, a '48-as forradalmunk mellé állt lengyel férfi, akinek ne eredt volna a nyomába. Irattárakban, múzeumokban, levéltárakban és száz más helyen nyomozva kilétét, fedve föl az arcát a bő másfél évszázad távolából. Megkeresve a földművest, az iparost, a szeretőt és a kicsapongót, akiknek léte egyben bizonyosan közös volt: vért és életet áldoztak a magyarok szabadságáért. S e művek írása közben a könnytől és haragtól ázó szemekből mennyi minden áramolhatott át a kutató lelkébe Európáról, a szabadságról és az emberről; s ezt mind belesűrítette a verseibe.

Pedig a félárva kisfiút nem szellemi galaxis formálására: a pusztá megélhetéssel birkózásra ítélte volna sorsa, ha a Rákosi-kor fekete homályából eszmélve és indulva nincsenek különös érzékei az igazság meghallására, s betlehemi fényként nem gyulladnak ki körülötte 1956 robbanásai. Ezek tükreinél világosodtak meg számára igazán a magyar történelem mindaddig pincékbe lőkött, szétrugdosott nagy példázatait, eszményeinek legjobb vektorait, és mind-

ezek kontrasztjaként az antropológiai szörnyűség, amelyben élnie adatott. A költői–írói–történelmi pálya igazán innen indult. Mert – ahogy arról önéletrajzi alapú regénye tanúskodik – a gödörbe hajigált gipszkarok, véres gézcsomók, mülábak fölött, a levert forradalom történelmi katasztrófájában ott tűnt fel számára az a Háromkirályokat Jézushoz vezető jelhez hasonló sorcsillag, amely megmutatja: merre van Magyarország. S aztán a Kilencek között, induló költőként a hatvanas évektől már ezt az örökséget emeli fel mások számára is jól látható módon a maga márciusi lobogójaként.

Az élete „kezdő” negyvennégy évét a diktatúrában megélt, költőként az *Elérhetetlen föld* című antológiában (1969) tizenkilenc versével bemutatkozó történész, polonista, majd kultúrdiplomata első két kötetét (*Havon forgó ég*, 1973; *Ördöglatat*, 1982) a diktatúra hálózatától körülszorított nemzedéki érzésnek a kérlelhetetlenül a történelemben néző, intellektuális és új kifejezési formákat kereső kifejezése jellemezte. Műveinek gondolati és poétikai gazdagodása fordulópont értékkel a *Véset* című kötetében (1985) tágult tovább. Itt kiteljesedő optikája szemléletének valamennyi horizontján az *identitás* fogalmát szegezte szembe a mérhetetlen idővel és abban a történelem útvesztőivel. Az önazonosságban jelölte meg azt a fókuszot, amellyel a lét, a nemzeti sors és az emberi küldetés felelősen megközelíthető. A „szereptelen színész” (*A gyermekkor tündöklete*) állapota helyett, a megkötözött karok és lábak idején, a diktatúra kellős közepén a cselekvés esélyeire világít rá. A bénult cselekvésképtelenség kritikája és az önazonosság elvesztésének veszélyérzete mind karakteresebb hangot kapnak verseiben. Miközben a Rózsa Endrétől érzékelt „elsüllyedt csatatérre” visszaállítja a magyar történelem és kultúra morális és katonai példáit, a marionetté, a szimulakrummá válást az emberi minőség legnagyobb sérüléseként éli meg maga körül. „Ameddig a szem ellát / (...) / megannyi emberré idomult sivatagi kaktusz, / szögek helyét gennyező lélek” (*Önfeldadás*); „Vízükrös képek... / és a vízen: / tört szárnyak, / tört uszonyok / és tört gerincek...” (*Paradicsomi/kör-...*), ahol a szebb emberi kiteljesedést egyszerre „Rongyolja sír- emlék, szögesdrót, / contergan-bébis rakétaszárny s az ember égnek / meredő hajaszála. Megszagatva a szél: feltá- / madt gyászunk. Háta szíjakká hasogatva. Elnye- / ri színét és sokkoló áramát a létnek” (*Szél a fűj*). Még jóval később, az új évezred második évtizedében írt verseiben is rémálomként jelenik meg a diktatúra korszaka. „A börtönkonyha lángüstjeiben / ökörfejek keringnek, szarvuktól örvénylik a gőz, / mely az én rabarcomba csapódik, / szétmázolja rajt’ az életfogytiglan tartós időt” (*Lázasan*).

S a kezdetektől az is nyilvánvaló – ez uralkodik további versesköteteiben is (*A tér töredékei*, 1995; *Kézmozdulat a szürkületben*, 2004; *Shakespeare a Corvin közben*, 2018) –, hogy az alkotó nem szeret félrebeszélni: verseiben a dolgok eleven, véres, lüktető lényegébe hatol. A magyar és a lengyel történelem küzdelmeit felmutató (*Láttam, Katyń fekete könyve, Krakkói versek, Thorvaldsen szobra, „Mindvégig veletek...”*), a határon túli magyarság sorsát elemző költeményei (*Próbatétel, Jánossal azon az őszen, A lélek vízjelei, Félúton*), a Rákosi- és a Kádár-időket felidéző alkotásai (*Cziffra György, Ezerkilencszázötvenhat, Felhőfejes a múlt időből*) kellős közepében, mindegyikben külön-külön egy-egy – hol átfogóan nemzeti, hol egy népréteget érintő vagy egy személyes – dráma ül. Egyszerre történelemkutatói és művészi (költői és műfordítói) világérzékenységének energiái egymás erőit feltranszformálva sugározzák át. A történész elmélyíti, dimenzionálja benne a költő látását, a költő kitágítja a történész emberi térérzékelését, a műfordító pedig sokat hozzászól – a szavakkal együtt a tuda-

tába átültetett szemekkel és fülekkel – a historikus és a művész munkáihoz. A diplomata pedig cselekvésekké – emléktábla- és szoboravatásokká, könyvekké, közös ünnepekké, kulturális kapcsolatokká – fordítja át a betűkben kifejezett lázadó szépségeket. A tudomány, a művészet és a praxis gyönyörű szintézise ez, s azt igazolja, hogy az ember körül szétszaggatott idő néha kéretlenül is egységes arcot ölt. Maga az ember önpusztításait és traumáit megeléglő sors, a történelem jobb alakzatai s a századokból előhullámzó humanitás szelleme rakja össze, építi fel, akár úgy, hogy egy félárva kisfiú lényébe öltözteti, akár úgy, hogy – s mindkettőt Kovács István alakjában – egyszerre három cselekvési irányékban élesíti az apátlanul cseperedő látását.

Ám a különböző sorsalakító szinteket egységesítő szintézishajlam Kovács Istvánban nemcsak e tevékenységi-szemléleti makroszinteken működik, hanem magában az egyes irodalmi műveiben is. A gyermeki pszichébe bújt *A gyermekkor tündöklete* (1998) című alkotása műfaját tekintve *regény* ugyan, mindazonáltal olyan *lirizált* próza, amely a legmélyén nemcsak egy kisgyermek, hanem egy teljes nemzet *drámáját* rejt. A versíró Kovács Istvánnál pedig az irányzatok, nézetek, törekvések és a történeti gondolkodás korán megképződő egymásra vetítéseiben valósul meg ez a koordináció. A neoavantgárdtól a népi szürrealizmuson, a keresztény költészeten át az elvont tárgyiasságig nincs olyan fontosabb, a költő kibontakozása idején látható irányzat, módszer, amelytől a fiatal Kovács István ne tanulna, és ne a saját kreativitásához illesztené a sokszor egymásnak ütköző, egymással is feleselő szemléletmódokat. Mintha csak a történelmünkől hiányzó nemzeti egységet akarná költészettanában felmutatni. Mintha a hatvanas évek elején-közepén az elbuktatott, kiforgatott, megalázott egységfogalom nevében egy új, egyszemélyes „poétikai népfrontot” kísérelne megnyitni. Antológiaszereplései, majd önálló kötetei egytől egyig ezeken az eszmei és költészettani vektorokon születtek meg, műveiben az alkotói személyiség mindig az őt körülfogó kor izzó fényű, érzékeny tükre, nem pedig saját vágyainak, önfelmutatásának, csüggedéseinek, összeroppanásainak vagy lázálmainak foglya.

Történeti tematikájú vagy ezt a szférát érintő verseiben különös erővel nyilatkozik meg költészetének egyszerre társadalomkritikai, analitikus, európai és nemzeti szelleme. A költőiségnek ezt az időbbe hatoló, történelmi oknyomozásokkal átítatott, onnan üzeneteket kihalló, azoknak szereplőivel társalgó-polemizáló, a jelent és a múltat egymásba hajlító természetét a *Harcmodor* epigrammája (a „bajvívó” költészeti örökségre is utalva) szinte *ars poetica*i erővel fejezi ki. „Akinek halottja van, / belegörnyed a földbe, / belélegzi a füstöt... / Akinek története, / (elevenekkel és holtakkal) él. / Akinek halottai élnek, / a holtakkal mi dolga? – / történelme az élet: / *töltött puskacső, / s benne rózsá* időzített örökmécses...” A történelem montázsszerűen a művek szövetébe emelkedő halmaza a versek sokrétű üzenetrendjében a maga históriai távlatából is gyakran a jelen idő beszorítottságára, kivézetetett emberi világára, diktatórikus természetére utal (*Üvöltés*). Az életmű előrehaladásának folyamán ez a kritikai mező egyre kiszélesedik, egyre átfogóbb történelmi távolságokból világít rá a korra, s fejezi ki annak – a fejlődés elvére való körmönfont hivatkozása ellenére is – eszmét, emberséget kifordító, tótágásra állító, emberellenes voltát. Az *Üvöltés* a megfélemlítés vadságát és a megfélemlítő világ és a kollaboráció nyálkás-nyálas-ragacsos közegét egyszerre értelmezi.

A történettudat állandóan a versekben izzó vonásainak elidegeníthetetlen része a nemzettudat folytonos kifejezése, új és új körbejárása vagy meghatá-

rozása is (*Énekóratöredékek, Apró betűkkel írt sorok, Szalárdi János siralmas magyar krónikájának kulcsszavai, Kobzos Kiss Tamás Geographiai Szótára*). A magyar nemzettudat-kifejezés legdrámaibb műveit szinte az egész pályán az Erdély-élményből született (s onnan további magyarulta földekre is néző) versek adják (*Fényképek a hegyeken túlról, Beolvasztás, Vallomás, Bukovina*). E művek többségében a történelemben tekintés erős stílusintegrációkkal is társul. A Borbáth Károlynak címzett *Vallomás* poétikai arcában például a megörökítő-leíró vallomástétel a Petőfit sirató Arany Jánoséval, ódai vonásaiban pedig Berzsenyi Dánielével mutat rokon mozdulatokat. Az életképet és a gondolati verset elegyítő alkotástechnikából fakad a *Párizs, ezerkilencszázhetvenegy* című vers is, amely Nagy László *A nagy atlanti homályban* című költeményével szinkron helyzetben és logikával szerkeszt kontrasztot a magyar és közép-európai sors, a magyar városok, tájak és a francia főváros büszke öntudata között. Ahogyan Kósa Ferenc emlékei szerint a Nagy Lászlóval közösen tett párizsi útvonalon a „gótikus katedrálisok árnyékában is”, a világ fővárosában járva-kelve is a kis népek jövőjéről, a székeleykről, bretonokról beszéltek, hasonló szemléleti képernyőre vetíti ki Kovács István is a fénylő Nyugat és a korábbi államhatáraitól kivetett magyarság kínzó ellentmondásait. Párizs ragyogását a magyar városok trianoni kisemmizésének következményeivel szembevisíti: „A Notre Dame-hoz nyúlni ösbűn, de vannak városok, / Amelyeket lerombolni bárkinek szabad.” (A fölgújtott Notre Dame katasztrófáját 1971-ben előre nem láthatta.)

Versépítkezése a *gondolati költemény, az absztrakciós tárgyiasság, a lélektani analízis és a látomásos líra* tapasztalatait egyedi módon ötvözve nyitja fel a magyar költészet távlatait. Költői szintézisében a régi magyar vers, József Attila, Babits, Illyés, Szabó Lőrinc, Pilinszky, Nagy László s mások öröksége mellett – ahogyan erre Balassa Péter rámutatott – a világlíra terepeiről Kavafisz és Eliot műveihez hasonló húrokat penget, s miként arra Csordás Gábor világított rá, számos költeménye „a lengyel új érzékenység költőivel” is rokonságot jelez. A magyar és az európai hagyomány és a modern költészet sokféle vonását verseibe vonva, formai, képalkotási, allúziós és asszociatív kísérleteivel életművét a harmadik évezredbeli (a posztmodern utáni) líra jelentős előfutárai között kell számon tartani. Műveit az egymástól eleve eltérő és a szembesítés irányában mozgatott idődimenziók és a hasonlóan kezelt térovezetek egymásnak ütközései sokrétű feszültségvektorokkal telítik. A szerző ugyanakkor a kötetegészek makrostrukturális szintjein is tudatosan keresi – napjainkban is – a kontrasztív tér-idő pólusokat (a gyermekkor, a felnőtt kor, a történelem, a jelen, a magánélet, a közélet, az európai történelem, a magyar sors, a földi lét, a metafizika stb.) szembesítési lehetőségeit. Műfajváltozatai között a dal, az elégikus vers, az epigramma, a képvers, a gondolati vers, az intellektuális tájvers, a költői levél, a haiku jellemzőbb formái között külön figyelmet érdemelnek a – látszólag versszerű hasábra tört – prózaversek, továbbá az esszé-próza-költemények is, amelyekben a gondolati sík elsődlegessége háttérbe szorítja a hangzó ritmus (rím, időmérték stb.) alaptényezőit (*Úton-úttalanság, Emlékek bolhapiaca, A szelíd herceg szobra, Homokpad, A hóhér magányossága*). Olykor a novella, az esszé és a lirizált próza közötti műfajváltozatot teremt (*A magány megosztott titkának krónikája*).

Merész útkeresései és újításai, absztrakciói ellenére Kovács István sohasem csinált pamfletet a hitből, csasztuskát Petőfiből, mesterkedő textust Trianon nyomorából, klapanciát a nemzethalálból, sem a nemzeti önvédelem hőseinek emlékéből. Éppen fordítva: a korból felszított poétikai és nyelvi eszközökkel a

Karikatúra Krakkó díszpolgárává választásának alkalmából 2003 júniusában, a háttérben a legendás Mária-templom

feledtető, majd ironizáló időkben is a méltó helyükre emelte őket. „Verstana” sohasem a szövegre és előbb a marxista szemlélettől követelt, majd a posztmodern leckéktől felrajzolt „elvárások horizontjaira”, hanem az embert körbefogó totalitásra irányult. Stílusa ezzel összefüggő integrációs képességeit tanúsítják – más művei mellett – az Illyés Gyula halálára és a Dsida Jenőnek írott versei, amelyek a költői teremtés nagy imitatív erőit mutatják be: az illyési tengelyre állított verskép gondolati ereje és a Dsidát idéző tiszta líraiság nem csupán eszmében-arcban, hanem az intertextualitás hídján, stílusban is előállítják a művekbe emelt alkotókat. A folyton egymásnak ütköző vagy egymással párhuzamba álló – heterogén vagy koherens – szemléleti és jelentésmezők következtében a Kovács István-vers ritkán zárul le végleg, nincs befejeződése, nincsenek (katartikusan végleg lezárt vagy megnyugtató) végpontjai, helyettük az olvasóban tovább működő villanásai, új és új kérdéseket és válaszokat evokáló felhívásai, gondolkodásra hívó, érzékeny oszcillációi vannak. S ez korántsem váratlan poétikai fejlemény, hiszen, ahogy azt Emőkey István már az alkotó

korai verseiben meglátta: „Olyan világ tárul fel itt, melyben mindenfelől az ember maradék szabadságát, maradék méltóságát megsemmisíteni készülő erők fenyegetnek.” Egy ilyen versvilág pedig sohasem a megállapodás kényelmét, hanem az éber történelemfigyelés és a folytonos világanalízis, a cselekvési lehetőségek programjait keresi, mert a negatív erők ott gyilkolnak, sompolyognak ma is a történelemben, beszennyezve és deformálva a méltóbb emberi időt.

Kovács István költeményeiben a kezdetektől máig érzékelhető az a poétai következetesség, amely azt tudatosítja, hogy szerzőjük egy korábban embertelen történelmi idővel állt szemközt, s ma is nagy küzdelmekre készítő kor fogja körül. Elemző szemének a realitáshoz ragaszkodó legbelső arányait ezekhez a korokhoz méri. S közben – ebben az Istentől is átölelt alkotói bizonyosságban (*Virrasztás egy altemplomban, A Monte Cassinó-i kolostornál, A Keresztek dombja Litvániában*) – az egyik legcsöndesebb szellemi hatalommá nő. S napjainkban is teljes erejével alkot, égő figyelemmel tekint szét esszében, versben, sőt más műfajokban is magyar és európai környezetén. Mert a legpontosabban tudja, hogy nincs végük a mítoszoknak: Ilmarinen, Héphaisztosz és Vulcanus üllői nap mint nap a fülünkbe csengve üzenik: maradt még éppen elég kovácsolni való a világon.

SZENTMÁRTONI JÁNOS
 Elkószált levél
 Kovács Istvánnak

Egy gombai levél most salzföldi kertedbe téved,
 pirulva forgatja a szél e zörgő semmiséget.
 Kitárt ajtódban megpihen, majd újra szélbe lép,
 s elpörög a házak fölött egy parányi szélkerék.
 Utána kéne kapnom, vagy még utánafényleni,
 ha megcsillannak rajta a lét vonalkód-fényei.
 Emlékeket szállít: jókedvű, hóbertos társaság,
 trilláznak rá a cinkék, morognak mind a fák.
 De nem csupán ők úsznak az apróka fedélzeten,
 mintha tér-időnek fittyet hányna a történelem:
 világok trükkfala nyílik, pördülve korra kor,
 s olyan nyüzsgés támad rajta, hogy szinte hangyaboly.
 A pesti srácok korlátnak dőlve cigarettáznak,
 aranypermet pilinkél rájuk napkabátnak;
 székely legények sárba ragadt szekeret emelnek,
 szinte feltolják az égig, majd neki a hegyeknek;
 barikádok robajlanak még a nagy csönd előtt,
 s kidugják a fejük ők is, a varsói felkelők.
 Majd puskájukat ejtve a fénybe mind kihajolnak,
 és addig-addig élnek, hogy már nem is holtak.
 S ha azt hinnéd már, hogy nem fér közénk semmi szó,
 felsorakozik, s búcsút int a lengyel légió.
 Ez a levél végül *ablak-televízió* lesz,
 ámulva bámulja egy járdalakó homeless,
 mint ősei az első tüzet évezredek óta:
szünetjelként fut az idő, s benne Európa - - -

Egy gombai levél most salzföldi kertedbe tévedt,
 pirulva forgatta a szél e zörgő semmiséget.
 Kitárt ajtódban megpihent, majd újra szélbe lépett,
 s elpörgött a házak fölött, míg maga is emlék lett.

MEZEY KATALIN

Látja és tudja a múltat

Ha az ember Kovács István verseit olvassa, óhatatlanul is arra a gondolatra jut, hogy egy történésznek milyen kézenfekvő verset írnia. Ő, amikor a jelent nézi, látja és tudja benne a múltat is. Látja az idő rétegvonalait, amelyek számára jelentéssel bírnak, felfedik magukat, megfejthetők, mint a fák évgyűrűi. Megjelennek előtte a különböző időrétegek szereplői, és úgy járnak-kelnek, úgy élnek-halnak a jelenkori tájakon, úgy szállnak a jelen mezői fölött, ahogy a szél: hol fergetegként, hol szellőformán, mindig az idő természete szerint. Mintha a költészet lehetőségét az idő múlása teremtené meg, a költészet legfőbb ihletője maga az idő lenne. A múlt mint tanúságtevő, a jövő mint a vágyak és végzetek beteljesítője, és a jelen mint a mulandóság állandó bizonyossága. A költészet a letűnt idő lepecsételése, a történettudomány pedig a letűnt idő felfejtése. Poétikusabb tudomány nincs is talán, legföljebb a régészet közelíti meg, bár az utóbbi folytonosan a porban vágkál, míg a történettudomány a szellem lapjait böngészi. Minden, ami valaha megtörtént, minden, amit valaha megírtak, az idő vizében feloldódott, akár a föld ásványai a forrásokban. Mint esszenciát, onnan párolja le a költő és a történész. Mekkora szerencse (és érdem), ha valaki egyszerre mind a kettő. Egyik tudása a másik kezére játszik: amit meg nem fejt a tudomány, azt kivallja a líra.

Kovács István költészetének ez adja a mélységét, amit az is érzékel, aki nem ismeri úgy az utalások vonatkozásrendszerét, a múlt idő vadonának fáit, mint a történész-költő. Azt is megérinti a számára rejtve maradt mélység, megérinti és megragadja, mert a költészet természetéhez hozzátartoznak a részben mindig rejtve maradó mélységek.

Arkhimédész, Krisztus előtt több mint kétszáz évvel, az általa szerkesztett csigasor segítségével egymaga partra vontatta a szülővárosa bevételére érkezett római hadihajót, vagy ha úgy tetszett célszerűbbnek, felfordította azt még kint a tengeren. Nem kellett neki más segítség, mint néhány ügyesen úszó, bátor fiatal harcos, akik a vontatóköteleket éjszaka észrevétlenül rávetették, rákötötték a hadihajóra. A többit megoldotta a tudós-filozófus, azzal a bizonyos maga szerkesztette csigasorral. Kovács István költészete kapcsán valószínűleg azért jutott eszembe ez a régi történet, mert mintha a versei segítségével ő is valami hasonlót igyekezne elkövetni.

JERZY SNOPEK

Történelem és költészet

Találkozás Kovács Istvánnal – a költővel, a történésszel,
a műfordítóval

Barátságunk és közös munkálkodásunk megszakítás nélkül negyven éve tart. Egyszer azt írtam róla: „A jó sors úgy intézte, hogy Kovács István élete szorosán egybeforrt Lengyelországgal és a lengyelekkel.” Nagyon örülök, hogy ennek révén egybefonódott az enyémmel is.

István Lengyelország iránti elragadtatása nagyon hamar kialakult. Az első – egyszerűsített sorsdöntő – impulzust Rákosi Jenő egyik népszerű ifúsági regényétől kapta, egy olyan műtől, amely a Népek Tavasza idején játszódik, és a lengyel–magyar fegyverbarátságról szól. S amikor beiratkozott az Eötvös Loránd Tudományegyetemre, bármiféle kétely nélkül tudta, mit akar tanulni: történelmet és polonisztikát.

Tanulmányai befejezésekor, 1968-ban huszonhárom éves volt. Már két éve a Kilencek költőcsoporthoz tartozott, amely az *Elérhetetlen föld* című antológiával vált ismertté. Attól kezdve a történelem és a költészet mind erősebb kötelékbe fonódott a munkásságában. 1970-ben a jeles költőnek, Illyés Gyulának Herder-díjasként joga volt javasolni egy ösztöndíjast a fiatal alkotónemzedék tagjai közül, és ő éppen Kovács Istvánt nevezte meg – ennek köszönhetően barátunk az 1970–71-es tanévben történelmet tanulhatott a Bécsi Egyetemen. 1973-ban megjelent az első önálló verseskötönyve (*Havon forgó ég* címmel), amelyet a legjobb első kötetnek járó elismeréssel díjaztak. Három évvel később bölcsészdoktori címet szerzett a romantika költőóriásáról, Cyprian Kamil Norwidről szóló értekezésével. Az idő tájt kezdett lengyel irodalmat fordítani. Számos kointárs lengyel költeményt átültetett magyarra, ám nagy klasszikus szerzőket is a honfitársai elé vitt, például Zygmunt Krasiński, Norwid és Juliusz Słowacki alkotásait. Ami a prózát illeti, Edward Stachura *Szekercelárma* című regényének kitűnő fordításával debütált, majd a történelemmel átítatott művek felé fordult: Jarosław Iwaszkiewicz *Vörös pajzsok* című regényéhez, Marian Brandys a napóleoni időkről szóló terjedelmes elbeszéléséhez, végül a Népek Tavasza lengyel hőseinek emlékirataihoz, többek között Józef Wysocki tábornok, Zygmunt Miłkowski, Kazimierz Bielański, Edmund Śląski és Jan Aleksander Fredro tollából. E személyek különösen közel állnak Kovács István szívéhez (jóllehet az évek múlásával mindinkább lenyűgözte őt az a példátlan mértékű önfeláldozás, amit felfedezett az 1944-es varsói felkelők sorsában).

A történész Kovács István figyelmének középpontjában mindazonáltal Bem József állt. Már fiatalon írt egy kisonográfiát e hős tábornok életéről, ám nem dobta félre a kutatólapjait, s nem hagyta abba a témával kapcsolatos további vizsgálódást. Ennek köszönhetően negyed évszázad elteltével, a saját kutatási eredményeire támaszkodva megalkotott egy jelentősen kibővített, minden korábbinál teljesebb és naprakészebb monográfiát Bem életéről és tevékenységéről – Beméről, aki a népek védelmezője és „a szabadság régi bajnoka” volt, ahogy azt Petőfi *Az erdélyi hadsereg* című versében megállapította róla. (Ez a könyv Lengyelországban is megjelent.)

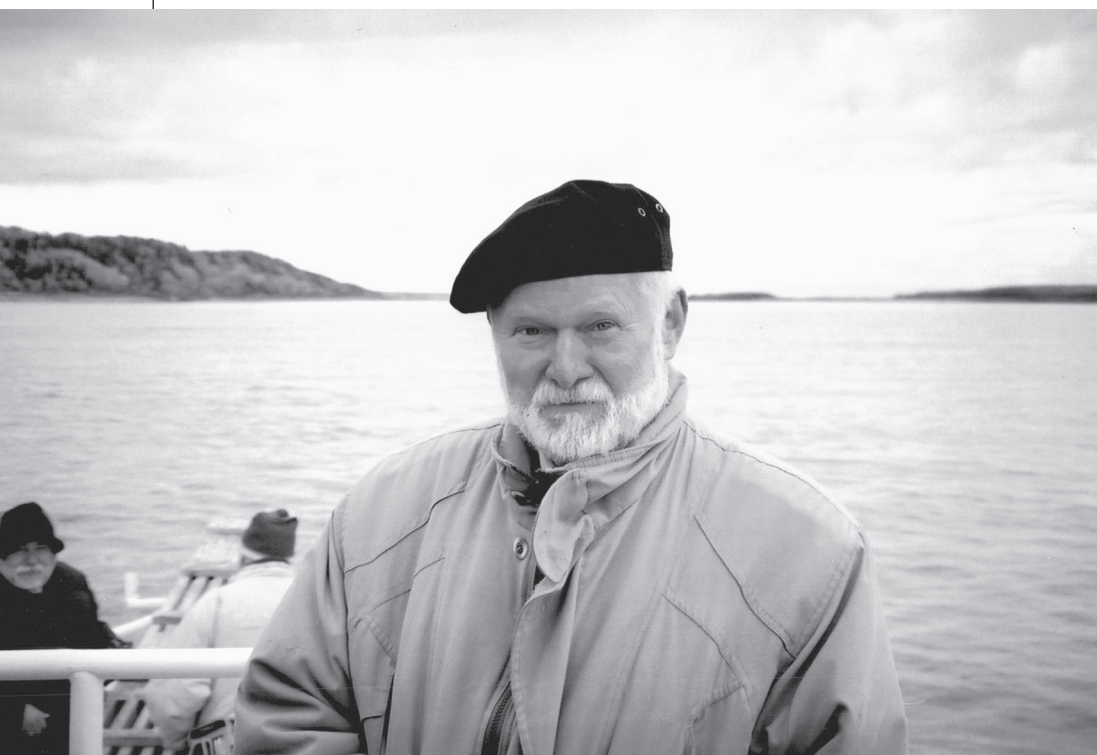
Ám Bimmel korántsem értek véget Kovács István lengyel témájú kutatásai. Az 1848–49 folyamán Magyarországon harcolt lengyel légió történetével is foglalkozott. E szakterületnek szentelt könyve 1989-ben látott napvilágot *A légió* címmel. Második, lényegesen bővített kiadása 1998-ban jelent meg magyarul, Lengyelországban pedig esztendővel később. Ebben a művében a szerző rengeteg, a háttérbe szorult hős alakját rajzolja elénk. Ehhez írt utószavamban felhívtam a figyelmet Kovács írásművészetének specifikusan történelmi jellegére, többek között az „elbeszélői–kutatói érzékenységére minden egyes sors iránt”, valamint arra, hogy személyében „a tudományos megismerés feltétlen fegyelme óriási mértékű empátiával, látomásossággal és erkölcsi ráhangolódással egyesül.” Azt is megjegyeztem, hogy fáradtságos munkájával „rengeteg hős közkatonát kimenekített a felejtés nemlétéből.” (Ezen az ösvényen haladt a következő könyvében is, *„Egy a lengyel a magyarral.” A szabadságharc ismeretlen lengyel hősei* címmel, amelynek lengyel nyelvű kiadása 2010-ben jött ki a nyomdából.)

Ezt követően hatalmas lelkesedésének, nagy pontosságának és a bencés szerzetesekre jellemző munkabírásának gyümölcseként kötetbe gyűjtötte a magyar szabadságharc több ezer lengyel résztvevőjének életrajzi jegyzeteit. Minden lehetséges forrást felkutatott – kéziratos és nyomtatott gyűjteményekben –, hogy adatokat szerezzen róluk; közülük nem egynek a sorsában kiváló egyéniségre bukkant, az értelem vagy a szív erényeire, a hősiesség jellemvonására, a határtalan önátadásra a nemes ügy oltárán. Mindez némely esetben arra készítette Kovácsot, hogy elgondolkozzék a Gondviselés igazságosságáról – vagy éppen igazságtalanságáról –, az isteni Gondviselésről, amely egyeseknek halhatatlanságot ajándékozott, másokat viszont feledésre ítelt. És e ponton, ahogy Kovács munkássága kiterjed, a történész jóvátételt adhat az elfelejtett hősnek: az emlékezet őrzőjévé válhat.

Ebben a monumentális munkájában, amelyet volt szerencsém lengyelre fordítani (akárcsak a korábban említett könyvek némelyikét), Kovács István leróta tiszteletét – fogalmazhatunk így – minden lengyel előtt, akik a magyarok segítségére siettek, amikor ti, barátaink, a XIX. század derekán a szabadságért harcoltatok. Természetesen ennek az áldozatkészségnek és szolidaritásnak lényeges szempontja volt, hogy a magyarok oldalán azok ellen küzdöttek, akik a lengyel szabadságnak is ellenségei voltak: Ausztria és Oroszország ellen. Hiszen arról a korszakról beszélünk, amelynek gyermekei megértették, hogy a szabadság oszthatatlan; arról a korszakról, amelynek legnagyobb költői, mások mellett Adam Mickiewicz és Petőfi, az egyetemes szabadság eszméjét hirdették. Ez a mű, amelyet szerzője az 1848–49-es magyar szabadságharc valamennyi azonosítható lengyel résztvevőjének szentelt, egy magyar történész becses ajándéka a lengyel népnek. Ám Kovács István ezt a kötetét is – mindezekelőtt – a saját szabadságharcos honfitársai emlékének ajánlja. Az igazság és az ő áldott emlékezetük nevében.

Történelmi kutatómunkájával párhuzamosan alakult a költői pályája, s bár ez látszólag két eltérő szakterület, mégis kölcsönösen hatottak egymásra. A tény, hogy Kovács István költőszemmel tekint a valóságra, kivételes látásmódot és a történelmi elbeszélés érzelmi légkörét nyújtotta, ugyanakkor a történelem iránti elkötelezettsége alapanyagot biztosított a költői képzelete számára.

A kulturális, illetve az egyéni ihlet sokatmondó egybefonódása Kovács költészetének jellegzetes ismertetőjegye. Verseinek csekély hányada fonódik a saját benső világához, összpontosul a lírai alany köré. E költészet kijárata, bár ez

Szibériai hajókiránduláson 2005-ben

lehet egyben a súlypontja is, valamiképpen kívül helyezkedik el. Nagyon ritkán születik verse kizárólag belső tapasztalásból-átélésből, bár anélkül – magától értetődik – ez lehetetlen volna. Kovács költeményei túlnyomórészt történelmi alakokból és eseményekből, nemzetek és más emberi közösségek sorsából, kisebb részben műalkotásokból kiindulva keletkeznek – következésképpen *par excellence* kulturális elemekből. A költői leírás tárgya észrevétlenül az alany integráns részévé válik. Ebben az esetben nem a szerző vetíti a saját lelkiállapotát, hangulatát, érzéseit a külső világra, hanem ellenkezőleg: a valóság különféle objektumaiból kiragadja, és magába fogadja őket. Értelemszerű, hogy mindezzel elkerülhetetlenül együtt jár bizonyos mértékű dialektikus kapcsolódás. Ez a sajátos tárgyilagosság Kovács költészetének markáns jellemzője. A lírai helyzet, amely előidézi a vers születését, a környező valósággal létesített érzéki vagy intellektuális kapcsolatból keletkezik, és kiindulásként konkrét. Belőle – és vele egybekapcsolódva – építi fel a költő a maga hasonlatait, metaforáit, képeit, általánosításait. S azok magukon viselik a „kemény” valóság felismerhető pecsétjét. A hétköznapi dolgok csodás metamorfózisa, visszafogott átlényegülésük képekké és metaforákká ugyanúgy bekövetkezik a rímes, mint a szabadversekben, továbbá a sűrű szerkesztésű haikukban, nemkülönben a sietség nélkül hömpölygő, széles sodrású prózaversekben. Ezért a szerző egyéni művészi léte érezhetően független a sokféle versforma külsőségeitől.

A magyar irodalomkritika a költő Kovácsot megkísérelte a népi-nemzeti irányzathoz sorolni, mondván, hogy a hazafias hagyományokhoz tartozik, a magyarság témakörére összpontosít, s inkább az érzékekre és az érzelmekre támaszkodik, mint az intellektusra. E próbálkozást bizonyára az a tény váltotta ki, hogy Kovács a költészetében gyakran hivatkozik a magyar történelmi sorsra. És a besorolási kísérletben azok a költői nyilatkozatai is szerepet játsz-

hattak, amelyekben a nemzeti közösséghez fűződő mély kapcsolatáról vallott. Mindazonáltal könnyen érzékelhető költészetének intellektuális jellege, nemkülönben a természetes átívelése a közép-európai, európai, egyetemes értékek felé. E költészet világa mondhatni a hazafiság sikátorában kezdődik, de kijutva onnan egyre szélesebb köröket húz, egyre távolabbi szférákig jut el, s mégis szüntelenül megmarad a köteléke ama sikátorral! Ez kiváltképpen izgalmas Kovács István költői munkásságában – ez a vibráló ide-oda közlekedés a sajátjai és a külföldiek között, ez a szellemi rezgés Dózsa és Robespierre, Petőfi és Cyprian Kamil Norwid, a pogány istenségek és Krisztus között, a törzsi szintű közösségtől az egész emberiségig. Ám mindeközben nem mutat hajlandóságot holmi költői vicceskedésre, sem céltalan szójátékokra vagy formai kísérletezgetésre. Ha olykor mégis vállal egy kalandot valamilyen fortélyos formával, azt kizárólag annak a norwidi parancsolatnak a szellemében teszi, amelyhez változatlanul hűséges: „illő módon adjon nevet a dolgoknak”, és – még tovább merészkedve – megjelje az Igét, amely testté lesz.

Istvánt még diákkoromban, 1975-ben ismertem meg személyesen Varsóban, amikor ösztöndíjasként néhány hetet Lengyelországban töltött. Harmincéves volt, éppen Marian Brandys *Napoleon és a lengyelek* című regényének fordításán dolgozott, és már jelentős irodalmi teljesítmény állt mögötte: nagyon imponált nekem. Szinte kirobbant belőle a tetterő, és – ahogy arról meggyőződtem – a bencésekre emlékeztető szorgalmával is kitűnt a többiek közül. Kopaszra borotválta a fejét, hogy távol tartsa magát a társasági élet kísértéseitől. (Kissé mentegetőzve akkor ezt így magyarázta nekem.) Attól a naptól máig csaknem fél évszázad lepergett. E hosszú idő alatt vargabetűk nélkül kapcsolatban álltunk egymással, és nem emlékszem, hogy valaha is bármiféle viszály támadt volna közöttünk. S ha mégis akadt valami viszályocska, az csak lát-szólagos volt.

Szerzőként olykor kimerített engem – mint műfordítót – a maga munkaszeretetével és alaposságával. Egyik könyvét akkor kezdtem lengyelre fordítani, amikor az magyar nyelven kicsit több mint kétszáz oldalas volt – és végül csaknem hétszáz oldalas kötetként jelent meg Lengyelországban. István folyton rábukkant valamire, és folyton hozzátoldott a könyvhöz. Lefegyverző mosollyal az arcán hozta el, s nyújtotta át nekem az újabb és újabb fejezeteket. Akkor megfogadtam magamnak, hogy soha többé nem vállalom el egy élő szerző művének fordítását. Ám Istvánnal (és még jó néhány szerzővel!) természetesen kivételt tettem.

Manapság nyugdíjasként többet és termékenyebben dolgozik, mint harmincéves fiatalként. A különbség csak annyi, hogy most már nem kell leborotválnia a kobakját.

ZSILLE GÁBOR fordítása

FALUSI MÁRTON

„Végül önként jelentkeznek a zsandár-jelenlétnél”

A katona motívum Kovács István költészetében

Szétfröccsen a reggeli céklalé az üvegpothár falán. Ideje összeszednem magamat. 2003 egyik tavaszi hajnalára ébredve bekapcsolom a tévét: az amerikai és brit légiereő bombázza Bagdadot. Egyesek szerint a neokon héják háborúja, mások szerint a nyugati civilizációé. A történelem utáni, mell nélküli ember, Kojève, Nietzsche és Fukuyama terméke játékkonzollal hadakozik, vagy kiszervezi az erőszakot a perifériára, a sivatagba, az űrbe. A koreai és a vietnámi háború is kihelyezett, offshore öldöklés gyanánt rögzültek, ám tetemes amerikai emberáldozattal jártak, ami a Nyugathoz is közel hozta borzalmaikat. Peter Sloterdijk *Harag és idő* című könyvében a történelmet thümotikus gazdaságként fogja fel, amely „mérvadó koherenciakritériumát azáltal nyeri el, hogy azt a periódust jelöli, amelynek során a haragmennyiség és a bosszúintenzitás megőrzése állandó szinten tartja értéküket”. A thümosz, a büszkeség, az önbecsülés, az elismerésre való törekvés, amely a dominanciaharc kiváltója, önmagunk felé, befelé irányul, míg az erősz kifelé, a másik birtoklására. Akhilleusz Agamemnón iránt gerjedt haragjának homéroszi ábrázolása óta tudjuk, hogy a ménisz, az éktelen düh pszichopolitikailag mindig kiaknázható, sőt éppen ez a politika hajtóereje. Tertullianus a *De spectaculis* című röpiratában úgy igyekszik a római keresztényeket leszoktatni a cirkusz és a kocsiverseny obszcén látványosságáról, hogy a megváltott léleknek a mennyben a földnél nagyobb elégtételt helyez kilátásba. A túlvilági bosszú, az apokaliptikus „haragfeldolgozás” az e világnál kegyetlenebb, vérszomjasabb. Ekkortól pedig a történelem kínjai a kárhozat és az üdvözülés közbülső terében nyertek értelmet; az ember számíthatott a purgatóriumban való megtisztulásra, mondén nevén a haladásra. Ami a metafizika közegében a purgatóriumi vezeklés, az a fizikáiban a haladás győzelme a maradiság fölött. Számunkra, nyugatiak számára ez a tisztító tűz, sőt tisztító torkolattűz a virtuálisban lobog; az iraki invázió is a képernyők poétikájában, újfajta mimészsízában és katharsziszában teljesíti be küldetését. Tertullianus ígérete, az üdvözítő közönségesség beköltözött a nappalikba és a hálószobákba. Számunkra, keletiek számára viszont még a közvetlen, személyes emlékezet része a kézitusa, az élet kockáztatása, a test test elleni küzdelem, a megsemmisüléssel fenyegető összecsapás. A virtuális hadigépezet helyett a katona a maga sorsával, egyéniségével. Mitikus eszméje és uniformális megnyilvánulása egyaránt belénk ivódott. Erősz hatalma átüt a képernyőn, eltéríti a távirányítású rakéta röppályáját is; thümosza csak a katonának van. Kiváló példa a katona ideáltípusára Cseres Tibor regényhőse, az 1849-ben született, 1940-ben elhunyt Moldován György (*Vízaknai csaták*), akinek vér szerinti apja, a huszár Hozsvárt Károly a vízaknai csatában esett el, ő pedig a második bécsi döntés hallatán lehelte ki lelkét. Pályája, az igazi életpálya egy évszázadot fog át, megannyi egyenruhát és harcmodort.

Ha Kovács István verseire gondolok, katonák masíroznak a fantáziabirodalom terepasztalán. Katonák egy másik valóság, az irodalom poétikájában. A költőileg (ki)képzett katona világa ugyanis minden ízében különbözik a televíziók, monitorok és óriáskivetítők (be)képzelt harci egységtől. Őrzi a Thermopülai-szoros hoplitészének önbecsülését és önfeláldozását, amelyet Plátón is államának piederstáljára emelt. Kovács István életművében az Ismeretlen Katona – üssük föl *Az ismeretlen katonák* vagy *Az ismeretlen ember* című verseket –, a hellén hős, a bajvívó honvéd, a Lenkey-huszárszázad lovasa és a Don-kanyar vérszivattyújába vezényelt édesapa személyesítik meg thümotikus hajlamaink nemes vonásait. A versek szimbolikus figuráitól a szabadságharc lengyel résztvevőinek ezeroldalas életrajzi lexikonáig, e dokumentarista eposz (*Honvédek, hírszerzők, légionisták*) tart az enumeráció. Szerzőjük kiindulópontja talán Csoóri Sándor nagy port kavaró esszéje, *A magyar apokalipszis* lehetett. „Az első világháború a húszas és harmincas évekre túlságosan is megszépült. Fölhólyagzott katonaképek sárgultak a szobák falán, mintha egy remekbe sikerült nyár lett volna igazi közege a fronton eltöltött időnek. Nyár, amely maga is megikrásodik, mint a méz. [...] A második világháború történeteit azonban lelakatolt szájak őrizték. Fájdalmasak és tilalmasak voltak egyszerre.” Csoóri – egyebek közt – egy ismeretlen magyar tüzértiszt naplóját idézve hiányolja a történészek és az írók számvetését. Illyés Gyula *Hullaevőkje* a kivétel; a prózai és mozgóképes láttelepet Nemeskürty István, Csoóri és Sára Sándor készítik el. Kovács István a töredékes, az avantgárd stílusesszéköt hasznosító versnyelvet alkalmazza, hogy a történelmi adatgyűjtést, a tényfeltáró munka eredményeit érvényes formába öntse. Azaz mégsem egészen ezt teszi, hiszen adatokból és tényekből, visszafojtott indulatokból és metaforákkal kicsikart vallomásokból még nem születik költemény. Mind a tudás, mind az érzékek gazdagsága kevés hozzá, vagy inkább önmagában túlságosan sok ez is, az is. Az egynemű dalokat, az elégiák élményszerűségét az életműben előrehaladva egyre inkább az esszéisztikusság ellenpontozza. Esszéeversek, versesszék kamatoztatják a költészetben a magyar eszmetörténet évszázados megtakarításait, amelyekhez a hatvanas, hetvenes és nyolcvanas években annyira kevesen mertek hozzányúlni, hogy a kilencvenes évekre a szellemi betétkönyvek holléte is homályba veszett.

Kovács István nem úgy osztja fel a megismerés birtokát esszére és versre, mint Csoóri, mert az esszépróza és a prózavers gondolatritmusát homogenizálja; tragikumfelfogása nem úgy képviseli a személyes viszonyulást, mint a hadiárvaságban rokon költők, Utassy József és Bella István. Utassy *Gyászdo-boz* című művében így hangzik a prosopopeia alakzata: „[...] mert mindenkit hazavárnak innen, / mint ahogy engem is hazavár / az én futkosó kicsi fiam, / hogy karomba szaladjon, / és én fölkapjam őt, / fölemeljem, / és magasba dobálva / bemutassam őt ennek a gyönyörű / Napnak, / amely itt ragyog most is a fejem fölött. / És én szénné feketedem lassan alatta.” Akkoriban, a kádári Magyarországon törvényszerű is volt – ma ez már szomorú, nem felhőborító tapasztalat –, hogy csupán a halottak és a költők gyarapíthatták a közigazgatási és statisztikai régiókat hazaként is megszervező ismeretanyagot. Bella költői beszédmódja ehhez hasonló, a híres *Augusztus 7.* zárata a képtelenségek, az ad absurdumig vitt fokozás révén a kommunikációs csatornáktól végképp elszakított nemzedékek egyetemes gondjává általánosítja az egyéni fájdalmat: „Ki egyre kevésbé leszel az enyém, / s ki ismered már / a hanyatt esett bogár bánatát: / – »Segítségzik a katica« – / kicsi fiam, / állj körém, /

vég a tenyeredbe, / vigyél el apámhoz, / s tegyél le / két lábra, / négy lábra / vagy százezer lábra akár.” A harmadik lírai szemléletmód, amely a Kovács István-i poézis erőterében mozog, Nagy Gáspáré: az extravagáns formakultúrában és a közép-európai „zónaidő” észlelésében mutat vele közös jegyeket. Mindkettő cáfolhatatlanul bizonyítja, hogy a mi időszámításunk a szabadság óráját figyelmeztetés nélkül, tervszerűtlenül állítja előre vagy vissza. A közép-európai katona valójában ugyanaz, mint a közép-európai költő – magyar archetípusai Balassi és Zrínyi –, aki elsősorban mindig önmagával fordul szembe – ezt érthetjük thümotikus hajlamán –; eredeti ellenségképe önmaga, mert csakis azon az áron válhat autonóm személlyé, ha a haza, a közösség oltárára helyezi kincseit, tartalékait, hogy feláldozza. A képernyők kihelyezett háborúi és a mai korszellemnek behódoló versek egymás sorsát osztják, ugyanúgy csak és kizárólag erotikusak; ugyanúgy vétik el a lényegét, amely thümotikus; és ugyanazért szükségszerű, hogy anakronisztikusak legyenek, ha mégis az emberi méltóságért akarnak síkra szállni.

Kovács István első kötete, a *Havon forgó ég* a halott katona toposzát még klasszikus retorikai eszközökkel viszi színre; a kozmikus látomás a heroizmus szentségét hirdeti. A címadó költemény beszélője a befagyott tótükör optikai csalódásaiként néz önmagára és „jeltelen homlokú” apjára: „Hogy könynyebben megtaláljam, / tüzet gyújt a zubbonyában.” Ők ketten egymással nem azonosak, egymástól mégis megkülönböztethetetlenek. A víz alatti levágott fej, a „rémült halszemek”, valamint a megszólaló, aki a történések elszenvedője, és látószerve segítségével próbál tájékozódni, ugyanazt a létminőséget hordozzák: „szememben hordom halálát / a havon forgó égnek.” A *Feltámadás* tipográfiájával is a megszólított, a megfeszített Krisztus testét lándzsájával átdőfő katona mítoszát parafrázálja; habár Krisztus reinkarnációja, a katona nem szúr, hanem páncélt, fegyvert „nyújt” a korpusz felé; a lándzsa pedig fölizzik, akárcsak a hajnal, tehát a katona és Krisztus voltaképpen azonosak. Ez a képi univerzum tér vissza később, az *Ördöglakat* kötet *Freskó a csetneki templomban* ekphrasziszában: „A múlt / sárkánypikkelyekben, / összesöpört csillagokban villog, / de mintha mai fénytörésben. / A torkába törött lándzsa / lehet világra öltött nyelv, / égre lökődő fullánk.” Lándzsa és nyelv: a thümosz két manifestációja, amelyek révén az ember formálja a természetet és embertársát. Ennek a mítosznak az eleme Kovács István első kötetében a muszka dzsidás keze által odavesztett Petőfi, akárcsak a *80 huszár* emlékeztető allúziójában: Petőfi mint trópus, mint szinekdoché az egész magyarságra utal. „Holtak földből kihérlő / csontöklei a házak, / s a templomtorony / micsoda kardmarkolat, / hogy pengéjére rozsdásodik hazám?!” – olvassuk a *Kopjafákban*, amely élők és holtak szerepének összevonásával fejeződik be: „Mert sírba csavarozzák itt / az élőket is / az égbe növekvő kopjafák.” A léte nem az életfa szimbolizálja, amely összeköti az eltérő szférákat, hanem a kopjafa; a halottak nem hagyják élni az élőket, az élők nem tudnak megbékélni a halottakkal. A *síró maszk*, az életmű egyik legizgalmasabb, legtitokzatosabb darabja, bámulatosan sokféle jelentésmezőt vonatkoztat egymásra, cselekménye többféle kulturális síkon zajlik. A maszk egyszerre az egyiptomi halottkultusz preparátuma, egy szakszerű orvosi boncolás eredménye, ötvösmunka, hold- és napszimbólum, pogány és vallási, profán és szakrális kelléktárgy, emberi és isteni attribútum. Külső objektum, amely mindazonáltal a lírai beszélő belső világának alkatrészeit, működését jelzi. A rövid mondatok szemantikailag látszólag lazán kapcsolódnak, mert a medikális, a rituális, a tárgyalkotó művészi és a szerelmi

Sorkatonai szolgálatban a szolnoki ejtőernyősöknél

síkok párhuzamosan futnak. Ekként a szenttelen kijelentések („Íme a síromaszk s a szemcseppentő zöld üveg”), az Erdély Miklósét eszünkbe juttató avantgárd költői képek („Kezét mankók szögezik földbe, s anyanyelvén műlábak csikorognak.”), a bensőségesen odaforduló gesztusok („ELMAGYARÁZOM NEKED A TŰDŐT.”) és a hivatalos hangvételi felszólítások („HŰVÖS HELYEN TARTANDÓ!”) szólami mozaikszerűen illeszkednek össze. Kovács István itt felülvizsgálja a halál hagyományos toposzait, illetőleg a maszk archaikus motívumát meglehetősen újrateremtően újrafogalmazza, egyúttal megelőlegezi a későbbi esszéversek összetettségét, többértelműségét. *A félelem 1 2 3 4 5 képe* – immár a *Vészet* kötetből – az avantgárd jellegű képalkotási eljárások csúcspontja; az öt gnómaszerű, négy soros strófa sűrítetten foglalja magába a holttest mitikus jelentőségét tudatosító tematikát; a dögcédulák, a balzsamozott

halottak, a céltábla, a dörrenés, a kutak és a szemüregek a bénító vereség és az erkölcsi felmagasztosulás kettősségét, valamint a mélységesen átértzett balsors tanúságtételét fejezik ki.

A lírai határátlépések új perspektívája nyílik meg Kovács István munkásságában, amikor az okfejtések, az érvelések egyfajta dialogikus beszédhelyzetét imitáló esszéversek kifejlődnek. Szerkezeti logikájukat vagy valamely – általában a történész kutatásaiból származó – anekdota példázatos konstrukciója hozza létre, vagy kimondottan a hagyományos költői frazeológiából merített cselekvések, történések a szövegszervező erők. Az *Időzavar* az indiánok kiirtásának, illetőleg a veszélyeztetettségükre az utolsó pillanatban figyelmeztető Washington Irving halálának analógiáját – már-már komikusan – az időmúlás relatív mivoltában vizsgálja. Mikorra tehető egy népcsoport „végórája”, és mikor ér véget az emberi élet, pontosabban mit tesz: véget érni? A tételmondatok részint logikai nonszenszek, részint redundanciák, ám retorikai szempontból egy szillogisztikus filozófiai traktátusból is kiemelhetők lennének. „Mi azonban tudjuk, hogy a halálba menők öt perce az élők számára is ugyanaz az időegység, és hogy a *meghalok* és a *túléltem* rokonfogalmak, mint ahogy a *halál* és a *túlvilág* is azok.” Az utolsó kijelentés – „Vannak, akik azt állítják, hogy indiánok sohasem voltak.” – még azt a feltételezést is kikezdi, hogy a létezést evidenciaként kezelhetnénk. Az efféle esszéversek szókincsét, nyelvhasználatát látszólag nem is lírainak, inkább hétköznapiak vagy fogalminak mondanánk, ugyanakkor nem szabályos érvelések a szó dialektikus vagy analitikus értelmében. Nem bizonyítanak semmiféle axiómát, és nem is definiálnak. Éppen azért világítanak rá a poétikus kérdésfeltevésre, a kiélezett szituációkat azáltal teszik megkerülhetetlenné, hogy elrejtik a beszédmód lírai logikáját. Tévesen, félrevezetően hívják ezt a technikát gondolati vagy bölcseleti költészetnek; szerencsésebb lenne dialektikusként meghatároznunk, hiszen a vita áll középpontjában, amely viszont vagy a háttérben, vagy az előtérben, a dikció mélyáramában folyik, és mi csak a megrendülésből fakadó, sűrített költői közlésről értesülünk. Az *Emlékek bolhapiaca* egy másik típusa az esszéversnek: nincs követhető szűzsége, inkább enthümémák halmozásából épül fel, amelyek kapcsolóelemei nem motivikusak, hanem logikusak; nem a képalkotás szövi össze őket, hanem a probléma (az emlékek működésének) exponálása. Orbán Ottónál találkozunk gyakran effélével. Itt is a katona, ezúttal a mézeskalácsszív emblémája válik súlypontivá. „Oltalmazónk is felfalható huszár. Kardtalan és kortalan / katona. Lapozgatjuk a hétpecsétes könyvet, / háborús magazint: *igazi képességünk*. A vérképlet / árulkodó emléke elsősegélye lehet az igazság- / szolgáltatásnak.” A múltreprezentáció toposza a katona, nem egyszerű történelmi képlet, a gyilkolás pedig a feloldozást szomjúhozó ösbűn.

Kovács István későbbi kötetekben az esszéversek egyre konkrétabb történeteket visznek színre, de rajtuk keresztül mindig morálfilozófiai, történetbölcséleti dilemmákat. A *Homokpad* invalidus tisztje – *A tér töredékei* kötetből – még romantikus reminiscenciákat tartogat, ám a *Thorvaldsen szobra* – fordított avantgárd gesztusként a *Kézmozdulat a szürkületben* kötetből – már egy történelemkönyv fejezeteként is megállná helyét, szinte csak tördelése árulkodik műfajáról. Kevés szó esett eddig arról, hogy Kovács István poézise mennyire innovatív, a korszellemre rezonáló módon tágítja a költészet világra nyitott megismerőképeségét. Az esszévers műfaja a valóság teljességét költői témává avathatja anélkül, hogy a költemény filozófiává vagy értekezéssé alakulna át. Méltó, tömör összegzése a katona témának a *Törzslapok* az eddigi utolsó kö-

tetben (*Shakespeare a Corvin közben*): a beszélő a zárni készülő levéltár „nyitott gerincű iratcsomag”-jára vet pillantást. A katonák „végül önként jelentkeznek / a zsandár-jelenlétnél.” A harc itt nem más, mint a legradikálisabb jelenlét. Intelem a virtuális hiszékenység, hitetlenség korában; arra int, hogy ne hiányozzunk önmagunkból, jóra fordítsuk thümotikus hajlamunkat. Magunkról, magyarságunkról tudunk meg valamit, amit máshonnan nem tudhatnánk meg; még Kovács István történelmi monográfiáiból, lexikonjaiból sem – csakis a költeményeiből. A jó vers ugyanis szükségképpen anakronizmus, de csak azért, mert máskülönben pusztán dekoratív feladatot vállalhat; mai valóságunkra akkor reflektál, ha radikálisan új nyelven a múlt épségének helyreállításán fáradozik.

KIRÁLY LÁSZLÓ

Alkalmi vers, régimódi

Kovács Istvánnak, direkt a Centrumba

Kertünk felett bánatot bög a szarvas.
Nyög bozótosunkban bumfordi medve.
Fennvalónk megíratlan verseket olvas.
Hogyan juthatnánk így kettőről egyre!?

Neo-szűz földeken csontos embernyomok.
Aggódom: az ének *el van énekelve*...
Napok tapodnak – s mégis lángolok.
Ebnek nincs futni, halnak úszni kedve.

Kiszáradt tó medrében evezni!
Érmeket hozni vénolimpiákról!...
El-elkap egy Hajrá!– és nem nyűgöz semmi.
Sok-sok bilincses kéz tapsot varázsol.

Gőgös kép: „Féifinép, szép kései nyárban.”
Felhő csattog és szikrázik az ég.
Lépteink mögött setét aggodás van.
És százéves tiltás. És úgysem elég!

Sóváradon, 2021. szeptember idusán

HERMANN RÓBERT

Segesvártól Világosig

Kovács István 1849-es témájú versei

Kovács Istvánnal több mint három és fél évtizede ismerjük egymást. Ha jól emlékszem, először 1983 nyarán, a Magyar Nemzeti Múzeum Újkori Osztályán találkoztunk. (Felesége, Rosonczy Ildikó akkortájt ott dolgozott, pontosabban, éppen gyermekgondozási segélyen volt, és bejött valamit elintézni István társaságában, jómagam pedig nyári munkán nyilvántartó kartonokat másoltam a leltárkönyvbe.)

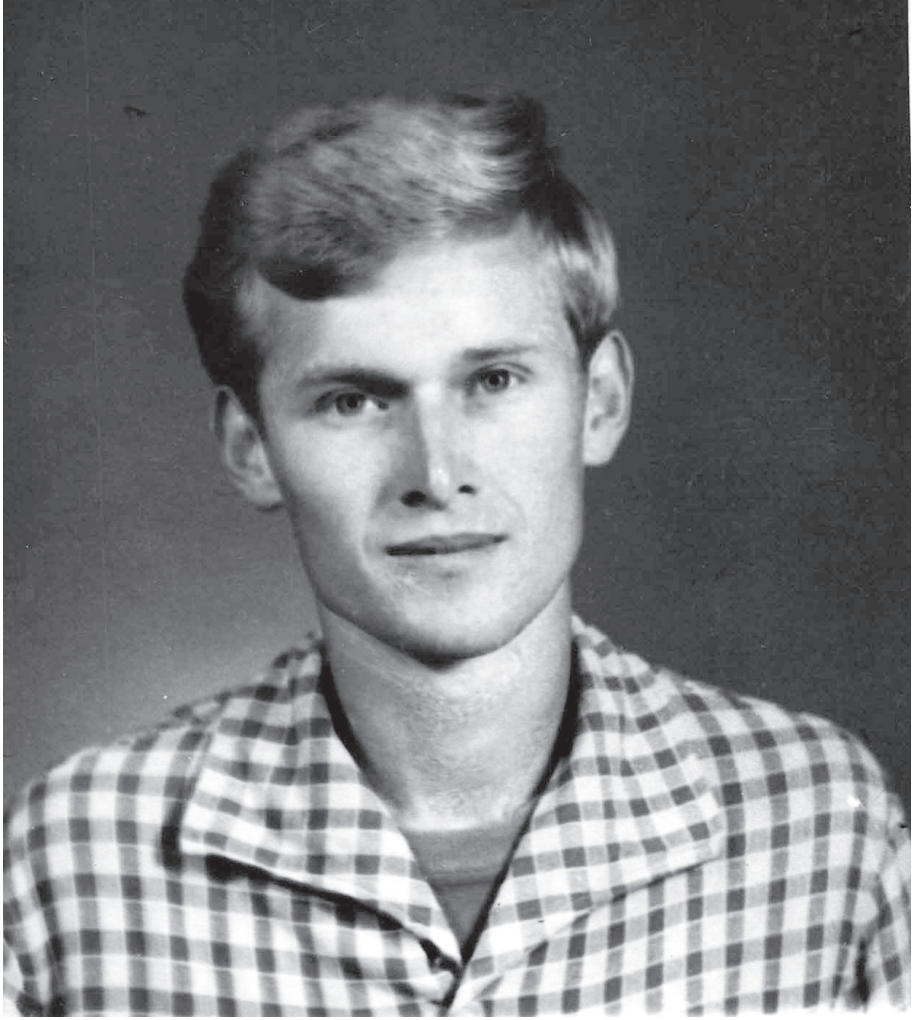
Ritka eset, ha az ember valakit már az első pillantásra rokonszenvesnek talál; s még ritkább, ha ez a rokonszenv azt követően is megmarad – éveken, sőt évtizedeken keresztül. Istvánnal így történt, s azt hiszem, ezt nevezik barátságnak. Ennek egyik kovásza, összetartó ereje kétségkívül a közös „szerelem”: az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc története iránti olthatatlan érdeklődés. Tegyük hozzá, hogy emellett már akkor úgy nézett ki, mint Bem apó, s ez önmagában figyelemre méltóvá tette őt – nem mindenkinek adatik meg, hogy kedvenc hőisére hasonlítson...

1848–1849-cel is gyermekkorában jegyezte el magát, egy könyv és egy olajnyomat révén. Rákosi Viktor *A hős fiúk* című regényét pesti nagyanyjától kapta meg, 1952 vagy 1953 karácsonyára. S *A hős fiúk*ban olvasott arról is, hogy amikor a magyarok 1848–1849-ben ki akarták vívni a szabadságukat, a lengyelek jöttek a segítségükre.

A tizenhárom aradi vértanú című olajnyomat annak idején szinte minden parasztportán ott függött, így István mezőcsáti nagynénje „mogorva” anyósának félig lefüggönyözött tisztaszobájában is, „amelyet mintha betöltött volna az aradi szabadságszobor talapatából gomolygó füst, s belőle hús-vér embe-rekként bontakoztak ki a mártírok, akik apránként személyes ismerőseim lettek. *A hős fiúk* gyerektüzéreként, Bárdy Gyurkaként álltam elébük. A gyerek aztán hirtelen felnőtt lett 1956 őszén...”

„Ismertem nálam hét-nyolc évvel idősebb fiúkat, akik megsebesültek a Moszkva téri csatában, majd életfogytiglani börtönre változtatott ítélettel kerültek el a kötelet. Volt egy iskolatársam, akinek az apját, egy harminckilenc éves szabómestert mondvacsinált ürüggyel felakasztották. Őt is odaképelem az aradi vértanúk közé” – mondta később egy interjúbán. – „Az én tudatomban és lelkemben a két forradalom, az 1848-as és az 1956-os áttetszettek egymáson. Az 1956-osról nem lehetett beszélni, az 1848-asról, ha szájkosárral is, de szabad volt. Így Petőfi márciusáról szólva a Petőfi Kör októberére is gondolhatott az ember.”

Első történeti munkáját a Móra Könyvkiadó híres *Így élt...* sorozatában írta a szabadságharc legendás lengyel tábornokáról, József Bemről, vagy ahogy mi, magyarok nevezzük, Bem Józsefről, a székelyek Bem apójáról. Az 1983-ban kiadott kötet – némi iróniával többször is megjegyezte – mindmáig a legnagyobb példányszámban megjelent munkája volt (43000 példányban fogyott el). 1999-ben bővített terjedelemben, *Bem apó* címmel Erdélyben, Sepsiszentgyörgyön ismét kiadták.

Érettségi után

Ebből nőtt ki a 2012-ben lengyelül megjelent Bem-életrajza (az első olyan lengyel nyelvű Bem-monográfia, amely mind a lengyel, mind a magyar szakirodalmat és forrásanyagot hasznosította), majd 2014-ben ennek jókora átdolgozásával és kibővítésével a magyar változat *Bem tábarnok. Az örök remények hőse címmel*. „Bem erdélyi tevékenységének megírásakor én a forrásokat használtam szellemi háromszögellési pontoknak, s a szak- és memoáirodalmat e pontok közötti szervezőnek. Így Bem élete magyarországi fejezeteinek feldolgozása során olyan kérdések is megfelelő súllyal kerültek a helyükre, mint a román honvédek nagy száma az erdélyi hadseregben, s például az az engem is megdöbbentő tény, hogy a Nagyenyedet feldúló, lakosságának nagy részét kiirtó Simion Prodan Probus két fivére is a honvédseregben szolgált” – olvashatjuk egyik interjújában.

Közbevetőleg érdemes megjegyezni, hogy míg a 19-20. századi Bem-szakirodalom szerzői, lengyelek és magyarok egyaránt, többnyire nem rokonszenveztek a magyar szabadságharc másik kiváló hadvezérével, Görgeivel (ahogy 1849-ben és utána Bem és Görgei sem különösebben rokonszenveztek egymással), Kovács István nemcsak verseket írt Görgeiről, de érezhető rokonszenvvel közelít az ő alakja felé is. (Sőt, egy nemrég megjelent interjúja szerint fontosnak tartaná, hogy Görgeiről végre nagyjátékfilm készüljön.) Apróság, de jellemző: *A gyermekkor tündökletében* ír arról, hogy egyszer őt magát is „legörgeizték”, mert sietett jelenteni, hogy budakeszi játszópajtásai egy repülőbombát találtak, és el is kezdték cipelni a napközi felé. Csak a szerencsén múlt, hogy a bomba nem robbant fel. „Úgy éreztem, hogy nincs igazuk. Áruló lehet-e, aki árulásával az életüket mentette meg?”

Hát igen, az örök dilemma. Mitől lesz valaki áruló? Miért éppen ő lesz az? Lemosható-, letörölhető-e ez a bélyeg arról, akire rásütötték?

Kovács István első szabadságharcos tárgyú versei a *Havon forgó ég* című kötetében jelentek meg 1973-ban. Magyarország és a határon túli magyarság Petőfi születésének százötvenedik, a márciusi forradalom százhuszonötödik évfordulóját ünnepelte akkor (már amennyire hagyták). Az előbbi évfordulóra számos rendezvénnyel, televíziós és rádióműsorral emlékeztek, tucatnyi, többnyire máig jól használható élettrajzi mű, tanulmánykötet jelent meg. Az utóbbi amolyan „megúszós” évforduló volt, néhány kötettel, egy nagy központi konferenciával, különösebb csinnadratta nélkül.

A *Havon forgó ég*ben olvashatjuk a *Petőfi-töredék* című költeményt, amely egy segesvár–fehéregyházi látogatás emlékét őrzi:

*Emlékművedről a kősas fölszáll.
Építi zörgő koszorúkból fészket.
Jeltelenséged mutassa
mindnyájunk végső menedékét.*

A nyomtalanul eltűnt, mégis jelenlévő, az ünnepélyes alkalmakkor megidézett, de valójában megidézhetetlen költő alakja jelenik meg a *Petőfi* című versben is:

*kezek kék erdeje
szívére ne csavarjon indigót
napfoltos ködökre foszfort ne szórjon
csontfűrészek közé
ne süllyesszen hangjegyes koporsót
jeltelen sírjában nem fog a halott énekelni
berobbant hangfalakon nem kelhet át
ne várjátok
a lándzsával egyensúlyozót*

*a sátorponyvát csavarjuk össze
dobjuk vánkosul
az álmatlan júliusnak*

*közös sírfeliratunk
a Halotti Beszéd első mondata*

Óbenne az utolsót keressük

A hősi halál napját idézi meg a *Segesvári éjszaka* című, 1973-ban írott költemény. Vége az ütközetnek, de az éjszakai természet képei is a harcot idézik:

*A békanyálon kinyíltak a sapkarózsák.
Letépték őket emlékül
a halott katonák.
És a Hold fénykartács-záporában
elúsztak sorjában
haza.*

*Égbolt-álcázta röppentyűállványról
kilőttek egy csillag-töltetű rakétát
augusztus első percei.*

A győztesek a győzelem hírének tudatásával, s az ütközet elején elesett Jurij Szkarjatyin vezérőrnagy búcsúztatásával vannak elfoglalva; de már készül a vég Magyarországon is:

*Az úton lándzsás lovasok vágtattak.
Zászlókat és győzelmi jelentést vittek
a határon túlra.*

*A doni kozákok
elesett tábornokuk előtt tisztelegtek.*

*Arrébb,
a városnak csapódó síkon,
mint óriási,
megtébolyodott
szentjánosbogarak
ragyogtak
a sírásók fáklyái.*

*(A hadsereg északi szárnya
talán már elérte a Tiszát,
ahonnan földnek szegezett szuronnal
elvonultak
a mártír-hadsereg
tavasz-felejtő katonái.)*

*Mondják,
valaki egy mezítlábas honvédet látott,
aki baljával elfedte a halál kitüntetését.*

*Jegnyelángokat lövellt köré
a léten túli zöld csönd.
Szószírom-pernyéket hullatott a csipkebokor.*

A „mártír-hadsereg” fordulat már Görgei feldunai hadseregét jelöli: maga Görgei, majd az ő nyomán Szekfű Gyula nevezte így Görgei Komáromnál csatázó, majd onnan Aradra levonuló hadát. A segesvári versnek logikus folytatása az ugyanabban az évben írt *Világos*, 1849 című:

Csend van.

*Itt-ott
a pernyét
s az eltévedt*

éjjeli lepkét
 magasba vágja
 az őrtűz
 erőre kapott lángja.
 A venyige serceg,
 sír,
 mintha jövője fájna.

Újra sötét a csend.

A ló álmában felhorkan,
 a nád gyanúsan zizeg,
 tó tükre csobban,
 gyűrűivel remeg.

Micsoda nyugalom van.

Hallod?
 Harang sír
 egy távoli város
 beomlott templomából.
 Hangja megrezzen szemedben
 az idegen határon.
 Testvére itt áll.
 Ágyúba öntve vádol...

De nem hallja őket
 se London,
 se Konstantinápoly.

Az ágyúba öntött harang képe megjelenik az 1968-ban írott *Ágyúöntők földje* című versben is:

Itt születnek a balladák,
 hősök,
 akik országrontó seregek elé
 döfik kardjukat.
 A hitet megőrzők,
 ha ágyúba öntik is
 harangjukat.

Az utolsó sorok Petőfire rímelnék: „Magára hagyták, egy magára / A gyáva népek a magyart...” Az ágyúkat azonban nem hallja „sem London, sem Konstantinápoly.”

Tizenkét évvel e vers után már nemcsak a mártírsereg és végső állomása, hanem maga a fővezér is megjelenik a *Görgei* című versben:

Süt kék hidegével a lélek. Az égen is átüt e szempár:
 Mit vált ki belőle az emberi szellemidézés?
 Szívébe ki láthat?

Szétnyílt a csatán koponyája – beléje se látni.

szekerek

peremén

katonák

Ég s föld

sokasága

E nemzet esélye övék...

Zászlók,

foglyok...

szuronyok...

a holnapi

Menetelnek

Ha nem sebesülten,
holtan dőcölődné szekerében a szalmán,
hős volna bizony...
s a sík szomorú csatatér:

A mottó – „*Rám nem Austerlitz napja virradt*” – magától Görgeitől származik: 1849. augusztus 13-án, a fegyverletétel napján mondta egy jelenlévő orosz tisztnek. (Az emlékiratot, amelyből ezt az idézetet ismerjük, Kovács István felesége, Rosonczy Ildikó fordította le, s adta közre egy évvel korábban a Hadtörténelmi Közlemények hasábjain.)¹ Ám a vers többi sora is tüpontoságú képet ad a hidegkék szemű, vesékbe látó, de nehezen megnyíló, zárkózott, harmincegy éves generálisról, aki 1849. július 2-án elszenvedett súlyos fejsebe dacára (egy gránátszilánk majdnem az agyvelejéig felhasította a koponyáját) személyesen vezette le hadseregét egy több száz kilométeres gyalogmenetben Komáromtól Aradig. A tábornokról, aki végül kénytelen volt engedni a sorsnak és a túlerőnek, s letette a fegyvert. A hősről, akiből soha nem lett volna áruló, ha belehal abba a fejsebbe, s aki képes volt arra, hogy a mulandó hadi dicsőség helyett a humanizmus parancsára hallgasson, hogy megóvhassa alárendeltjei életét – és akinek ez a döntése a becsületébe került.

Ezt a gondolatot, a történelmi érdekem és a megítélésbeli méltatlanság ket-tősségét bontja ki a *Thorvaldsen szobra* című, 1995-ben írott próza- vagy inkább esszévers. E mű két főhőse Józef Poniatowski herceg, illetve Görgei Artúr.

Előbbit a lengyel közvélemény hosszú éveken át árulónak tartotta, részben azért, mert 1792-ben, Lengyelország második felosztása előtt egy ideig ő volt a lengyel hadak fővezére, részben pedig azért, mert unokaöccse volt az utolsó lengyel királynak, II. Szaniszló Ágostnak. „De Oroszország, Poroszország és Ausztria / szorító gyűrűjében legfeljebb az Úristen / politizálhatott volna eredményesen.” Sőt, még akkor is leárulózták, amikor 1807-ben a Napóleon által létrehozott Varsói Hercegség hadügyminisztere, majd 1809-ben az osztrákok ellen vívott háború diadalmas fővezére volt. Csak az 1813. október 19-i lipcsei csatában bekövetkezett hősi halála vetett véget a vádnak: „Rágalmazásának a

tetemét véglegesen elnyelő Elster folyó / vont végleges határt, / amelyben Napóleon csillaga is leáldozott.”

A háború ugyan véget vetett a Napóleon által létrehozott lengyel bábállamnak, de az 1814–1815-ös bécsi békerendszer létrehozta az Orosz Császársággal perszonálunióban lévő Lengyel Királyságot (vagy Kongresszusi Királyságot), amely belső önállósággal, sőt, önálló hadsereggel is rendelkezett. „1818. július 8-án / a Lengyel Királyság egyik kormány megbízottja / Rómában szerződést írt alá / Bertel Thorvaldsennel, hogy Marcus Aurelius közismert lovas szobrát / mintának tekintve, öntse bronzba / József herceg alakját.” Thorvaldsen akkor a korszak leghíresebb szobrászművésze volt, s ő kapta a felkérést, hogy örökítse meg a korszak leghíresebb elhunyt lengyel hőséne emléket. „A jelek szerint Európára örök béke köszöntött, / amelyben nem teremnek hősök, / s a hősöknek babérok.” Magát az emlékművet I. Sándor orosz cár és lengyel király jóváhagyásával Varsó központjában tervezték felállítani.

A vers szerint az évtizedeken át Rómában élő és alkotó Thorvaldsen ízigvérig európai volt, „s mint ilyen, akár korunk példaképe is lehetne.” Csak „Öregkorára tért vissza a szülőföldjére dánnak.” A szerződés aláírásakor Thorvaldsen negyvennyolc éves volt, Poniatowski ötvenhárom éves lett volna, Görgey Artúr pedig éppen féléves volt; hármuk közül ő élte meg a legmagasabb kort. Thorvaldsen akkortájt dúskált a megrendelésekben, s noha „a mester öt hatalmas műtermében / tanítványok, kőfaragók, bronzöntők hada dolgozott”, ő maga „ragaszkodott hozzá, / hogy mindegyik, nevével jelzett munkához / valószínűsége köze legyen. / Így a megrendelők türelemre / és hosszú életre ítéltettek. / Akkor is, ha síremlékükről volt szó.”

Poniatowski szobrának modellje 1829-re készült el, a varsói Kopernikus-szobrot a megrendelésétől számított tíz éven belül / fel is állították. „A legbiztosabb ellenkező rekorddal / bizonyára Stanisław Borkowski, / a jeles történész és geológus dicsekedhetne”, aki 1815–1816-os itáliai útján rendelt márvány domborművet a néhány esztendővel azelőtt elhunyt édesanyja síremlékéhez. „A lemergi dominikánus templomban / elhelyezett szarkofágját akarta vele még inkább / örökkévalóvá tenni. / A már 1816-ban helyére került reliefen / a halál szárnyas géniusza vezeti el / a világ iránt már teljesen közönyös asszonyt, / akit hiába próbál fia az életnek visszatartani.”

A Poniatowski-emlékmű modellje csak 1829-ben jutott el Varsóba. „A tizenegy éves Görgey Artúrnak hosszú szenvedés után / abban az évben hal meg az édesanyja. / Hiába ápolta konok odaadással a fia, / nem tudta az életnek visszatartani őt, / kit öregkori vallomása szerint / a legjobban szeretett e földön. / Az asszony sorsába beletörődve / követte a halál angyalát, / akire majd Görgey / képtelen ráakadni a szabadságharc csatáterein.” (Görgei erről magának Móricz Zsigmondnak beszélt Visegrádon.)

Miután Poniatowski lovas szobrát bronzba öntik, „megszűnik hivatalosan eltűrt hős lenni.” 1830 végén, „éppen a Poniatowski által is képviselt eszmék jegyében”, felkelés tör ki Varsóban, amely függetlenségi háborúvá terebélyesedik. I. Miklós orosz cár csak 1831 őszére tudja a felkelést eltiporni. A bécsi kongresszuson létrehozott Lengyel Királyság ezt követően már csak nevében létezik, Thorvaldsen lovas szobra pedig egy katonai erődítmény hátsó udvarába kerül.

„Szerencsére a mindenható cár / büntető keze nem ér el mindenüvé.” Így a krakkói székesegyházban 1832-ben leleplezik Thorvaldsen újabb „lengyel” munkáját, Włodzimierz Potocki síremlékét. A versben ezt követően párhuzamosan

Dedikálás Kecskeméten, az 1981-es ünnepi könyvhéten. Balra Kiss Benedek, jobbra Pintér Lajos

olvashatjuk Torvaldsen, a Poniatowski-szobor és Görgei életrajzát. „Görgey tizennégy évesen is fáradt felnőtt: / beíratják a Bécs melletti tullni utásziskolára.”

A Poniatowski-szobor „a még oly félreeső helyen, / mint a hét lakatra zárt Visztula menti erőd is, / bántja Miklós cár szemét: / 1840-ben elhatározza beolvasztását.” Görgey nyolcéves ausztriai távollét után abban az évben látogathatja meg újra szülőföldjét. Noha hadnagy a magyar testőrségnél, alig tud magyarul. „Szigorú katona, de önmagával szemben a legkíméletlenebb.”

Miklós cár csak Paszkevicz nagyhercegnek, Varsó helytartójának kérésére módosítja döntését, „s kegyes gesztussal kedves tábornagyának / ajándékozza a szobrot. / Varsó hercege, Jereván grófja úgy érezhette, / hogy hasonlít a szoborra, s az, / ha a lengyelek elfelejtik Poniatowskit, / a világ pedig a lengyeleket, / még az ő emlékműve is lehet majd.”

Közben 1838 szeptemberében Thorvaldsen negyvenéves római távollét után végleg hazaköltözik Koppenhágába. Óriási tömeg köszönti a kikötőben, a lehgorgonyzó Rota nevű királyi fregatt zsúfolásig tele a munkáival. 1844. március 24-én Koppenhágában hal meg. Műveit már 1829-ben végrendeletileg szülővárosára hagyta, köztük a Poniatowski-emlékmű modelljét is.”

Görgey a Prágában állomásozó Nádor-huszároknál lesz főhadnagy. „Mindinkább elege van a katonaságból, / s 1845-ben kilép a hadseregből. / Minden idejét a kémia tudományának szenteli, / s a prágai egyetem / vegyészeti tanszékén végzett kísérletei során / – első nagy sikereként – / felfedezi a kókuszolajsavat. / Professzora a lemergi egyetem kémia tanszékére / akarja tanársegédnek / kineveztetni [az első változatban: zseniálisnak tartott] kedvenc tanítványát...”

1848-ban „Európának e szunyókáló térségét is felrázzák / a népek tavaszának eseményei. / Lemberg városparancsnoka, / hogy a lázongó diákokat, tanársegédek / és a hűségükben tétova professzorokat megbüntesse, szétlöveti az egyetem könyvtárát, képtárát, levéltárát / és kémiai szertárát. / A dominikánusok templomát elkerülik a gyújtógránátok.”

1848. szeptember 17-én a koppenhágai királyi palota közelében megnyílik a világ első, a nyilvánosságnak épített életműmúzeuma, Thorvaldsen munkáiból.

„Görgey honvéd őrnagy, / a Tiszán inneni nemzetőrség parancsnoka / azokban a napokban éppen amiatt panaszkodik / miniszterelnökének, hogy a tervezett ötezer nemzetőrből / csak hétszázat sikerült táborba gyűjteni, / de közülük nincs száz, / akire rá lehetne mondani, hogy igazi önkéntes. / Rádadásul az egyik megye / majdhogynem pucéran küldte kiválasztottjait / a seregszervezés színhelyére. / Miközben az ellenség a főváros felé menetel.”

Nyolc hónap múlva mint a magyar seregek fővezére egy főhadiszállással berendezett budai hegyvidéki villa teraszáról „távcsővel fürkészi a lángoló királyi palotát / és a Budavár erődbástyáit / önkéntesen rohamozó zászlóaljait. / A tavaszi hadjárat hetedik győzelmét / villanásnyira felderült arccal, / rövid mondattal nyugtázza: Éljen a honvéd...”

Néhány nappal később Pjotr Vlagyimirovics Alabin, a cári hadsereg IV. hadtestében szolgáló kamcsatkai vadászrezred ezredsegédtisztje „lelkes szavakkal veti papírra / életre szóló képzőművészeti élményét.” Alakulatával részt vett a Paszkevics nagyherceg által vezetett orosz hadsereg 1849-es Magyarország elleni hadjáratában, s galíciai átvonulásuk során több napot töltöttek Lembergben. „Így Alabin is alaposan körülnézhetett a városban. / A dominikánus templomba is eljutott, / ahol ráakadt Jozefa Dunin-Borkowska asszony szarkofágjára, / »Thorvaldsen csodálatosan szép márvány síremlékére«”.

Szintén Alabin ecseteli lázas izgalommal július 21-én, hogy hadtestének parancsnokságán és a kassai orosz helyőrségi csapatok körében micsoda izgalom támadt. „Híre kelt ugyanis annak, / hogy Görgey tábornok elhagyta Komáromot, / Vácnál megütközött a Paszkevics vezette orosz derékhaddal, / s onnan a többszörös túlerőtől északkeletnek szorítva / elvonult Kassa felé, / hogy feltehetően Tokajon át Debrecenbe jusson.” Így aztán az oroszok sietve nekiláttak a hadianyagraktárakkal és betegekkel zsúfolt város kiürítésének.

„Alabin beszámolójából arra lehet következtetni, / hogy Görgey egy kiváló hadsereg parancsnoka. / Az orosz tisztnek nem egy magasabb rangú bajtársa / beszélt felsőfokon / a behasadt koponyájú magyar tábornok tehetségéről / és csapatainak helyállásáról. / Bizonyára nem csupán lelkiismeret-furdalásból. / Maga az érintett vértanúseregnek mondta a rábízott hadat. / A kassai közjáték után három héttel, / a szövetségeseiktől körülzárva ez [az első változatban: a sereg] tette le Paszkevics előtt a fegyvert.”

A költő felteszi a kérdést: „Szokásos eszközeivel és felfogásában / vajon hogyan ábrázolta volna Thorvaldsen azt a jelenetet, / amikor a Komáromnál lovasrohamot vezető Görgey tábornokot / gránátrepesz sebesíti meg? / Mitológiai környezetben / lova nyakára bukó páncélos görög vitézként, / akire Zeus villámokat szór? / Mint rövid idő múlva szinte az egész világ...”

Alabin megemlíti, hogy egy Rulikowski nevű zászlóst Nagyváradon árulás vádjával hadbírótság elé állítottak, halálra ítélték, és agyonlőtték. „Annak ellenére, / hogy Paszkevics meg akarta menteni őt, / mivel szülei Gomelben a szomszéd birtokon éltek. / A két família olykor összejárt. / A Rulikowskiakat a Thorvaldsen-szobor látványa / vonzotta leginkább a Paszkevics-portára.”

Alabin nem fűzi hozzá, „hogy a lengyel származású cári tisztet [az első változatban: az áruló] Görgey szolgáltatva volna ki az oroszoknak.”

Poniatowski lovas szobra a rigai békeszerződés következtében 1922-ben került vissza Varsóba. Egy évvel később állították fel a Szász téren. 1944. december közepén, másfél hónappal a varsói felkelés leverése után a Wehrmacht egyik utászsorozata robbantotta fel, „ahogy ezt a város földdel egyenlővé tételére / kiadott hitleri parancs elrendelte.” Ám az emlékművet a Thorvaldsen Múzeumban őrzött eredeti modell alapján újraöntötték, „s azt a dán nemzet 1951-ben / Varsónak ajándékozta. / Csak tizennégy évvel később engedték / a város központjában felállítani.”

Thorvaldsen Görgeyről nem készített, mert nem is készíthetett szobrot. „Ha, mondjuk, tíz évvel tovább él, / és megbízzák vele, / bizonyára mit se törődött volna / a magyar tábornok körül kialakult / hisztériás közvélekedéssel. / Őt mindig az elvégzendő feladat érdekelte. / Bár lehet, / hogy ez esetben külön izgatta volna / az egy személyben megtestesített erény és gyarlóság / mint megbocsáthatatlan bűn... / A Júdás-bélyeggel / történelemben taszított ember.”

A vers egyszerre bizonyítéka Kovács István hihetetlen műveltségének, enciklopédikus tudásának és annak az erkölcsi szemléletnek, amellyel történeti eseményekhez és személyekhez is közelít. A párhuzamos történetmondás, a szoborrá lett ember s a megszemélyesülő szobor, a lengyel és a magyar „áruló” utóélete közötti különbség, a 19. és 20. századi önkényuralmak közötti különbségek felvillantása révén olyan komplex képet kapunk ennek a régióknak a történetéről, a lengyel és a magyar történelem kapcsolódási pontjairól és eltéréseiről, amihez egyébként tudományos monográfiák és tanulmányok tucatjait kellene elolvasnunk.

Az először egy megoldhatatlan történeti helyzetben játszott szerepéért árulónak nevezett Poniatowski rehabilitálásához későbbi sikerei sem elegendők, csak a hősi halál. A diadalt diadalra halmozó, de aztán egy – szintén megoldhatatlan – helyzetben a befejezés felelősségét vállaló Görgeinek nem adatik meg a hősi vagy a mártírhalál – így lesz belőle „Júdás-bélyeggel / történelemben taszított ember.”

Poniatowski szobrának felállítása gesztus az államiságukat veszítő lengyelek felé, hogy aztán az újabb függetlenségi harcot követően maga a szobor is veszélybe kerüljön. Még jó, hogy a 19. századi önkényuraknak volt ízlésük, és a szobor a Paszkevics és I. Miklós cár közötti szívélyes viszony következtében megmenekül. Nem éli viszont túl fizikai valójában a 20. században bekövetkező újabb megszállást – a németek, akárcsak egész Varsót, 1944-ben elpusztítják.

Még jó, hogy a Thorvaldsen Múzeumban megtalálható modell alapján rekonstruálható – a szintén a német megszállás áldozatául esett Dánia gáláns ajándékként az újraöntött szobrot Varsónak ajándékozta. (Ugyanígy elkerülte a pusztulás még 1848-ban, az ottani forradalom idején a lembergi Thorvaldsen domborművet is.) A 20. századi másik totalitárius hatalom, a Szovjetunió miatt azonban a szuverenitásában továbbra is erősen korlátozott Lengyelországban csak 1965-ben lehetett felállítani az emlékművet – hiszen Poniatowski mégiscsak az oroszellenes harc hőse is volt. A szobor sorsa is azt példázza, hogy nincs érdemi különbség a totalitárius rendszerek között: a jól szabott egyenruhát viselő Wehrmacht ugyanúgy ellensége és pusztítója volt a humanitárius és kulturális értékeknek, mint a „felszabadított” országokat végigbáboló Vörös Hadsereg.

Görgeinek nem jut szobor a 19. század Magyarországon. A verset továbbgondolva tegyük hozzá, hogy az 1935-ben a budai Várban, az Esztergomi bástyán állított, Vastagh György által készített Görgei-szobor sorsa is mutatja a különbséget a magyar és a lengyel hozzáállás között. Az 1945-ös budai ostromot súlyos sérülésekkel túlélő szobrot nem állították fel ismét, hanem beöntötték az 1951-ben felállított Sztálin-szoborba, s csak 1998-ban alkották újra.

A lengyeleket 1830-ban és 1965-ben is az egyszer elveszített, de valamikor visszanyerhető függetlenségre emlékeztette Poniatowski herceg lovas szobra – Magyarországon még 1987-ben is arról folyt a vita a sajtóban, hogy Görgei áruoló volt-e vagy sem; a Népszabadság egyik szerzője afféle prefasiszta akarnokként állította be, s még 1995-ben is akadt folyóirat, amely újra leköszölte ezt a förmedvényt. (A dolog külön érdekessége, hogy a szerzőről utólag kiderült, a III/III-as ügyosztály szorgalmas ügynöke volt.)

Párhuzamként ott van Európa szerencsésebbik fele, ahol a művész tehetsége révén olyan tekintélyre tesz szert, hogy akár évtizedekig várathatja a megrendelőt; ahol a megrendelő tiszteli annyira a művészt, hogy megvárja a mű elkészültét; ahol a művésznek önálló múzeumot alakítanak – amely megőrzi a jövőnek azt is, ami Európa kevésbé szerencsés felében a történelem viharai következtében elpusztult.

Reménykedjünk benne, hogy ami igazán fontos, az megmarad. Ha nem is az eredeti, de a modell vagy a minta. És akkor szerencsés időkben újra lehet alkotni. Szobrot is, független országot is – előítéletek és téveszmék nélkül.

KOVÁCS ISTVÁN
Csikósok

Elmúlt a görögdinnye-nyár. Zöld piramisai poshatag szétgurultak a gazdátlan piactéren, s tovább a két évszak között húzódó semmibe, és azon is túl... Maradt a kóstolás lándzsahegyszerű piros emléke. Feketeszeplőktől roszogó ízét ma is őrzöm. A dinnyecsőz jogán. Hatéves ha lehettem. A nádkunyhó a szelíd lejtésű domboldalon állt. Oda-
pöccintett barnás cigarettavégnek láthatták a templomtoronyban strázsáló tűzügyeletesek. A dinnyeföld lábánál árvalányhajat hullámzó rét terült el, azon túl a láthatárnál megtorpant rónaság. Apja majdnem hozzám hasonlóan félárva barátomnak – nekem az apám, neki az anyja tűnt el – állandóan azt dudorászta, hogy „Megugrattak Hortobágyon a karámból egy csikót. Ellopták a szeretőmet, azt se tudom, hogy ki volt...” A folytatást mindig elharapta, pedig kíváncsi voltam rá. Ahelyett utolsót szippantott a már körmére égett cigarettából. Így csak a hamu szelleme hullhatott a földre a semmit csíptető ujjak közül. Láttam, hogy tényleg szellem volt, mert rám hunyorgott. „Most elmegyek, de estére visszajövök... Ne féljetek” – mondta. Talán azért megy el, hogy a szeretője tolvaját megkeresse – gondoltam. Végre! Túl a réten naponta többször megjelentek csikósok... és elnyargaltak a végtelenbe. Szerettünk volna a nyomukba szegődni, hogy eljuthassunk ahhoz a karámhoz... Egy-egy csokor árvalányhajat magasba tartva, és botunkat fokosként forgatva átrappoltunk a réten. Csodák csodája, mintha a földből bújtak volna elő, hirtelen megjelentek, s ügyet se vetve ránk robogtak tova. Mi meg utánuk, ahogy csak a lábunk bírta. A lovasok egyre gyorsabb vágtaiba fogtak. Apránként elmaradtunk. Egy idő után már szinte csak botorkáltunk a visszhangtalan csöndben. Zihálásunknak természetesen lett a tücsökciripelés. Harangformájú est ereszkedett ránk. Lélektelen. Feladtuk. Szemmagasságba emelt tenyerünk szakadozott életvonala

alatt a lidérces messzeséget bámultuk
körbe-körbe. Mintha valamiféle lángfűrész
fogai mélyedtek volna a sötétségbe. Egy
kunyhó égett. Messze a hátunk mögött a
domboldalon. Mire odaértünk, a tűzoltást
már befejezte barátom apja. Az éneklést is.
„Megugrattak Hortobágyon a karámból
egy csikót. Ellopták a szeretőmet, azt se
tudom, hogy ki volt...” És egy utolsót
szippantott a már körmére égett cigarettából.

Vizet sirató plakát

A tenger fövényébe ujjal írt H betű,
s a lábszárát orrával érintő 2-es.
A nagy O mint óriás víznyelő,
vagy a Nap utolsó lélegzetvétele
partra vetve.

EKLER ANDREA

„Szemtől szemben Vele”

Gondolatok Kovács István *Shakespeare a Corvin közben* című kötetéről

Kovács István verseskötete, a *Shakespeare a Corvin közben* különleges időutazást sejtet. Nem a science fiction világába, hanem a fiction és a non-fiction határmezsgyéjére, egy jellegzetes költői, képi univerzumba. A Kilencek költőcsoport antológiájában (*Elérhetetlen föld*) szereplő versektől későbbi önálló kötetein, prózáján keresztül a történelmi tudományos munkáig a költő, történész, polonista eddigi életműve idéződik fel a rejtélyes cím révén. Csupán a legjellemzőbbeket kiragadva: ontologikus időszemlélete, térbeli „határátlépései”, irodalom és történelem elválaszthatatlan kapcsolata, természeti és tárgyi valóságelemeket ötvöző, erőteljes képisége. A tematikát tekintve pedig a gyermekkor élményeinek, a történelmi és kulturális emlékezet jelentőségének, a magyar forradalmak mementójának művészi megjelenítése.

Poétikai szempontból is megfigyelhető ez a kontinuitás, amelyre értelmezéseik során többen is rámutattak. Jánosi Zoltán a *Véset* című kötet verseiről állapítja meg: „legfontosabb poétikai újítása a személyes lét, a társadalom és a történelem analízisének a metafizika és az antropológia látószögeibe helyezése. [...] a gondolati költemény, az absztrakciós tárgyiaság, a lélektani analízis és a látomásos líra tapasztalatait egyedi módon ötvözve – a konkrét tárgyból vagy helyzetből – teszi érzékletessé az elvonatkoztatást.”²

Vasy Géza a versek tárgyiasan tárgyilagossá válását emeli ki, azzal a kitételrel, hogy e tárgyilagosságban is „található egy hangsúlyosan lírai vonulat”.³

Bertha Zolán éppen e „lírai vonulat” poétikai és hangnemi csodáját értelmezve összegzi a *Shakespeare a Corvin közben* kötet szintetizáló jellegét: „az érzéketlen, szemléletes képek-képzetek, a gondolati-fogalmi helyzetmegnevezések, a kihagyásos, talányos, elliptikus sejtetések, filozofikus és emocionális sugallatképzések éppen úgy vegyülnek, éppen annyira kiegészítik egymást, hogy sem a túlságos érzelmi áradás, sem a lecsupasztító szenvtelenség nem borítja fel azt a kényes egyensúlyt, amelyet a különleges esztétikai-stiláris hatásformák együttesen alkotnak.”⁴

Megfigyelhető tehát, hogy Kovács István költői pályáját nem egymástól meghatározóan elütő, elhatárolódó pályaszakaszok jellemzik, poétikája inkább – köteteit a kronologikus sorrendben olvasva – „megőrizve” alakul, gazdagodik. Ebből is adódhat, hogy költészete felismerhető. A magyar irodalom gazdag ebből a szempontból is. Az elődök hosszú sora helyett két pályatársat emelek ki: Csoóri Sándort és Ágh Istvánt, mivel úgy vélem, a *Shakespeare a Corvin közben* rokon Csoóri Sándor *Harangok zúgnak bennem* (Nap Kiadó, 2009) és

2 Jánosi Zoltán: Kovács István: *Véset*. Szócikk. In.: *Magyar irodalmi művek 1956–2016*. MMA MMKI, Budapest, 2021. (Szerk.: Pécsi Györgyi, Falusi Márton)

3 Vasy Géza: Kovács István: *Shakespeare a Corvin közben*. Magyar Napló, 2020. 8. 31.

4 Bertha Zoltán: *Tanító és intő költői sorstörténelem*. Kovács István: *Shakespeare a Corvin közben*. Forrás, 2019. 9. 118.

Ágh István *Szélcsend* (Nap Kiadó, 2020) című öszikék-köteteivel. Mindhárom testamentum – személyes vonatkozásai mellett – markánsan megragadja az ember (nem indokolatlanul kissé patetikusabban fogalmazva: az emberiség) 21. századi létélményét. Emellett ezek a vallomásos számvetések az alkotói lét értelmezése, költő és költészet idődimenziókhöz való viszonyulása szempontjából is kulcsfontosságúak.

A *Shakespeare a Corvin közben* olyan számadás-kötet, amely jellegéből adódóan létértelmezés, József Attila kifejezésével élve: az eddigi életműre visszatekintő költői *leltár*; a mindenkori olvasót megszólító, létélményeket összegző, a költői szubjektum által meghatározónak tartott értékeket megőrkítő testamentum. Ugyanakkor – vagy éppen ezért – ezek a versek is az eddig jellegzetessé vált poétikai jellemzőket „megőrizve” alakultak.

Bár Kovács István valamennyi alkalommal kiemelt figyelmet szentelt kötetei szerkesztésének, ezúttal a szerzői koncepció a versekből kibontakozó történet részévé válik. A tudatos konstrukció a tárgyiasított valóságérzékelés, a lírai én szubjektuma, az egzisztenciál-filozófia és a szakralitás, a versek ontológiai kérdéseket feszegető univerzalitása közötti kapcsolat teremtésének egyik eszköze. Az egyes ciklusok tematikai alapon alkotnak egységet, és a költői szubjektum történetének időbeli linearitásában követik egymást. A kötet hét ciklusból épül fel, amely – a kötet egészét meghatározó szakralitást is figyelembe véve – allúzió: a költészet, alkotás teremtésként való értelmezésének, a kimondott szó erejének, felelőségének költői tradícióját idézi. Az egyes ciklusokból kibontakozó, a költői szubjektum számára jelentős történetek a privát szférából kiindulva, egy-egy közösség sorsátörténetén keresztül válnak az univerzális emberi értékek mementóivá.

Az első ciklus, az *Érces fényözön* a háború, főként az első világháború emberi vonatkozásait, következményeit helyezi a középpontba. A versek a felsejülő családtörténet mellett a lírai én humanizmusáról is vallanak. A markáns költői képek a háború fölöslegessége, tragédiája mellett a *Guernicá*hoz hasonlóan az egyes ember személyes drámájának pillanatképeit ragadják meg (*Talány*, *Érces fényözön*). Mintha a lírai én az ismeretlen katonák megnevezésének igényével, a hányatott múltú területek lakóinak sorsával (*Bukovina*) a szinte már felfoghatatlanul megnövekedett ingerküszöbű 21. századi emberre igyekezne hatni. A családtagok megidézésével, a törzslapok által a katonák megnevezésével, sorsuk felfejtésével, egy „lelet” emberi történetté alakításával identifikálja az áldozatokat, az egyébként is *idő célkeresztjében* álló ember egyediségére, megismételhetetlenségére, a tragédiák visszafordíthatatlanságára utalva. A versek mementók is az áldozatok emlékére. Emellett azáltal, hogy párhuzamot von a múlt és mindenkori jelen idődimenziói között, sorsközösséget teremt a történelmi szereplőkkel és a lírai énnel, valamint a mindenkori olvasóval, amit grammatikai eszközökkel is alátámaszt, például a többes szám második személyű névmások, szó szerkezetek ismétlésével. Ez a vers szerkesztésével, képi elrendezésével is több esetben hangsúlyossá válik. Az oldalpárok bal felén a múlt, jobb felén a jelen képei villannak fel, mintegy egymás tükörképeiként. Az identitást nyerő szereplők történelmi pillanatképeiből filmszerű történetté alakuló sorsa jelenre és a jövőre vetítve a történelmi emlékezet szükségszerűségét is kiemeli, nem didaktikus módon, hanem finom költői eszközökkel. A versek rendkívül korszerűek; az emberi élet valamennyi szegmensében tapasztalható, hogy az egykori „történetek” befolyásolják a jelent és a jövőt, nyomot hagynak az időben, mint „A derékba tört fordulókban / gépies búcsú a pillanattól, / mely

nyílegyenesen villanna tovább... / s lesz lidércfény-bányáslámpa, / lila dudor / az idő homlokán.”

A *hangok és nevek* című második ciklus a lírai én személyes vallomása, számadása. Az emlékezet a privát szféra képeit hívja elő gyermekkorról, családtagokról, barátokról, meghatározó szellemi élményekről, megélt traumákról. A versek valóságselemekből épülő történetek, egy emberi élet apró mozzanatai. A háborús versekhez hasonlóan a múltba tekintés egyúttal visszamenőleges létértelmezés is, amely szintén a privát sorsot fókuszba helyezve boncolgatja az egyéni út alakulástörténetét a közösség viszonylatában. Múlt és jelen idődimenziói ebben a sorstörténetben találkoznak, s nyilvánvalóan az ember időbe vetettségét hangsúlyozzák; a szintetizáló létértelmezés a maradandóság lehetőségét, az élet értelmét kutatja, ugyanakkor az elmúlással való szembenézés elkerülhetetlenségével szembesít. A valóságselemekre építő költői nyelv, a redukált, szentenciaszerű kijelentések, a lírai én József Attila-i *semmi ágán*, valahol ég és föld közötti nézőpontja, a könnyednek tűnő „elbeszélői” technika és a történetek tragikumuk közötti ellentét a végletekig fokozza a feszültséget. A kíméletlen – szabadversben, prózaversben szinte automatikus írást idéző asszociációk révén megvalósuló – önanalízis ugyanakkor az *idő csapdájából* kitörni vágyó alkotó ember küzdelmének története is. A múltat kutató lírai én fényképek, tárgyak hiányával, elvesztett családtagokkal, barátokkal, az *eltűnt idővel* szembesül. A gyerekekről készült, anya által elégetett fénykép porrá válásának tragikumuk (*Első két fényképem*) az emberi lét szakrális drámáját idézi. Ezek a versek is az identitás szempontjából elengedhetetlen emlékezet szerepét emelik ki, a kulturális és történelmi emlékezet alapkövéként a személyes emlékezet jelentőségére fókuszálva. Az alkotó szubjektum ugyanakkor – az önértelmezéshez szükséges múltbéli emlékek felderítésén túl – nyomot kíván hagyni. A versek az alkotás létrejöttéről, s azok továbbélésének lehetőségeiről is vallanak. A tragikumot néhol oldja(?), fokozza(?) a szatírába torkolló humor. Így például a Bohdan Zadura köszöntésére írott vers is, amely születésnap köszöntőként létösszegző *lettárává* vált konkrétan Bohdan Zadura magyar irodalommal kapcsolatos felmérhetetlen érdemeinek, a magyar irodalomnak és történelemnek, tágabban értelmezve a nyomhagyás, alkotás lehetőségeinek. Nemkülönb a játékos, *Festő barátom és Panna meg a szamarak* című költemény. Az ironikus – sajnálatosan realizisztikus – felütést („Művész sok van, / paraszt meg alig – / indokolta barátom, / amikor személyi igazolványának / foglalkozás rovatába beírta: / paraszt.”) követően mintha egy különös Aesopos-mesébe csöppenne az olvasó: A szamár és a festő, avagy hogyan válik a szamár az alkotás szimbólumává? A vers – időtől függetlenül – alkotói sorstörténet, amelyben megjelenik a társadalomból kivonuló művész toposza (a lírai én búra-metaforájával egybevetve a *sziget* toposz). A festő az általa tartott szamarakat „Jézussal / és Jézus nélkül is / gyönyörűnek festette, rajzolta, metszette [...] / bölcsebbeknek a Napkeletieknél. / Vagyis olyanoknak, / amilyenek a valóságban.” A bibliai utalásokon túl, a szamárhoz hagyományosan fűződő tulajdonság (butaság) ellentétjének hangsúlyozása, a szamár alkotás által történő szakralizálása a sziget-toposzhoz kapcsolódó letisztultság, eredendő szépség, tisztaság lehetőségére és jelentőségére világít rá, különös módon az irónia mellett is finom líraisággal. A Jézus (Fiú) és az unoka (gyermek) közötti párhuzam – az őszinte elfogadás, szeretet – is ezt az értelmezést támasztja alá. A szamarak távozását követően elhangzó gyermeki kérdés – „Ti mélt nem telmeltek szamalat?” – finom humorra szelődítve az író-

Krakkói főkonzulként Krakkóban, a Jama Michalika kávéházban feleségével

niát, megragadva a pillanat szépségét arra utal, hogy *szamalat telmelni* valódi szakrális élmény, az alkotás szimbóluma.

A kötet címadó ciklusa, a *Shakespeare a Corvin közben* az előző kötetekhez hasonlóan az alkotói vallomások kiteljesítése. Az 1956-hoz fűződő versekben a történelem és annak személyes emlékei, a nemzeti és privát drámák összpontosulnak például a néhány nap alatt felnőtté váló gyermek-hősök létélményében. A háborúk és az 1956-os forradalom eseményei Kovács István alkotásainak állandó témái. Költészete mellett személyes ihletettséggű regénye, *A gyermekkor tündöklete* is erre vall. Történelmi tapasztalata, a történelmi emlékezet jelentőségének hangsúlyozása, a Nagy Gáspár-i „nem szabad feledNI” felelőssége ezekben a versekben szintetizálódik. A történelem és az irodalom e lírai vallomások alkotói szubjektuma számára elválaszthatatlan egységgé válik. Az *Öncsendéletrajz* esetében az ismétlésen és variáción alapuló mesteri felépítésből eredő feszültség feloldhatatlannak tűnik, hasonlóan a forradalom előtti és utáni „Ismét az látható, ami van, és úgy, ahogy illik” – léthelyzethez. A vers ismétlődései, ritmusa a forradalom csodájának, szabadságának pillanatnyiságát ragadják meg. A 2006-os eseményeket, álságos, hazug történelmi időszakokat idéző képek szintén érzékletes látletelek (*Decemberi hangulat, 2009; A fény százada*), a korrajzokban ötvözve a realisztikus leírást a metaforikus nyelvezettel, filmszerű képi világgal. A csend motívuma a korábbi kötetek verseihez hasonlóan inkább negatív jelentéstartalommal bír, az elnyomás, az elmúlás, a halál szinonimájaként. A ciklus nem, azonban a címadó vers a kötet középpontjában helyezkedik el, ezáltal is hangsúlyossá téve a kötet verseit

meghatározó alkotói lét- és értékszemléletet. A több versben megjelenő koponya motívum és Shakespeare Hamletjének megjelenése a historikus szemléletű verstörténetek terét drámai térré alakítja. A valóságemelekből felépülő történetek példázatos tragédiákként, általános érvényű filozofikus művekként olvashatók. A „Lenni vagy nem lenni” dilemmája az egyéni és közösségi számvetés végső kérdése is. A szabadság pillanatnyisága az idő végtelenjében az élet pillanatnyiságával rokon. A kulturális és történelmi parabola ugyanakkor nélkülözi a pátoszt, a letisztult pillanatkép a „suhanc Hamlet”-ek, 1956 mentőjává válik.

Személyes és közösségi sors, élmények és drámai történelmi tények összefonódásáról vallanak *A lélek vízjelei* ciklus versei is. Az Erdély-versek térbeli határokat feszegetnek konkrét és metafizikai értelemben is. A múlt történelmi terheit napjainkban is viselni, tűrni kénytelen kisebbségi sorssal való közösségvállalás lírai hagyományát folytatva teremtenek intertextuális kapcsolatot ezek a versek Ady Endre, Sütő András, Kányádi Sándor és mások költészetével. A kisebbségi sors passiószerű szakralitása a természeti és tárgyi világ költői képekben való mesteri ötvözésében, tömör, kihagyásos szerkesztéssel, balladás hangnemű embléma-versekben jelenik meg. A versekben kirajzolódó térkép a szétszaggatás, az erőszakos asszimiláció, a megsemmisítés drámai helyszíne. A megjelenített fenyegető nemzethalál a Németh László által is felvázolt identitásvesztés előhangja. Az idő- és térbeli kontinuitás megőrzésének, a történelmi és kulturális emlékezet fenntartásának igénye ezért válik hangsúlyossá a lírai én számára, a fennmaradás lehetőségeként.

Erdélyhez hasonlóan emblematikus tér a kert is. A pozitív, szakrális jelentéstartalommal bíró toposz, a kert, a *Mesebeli kert* című ciklus verseiben a csenddel rokonítható negatív konnotációval szerepel. Az ég-föld, fönt-lent vertikálisába helyezett egykori szakrális kert, a „vadak ékszerdobozza” a „nagy-papa / testamentum-diófái”-val elenyészik. A téli kert, a kertet elnyelő éjszaka az emberi élet végességének szimbóluma. A semmitől meg nem riadó sas képéhez kötődő, versszövegtől elütő, zárójeles ironikus kiszólás – „(Neki könnyű: / védett madár / Féljen az ember!)” – is erre utal (*Mesebeli kert a nyár derekán*). A természet és az ember harmóniájának megbomlásával az ember elveszítette az idő „kikövezett” körforgását, „tévelygő léte” a „Látható, kitapintható / a »nincs tovább«”. A *Teremtéskövek, avagy a teremtés kövei* az Édent elveszítő, kiteszított bibliai embert és Madách hőseinek „tévelygéseit” idézik.

A *Virrasztás* ciklus is az emberi lét idő- és térbeli köztességét ragadja meg. A versekben ismétlődő Jézus-allúziókkal a szakralitás válik hangsúlyossá, azonban az ember valahol álom és ébrenlét, fikció és valóság határán, az örökévalóság ismeretében, de az elmúlás tudatával jelenik meg. Ez a köztes tér és idő szimbolikusan az alkotás helye és ideje is. Ezek a létösszegző számadás-versek az alkotó szembesülésének kimerevített, fotószerű pillanatai is „Az” Alkotóval (*Ikön, Lehetőség*). A ciklus utolsó két verse (*Töredék az árvaságról, Virrasztás egy altemplomban*) lírai vallomás, a töredezt sorokból álló szabadverseket, hömpölygő prózaverseket dalszerű versbeszéd váltja fel, a lírai én elfogadó feloldódása az imában.

Ez a szakralitás hatja át a hetedik ciklus „megpihenni” képtelen, de az idő emberi végességével szembesülő alkotójának testamentumát is. A ciklus egyetlen költemény (*A be nem tett idő*), amely címében is visszaüt az előző kötetek idő-verseire. Az *Új Testamentum* Jézus-prédikációit idéző, letisztult nyelvezetű, szentenciózusan lényegre törő, utódokat, olvasókat megszólító vers a kötetnyi

számadás összegzése. Imaszerűen lamentáló felsorolásban példázatos elretentés az emberiség által eddig elkövetett bűnök megismétlésétől, ugyanakkor féltés az áldozattá válástól is. Ennek érdekében a lírai én a jövő nemzedékei, s talán önmaga számára is a lét, „Számúzott” álmaik folytatásának idejeként a végtelenné tágitott idődimenziók helyett a múlt bűneitől és a jövő végső kérdéseitől mentes jelent ajánlja.

A *Testamentum* ugyanakkor visszautal a mottóként vagy előszóként is értelmezhető *Éppen most* című vers címében is kifejezett idejére, az alkotót kötetete születésekor meghatározó idő- és térbeli helyzetére. Ez a különös ars poetica a kötet címéhez és címlapjához hasonlóan a történelem és az irodalom, a tér és az idő dimenzióit nyitja meg a lírai én nézőpontjából a személyes és a közösségi történetek, történelem, sors pillanatképeit újragondolva, azokat általános emberi létkérdésekké tágitva. Noha a lírai ént értékrendje a múlt-hoz köti, élettörténete a jelenben zajlik. A történelmi emlékezet, a klasszikus irodalmi, kulturális műveltség önnön értékén túl a harmónia, a humanizmus, az előremozdító reformtörekvések munkában, alkotásban való jelenlétét és a jelen-valóságban megélt vágyát is szimbolizálja, a személyes és az emberi sorstörténetben egyaránt. A lírai én időélménye tehát nem csupán bergsoni értelemben kettős. Az erőteljes költői képekkel megjelenített múlt-búra mellett elkerülhetetlenül jelen van a számadás ideje, a versekben több ízben megjelenített köztes térélménnyel „még itt a Földön, / ha már-már odaát is.”

FILIP TAMÁS

Szögek egy kiáltványhoz

Kovács István verseit olvasva

Az elfelejtett őrszem lassacskán
megvakul a toronyban,
felejtí szomját, éhét, nem
alszik soha, de minden sejtjével
érzi, ahogy a tolakvó árnyak
mindent széttaposnak.

A torony még lát,
és látják őt is a messzeségből
útonálló, kereskedők,
zarándokok, szent
énekekkel eltelt asszonyok.
Holdfényben dereng
falán a napóra, és senki sem
tudja, létezik-e az az idő,
amelyet mutat.

Az örnek eszébe jut a pince,
lebotorkál a lépcsőn, egy
poros ládából valamit elővesz.
Ujjai érzik, hogy megtalálta,
a málló lépcsőkön szuszogva
föjlön, kalapácsot keres.
Minden erejét megfeszítve
nekifog, hogy, ha addig él is,
a kiáltványt valahogy
fölszögezze a vasajtóra.

GYŐRI LÁSZLÓ

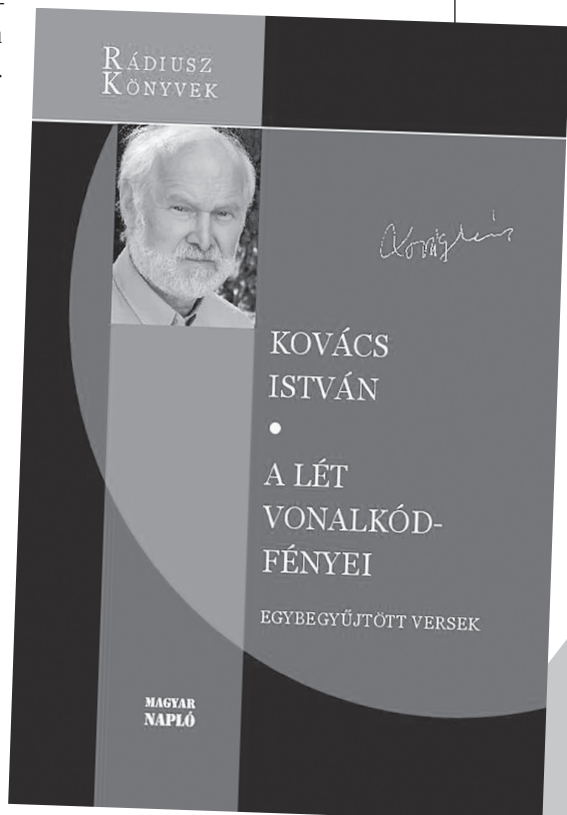
Összeolvasztás

Kovács István: *A lét vonalkód-fényei. Egybegyűjtött versek*
(Magyar Napló Kiadó, 2020)

Kétezerben összegyűjtöttem az *Elérhetetlen föld* antológiáról és a Kilencekről valamennyi adatot, azaz egy bibliográfiát készítettem, amely a kezdetektől ezerkilencszázkilencvenig a kilenc költő valamennyi könyvének s valamennyi róluk szóló irodalmi tételnek a leírását tartalmazta. Most, hogy Kovács Istvánról készülök írni, és kerestem, legnagyobb megdöbbenésemre azt kellett látnom, hogy eltűnt, elveszett, nincs a gépemben, s nincs CD-re írva sem – pedig annyi mindent lemezre tettem, és íme, hült helye. Mi történt, mi ez a szörnyűség? Holott annyit dolgoztam rajta, mint egy középkori görnyedő szerzetes. És most nincs támaszpontom Kovács Istvánhoz, nem tudom, mikor jelent meg Görömbei András vele készített nagyinterjúja az Alföldben. Nem tudom, de megtudom, ha a világhálóhoz fordulok, a MATARKA nevű adatbázishoz, s némi keresgélés után rá is lelek: az Alföld 1977. évi 2. számában volt, mégpedig a 43–50. oldalakon. Az internet helyettesíti az én kis bibliográfiámat. Akár szomorú is lehetnék: ezért szorgoskodtam, fáradoztam annyit? Csakhogy magához a szöveghez nem lehet hozzáférni, mert az Alföldet csak az 1996. év 1. számától olvashatjuk a világhálón. Abban az interjúban Kovács István részletesen elmeséli az *Elérhetetlen föld* történetét. Aki meg akarja ismerni, oda forduljon. Mintegy történészi pontossággal adta elő az antológia históriáját: nála részletesebben, pontosabban senki más. Szereplője, résztvevője volt. Közülünk a legfiatalabb; írták is, hogy a mi Benjáminunk. Ma már semmi jelentősége, hogy Utassy Józsefnél négy teljes évvel, másoknál két-három évvel fiatalabb; csak akkor számított valamelyest: akkor még a négy esztendő óriási különbség volt, hiszen húszas éveiben még sokat változhat az ember, akkor keresgéli igazi hangját a fiatal. Kovács István is úgy volt ezzel, de 1973-as első kötetének idejére, amely a *Havon forgó ég* címet viselte, már összetéveszthetetlenül saját világa volt.

Most, hogy a Magyar Napló Kiadó megjelentette egybegyűjtött verseit, ennek fényében igazán jól látható, hogy amit a hetvenes évek elejére kialakított, azóta is változatlan.

Nem alanyi, nem lírai költő, a kötött formákhoz alig-alig fordul, úgy látszik, a kötött forma nem áll a kezére, ami azon-

ban nem jelent semmit: önmagában attól nem értékes egy vers, hogy ritmusra, rímre jár – a „titokzatos mesterség”, amely fogalmat Babits Mihály használta egy tanulmányában, éppen azért titokzatos, mert nem ezen fordul meg. Az efféle vers ma egyre inkább kiveszik a versírók gyakorlatából; aki ilyet ír, már szinte eleve idejétmúltnak tetszik. Kassák, ha valaki rímes verset vitt neki, félrelökte. Természetesen nem volt igaza: türelmetlen, megrögzött, megátalkodott avantgárd volt, bár kései verseiben nála is fölbukkan a kötött forma, a rím.

Jobban tesszük, ha azt vizsgáljuk, miről ír Kovács István, milyen színterei vannak. Földrajzi értelemben Magyarországon kívül Erdély, Lengyelország, egyszer Párizs, néhányszor – lévén, hogy ösztöndíjasként ott élt egy ideig – Bécs. Bécsről van a legkevesebb mondanivalója, a legtöbb Erdélyről és Lengyelországról, a két tragikus hazáról. Nála mindkét ország tragédiák színhelye, tragikus történelmi eseményeké. Erdély a veszített háború után a trianoni békeszerződéssel Romániához került, ahol a magyarság kisebbségi sorsba szorult, és ezt nehéz egy maradék Magyarország költőjének elviselni. Számtalan versében foglalkozik vele, erdélyi barangolásai a történelemben való barangolások. Nem dühvel ír, mindig szinte tárgyyszerűen, hidegen, áttételesen; például Trianont sohasem emlegeti, s ettől ezek a versek mintha a kikerülhetetlen, végzetes sors drámáját írják le. Bár ennek is oka van: a rendszerváltozásig Trianon, Erdély tabu volt, a drámát csak mintegy ködfoltokban lehetett megjeleníteni. Kovács István sem törekedett a közvetlenségre, s talán jól is tette, mert így költőibbek a versei. Úgyis tudtuk, miről van szó. Egyik legemlékezetesebb verse a *Beolvasztás*. Ki ne tudta volna 1982-ben, hogy ez az *Ördögglakat* című kötetében megjelent vers Erdélyről szól. Nem tesz benne semmi mást, mint hogy felsorolja a beolvasztás, a megsemmisítés fokozatait, és tudja, mivel zárhatja le, mi üt a végén: „és mindezt egyszerre jelen időben”. Vagyis ma, akkor, 1982-ben. Utószavában hozzát teszi, hogy más félelme is volt: „hosszú távon” ránk, a magyarországi magyarokra is ugyanez a sors vár, ami azonban magából a versből már kimaradt.

A lengyel történelemről írott versei is mind-mind annak a hazának a tragikus sorsáról beszélnek. Az a haza neki is haza, éppen úgy, mint a miénk. A részvét, az empátia versei. Mert versei a részvét versei. Amikor Auschwitzról, Treblinkáról, a haláltáborokról ír, ugyancsak a mélységes részvét mozgatja. Talán véletlen, talán tudatos: azt, hogy azok a meggyilkoltak zsidók voltak, nem írja le, csak mi tudjuk az *Emlékünnepség* című versen kívül is. A részvétet úgy fogalmazza meg: „Ki fogja fel, hogy nincsen ők, és nincs *mi* sem? / Hogy együtt vagyunk a mi s az ők...” Egy másik verse (*Element egy hajléktalan. SMS fiamtól*) a címben szereplő emberről ír megrendítően. Megértéséhez tudnunk kell, hogy fia muzsikus. A hajléktalantól megkérdezi, mi a kedvenc nótája. „Kérte, játsszam el neki a Himnuszot.” Megrendítő vallomás a hazáról egy embertől, akinek még hajléka sincs benne. S meglepő módon még az indiánokról is ír – vagy ez nem is annyira váratlan, mert ők is minden részvétet megérdemelnek.

Ha végiglapozzuk a könyvet, hamar feltűnik, hogy rengeteg név szerepel benne. Azoké, akiknek ajánl egy-egy verset, s azoké, akikről ír. Emblematis nevek, egy történelmi korszak, az ezredvég idejének elének sodródó nevei: Dózsa György, Kőrösi Csoma Sándor, Petőfi, Bem, Görgei (történelmi okból egyszer Görgey, máskor Görgei a versben), Bartók Béla, Pilinszky János, Dsida Jenő, Radnóti Miklós, Nagy László, Csoóri Sándor, Illyés Gyula, Szervátiusz Tibor, Utassy József, Oláh János, a lengyel József Poniatowski, Edward Stachura

(akinek a regényét lefordította), Cyprian Kamil Norwid, Ryszard Kapuściński, Krzysztof Kamil Baczyński. És más történelmi személyek: Bertel Thorvaldsen egy Poniatowski-szobra révén, Kierkegaard, Hans Frank, aki a második világháború idején a megszállt Lengyelország főkormányzója volt. A magyar régiségből a krónikaíró Szamosközy István, Szalárdy János. E nevek mind a történelem híres alakjaiként jelennek meg. Balassa Péter és Nádas Péter nevének felbukkanása talán nem ejt zavarba, ha sejtjük, hogy egy történelmi pillanatban mindketten összefonódhattak Erdéllyel.

„Nem tudjuk szétszedni a történelem ördöglakatát” – írja *Ördöglakat* című kötetében, s mégis arra tesz újabb és újabb kísérletet.

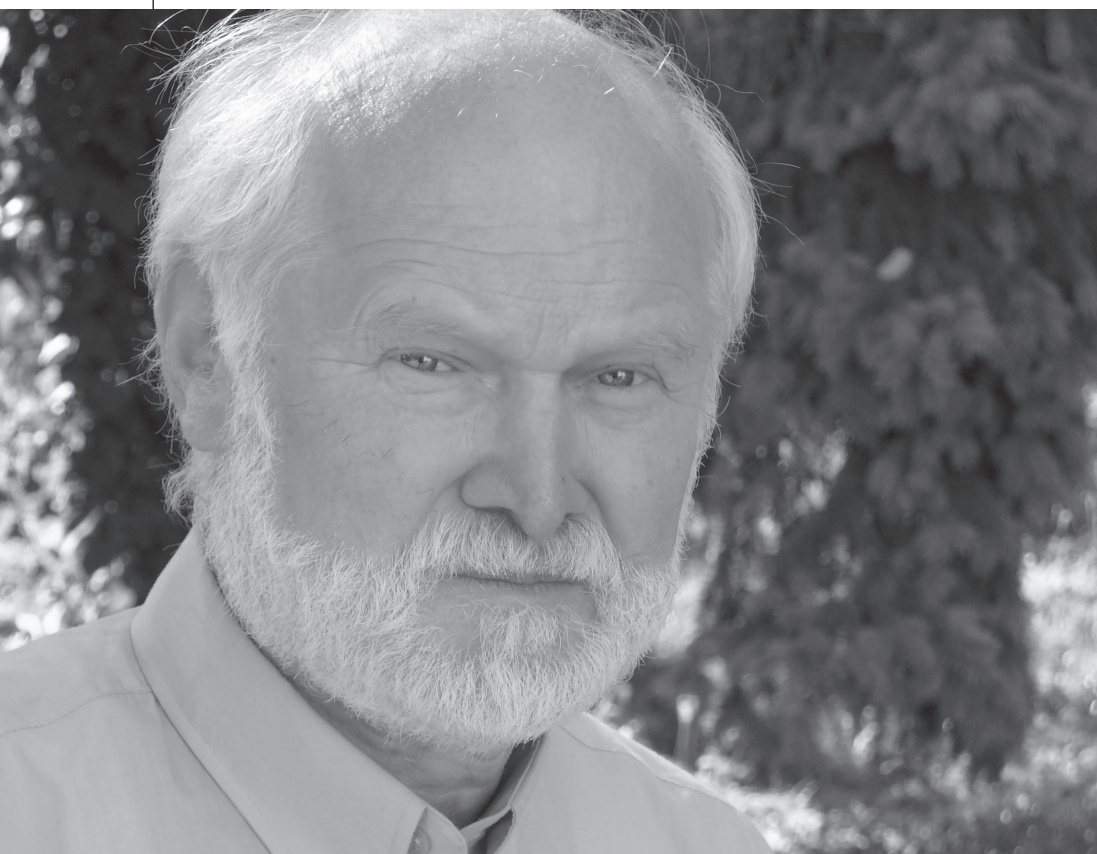
Sok verse elbeszél, főleg az egy-egy történelmi eseményt feldolgozók. A *Thorvaldsen szobra* című verséhez alcímként oda is írta: „esszévers”. Nem egy verse alá ugyanezt írhatta volna. Kikerülhetetlen, hogy megemlítsük: ezeket a verseket a történész írta, a történetírásból csap át versírásba. Ami vagy teherterhelés, vagy módszer egy sajátos költészet megteremtésére. Az utóbbit kell elfogadnunk. A tények költészetté állnak össze.

Ha már történelmi eseményeket említünk, feltétlenül szólni kell arról, hogy legnagyobb személyes élménye az 1956-os forradalom – igaz, hogy tizenegy évesen élte át, de nem akárhol, Budapesten, ahol a dráma a legjelenválóbb volt. Egyik könyvének címe: *Shakespeare a Corvin közben*. 2018-ban jelent meg, és az azonos címet viselő vers adja a magyarázatot. Kovács István nem sokszor nyúl régi verseihez, csak néhányszor írja át őket, igazít rajtuk, de például a *Robespierre* című emlékezetes versét – javára – némileg átírta, s ugyanez történt ezzel is, de nagyobb mértékben. Első változata *A kapcsos könyv régi és új lapjai* második részeként jelent meg. Így végződött: „Hamlet királyfi jelre vár: / benzinnel töltve koponyája.” A mostani könyvben ugyanez a két sor: „A suhanc Hamlet jelre vár: / benzinnel töltve koponyája.” Ez egyértelmű utalás a pesti gyerekekre és a Molotov-koktélokra. És megtoldja egy strófával: „Monológjával feltűnik / a lenni-vagy-nem-lenni tankja. / A mese-dráma véget ér... / Már lángol a halál vastapsa.” Hamlet és a Corvin közti pesti fiú azonosítása, egybeolvasztása olyan súlyos ötlet, amelyen hosszasan tünődhetünk.

Legfőbb, legfeltűnőbb költői eszköze a szókép, a metafora, és ez végigkíséri elejétől fogva. Csak néhányat idézek: csöndporos folyosó, szivárványtengelyű földgömb, a nyár ütőere, tarkón lött Igék, az alkony izzói csilléi – koporsók, a vízesés habja kulcsom karikája, a hiúság dióbele, a nézőtér lándzsahegyé kovácsolható vastapsa, hóhérskarlátos szemhatár, az elszántság idézőjele, vonalkódos ember.

E felsorolás utolsó metaforájával rátérhetünk a címre: *A lét vonalkód-fényei*. A kissé rejtelmes cím nem is olyan titokzatos: az árukon feltüntetett vonalkódot idézi fel, amelynek segítségével a pénztáros beüti az áruk értékét. A további magyarázat már túl didaktikus lenne. Egyik korai, a *Havon forgó ég* című könyvében szereplő *Egy szerelemhez* című verséből való, amely *Az idő torkában* feliratú válogatott kötetében is megjelent – de abban ez a sor még nem szerepelt, csak ebben a gyűjteményben olvasható, tehát új betoldás. Innen a kötet cím.

A gyűjtemény elejére a szerző a *Montaigne toronyszobájában* című verset helyezte. Utolsó két sora: „Sötétségünk tiszta részére írok. / Megkísérlem olvashatón...” Hogy a kísérlet mennyire sikerült, ez a könyv tudja bemutatni. Természetesen nem kísérlet, hanem megvalósított költészet. Nem könnyű olvasmány, rengeteg ága-boga van, még akár az írásképről is ejthetnénk szót, a

Salföldi háza kertjében 2005-ben

nekünk legkedvesebb versekről (*Robespierre; Beolvasztás; Összegzés; Utóhang egy prózafordításhoz; Térelválasztás*), anélkül, hogy a felsorolás teljes lenne. Összetettségében, komolyságában rejlik az ereje, abban, hogy sok szempontból lehetne szétbontani, elemezni, és mindegyiknek létjogosultsága lenne.

A könyv Kovács István költeményeinek összeolvasztása, „örökös tartozás – családhoz, baráti körhöz, hazához, hithez.”

LÁZÁR BALÁZS
Budakeszi álmom

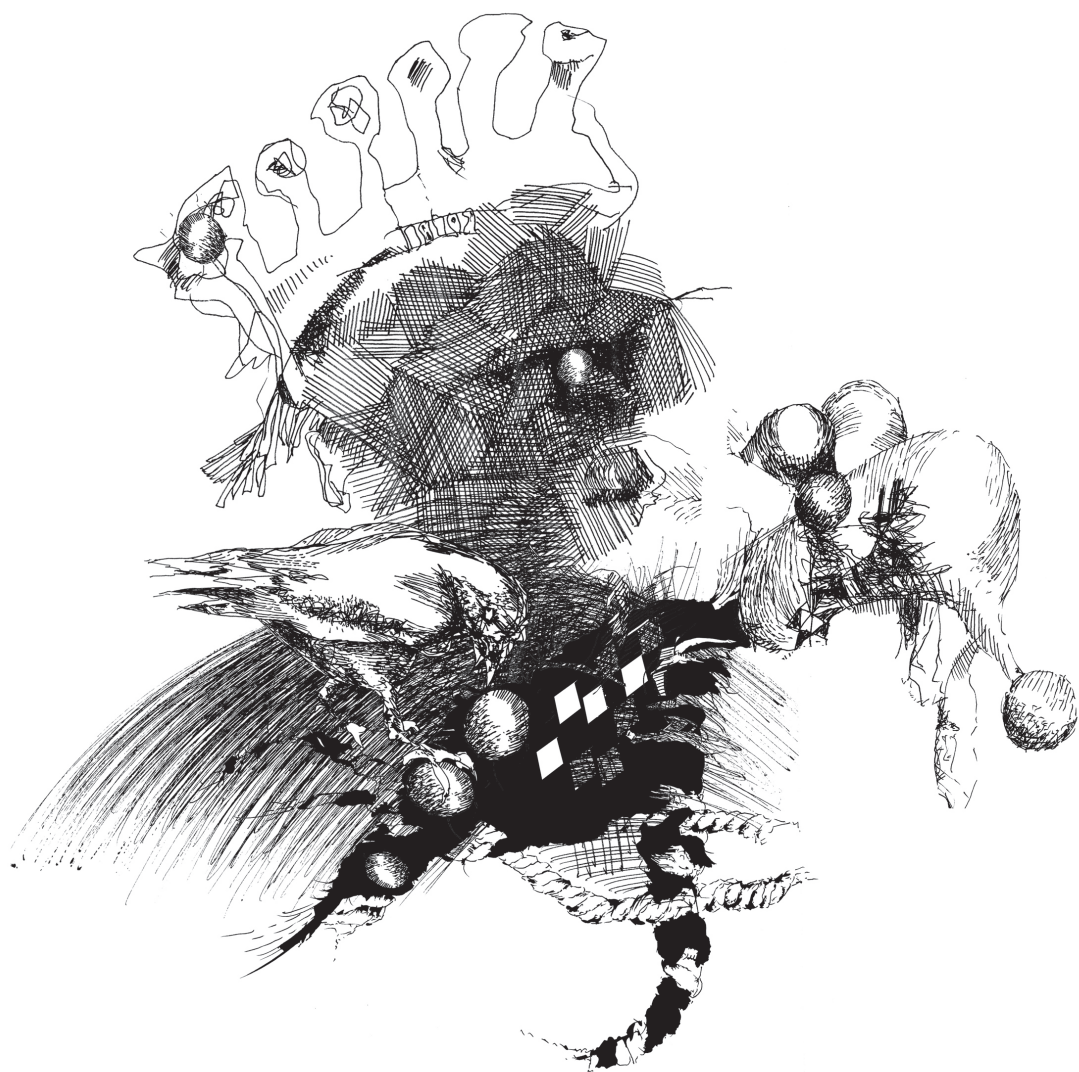
In honorem Kovács István

Doberdó-dobogás, Bukovina-bánat,
Krakkó-káprázat, Visztula-varázslat.
„Lenni vagy nem lenni tankok” ellen
indul rohamra szellemserege Bemnek,
megnyerni mégis az elveszített múltat,
szolgálni tovább csak a legfelsőbb Úrnak,
jövőt nyitva az érkező jelennek
ünnepi rendőráttakok visszhangja mellett...
Egy vérző, őszi hajnal torkolattüzében
így írta végtelen versét álmában
az összetorlódott idő képeivel
egy budakeszi srác, hogy reggel
a „gyermekkor tündökletéből”
zuhanjon át hirtelen
a tények súlyától lenyomva,
a felnőttlét vízszintes lebegésébe.

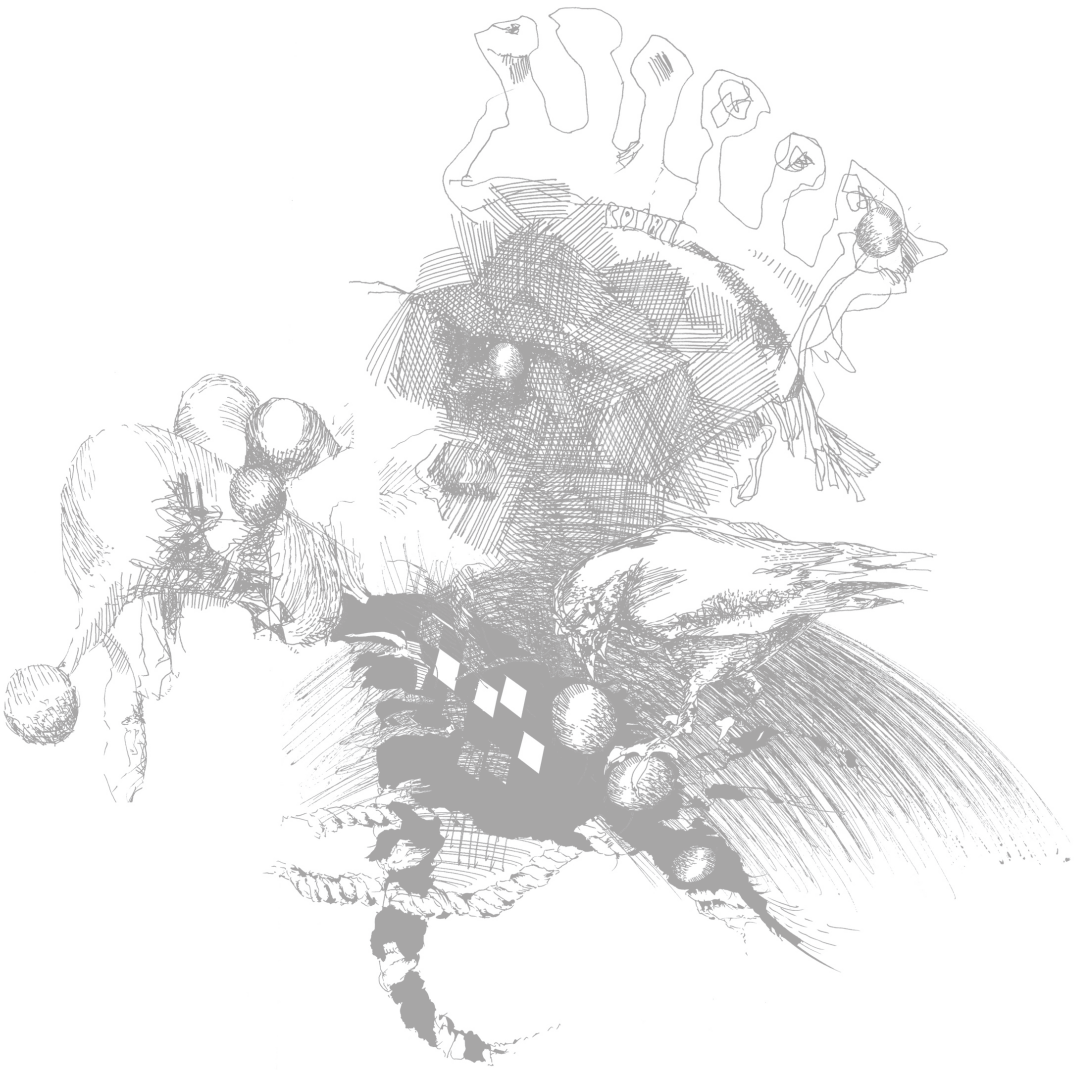
Most, hogy mi, emberek

Kovács Istvánnak

Most, hogy mi, emberek
„kiebrudaltuk” végül Istent,
s bár megölni nem sikerült,
úgy gondoljuk makacsul, a tagadás
pózában lehetünk csak „szabadok”,
s bár egyre gyengébb önismeretünk,
döntésünk megfellebbezhetetlen
arról, kik vagyunk és mivé leszünk,
megváltoztatva, ha úgy szeretnénk,
öröklött adottságaink ketrecét,
kilépve akár a DNS-spirál börtönéből is
a génszerkesztés veszélyes varázslatával,
szóval, mikor mindezzel megvolnánk,
és önteltségünkben magunkra maradunk
egy exobolygó terraformált holdján
a majdnem-öröklét nihiljében,
akkor napkitörésként robban ki
rém-tökéletes organizmusunk
mélyéből, hogy „bocsáss meg nekünk,
Istenünk, nem tudtuk, mit cselekszünk!”

LYRA HUNGARICA

GÖMÖRI GYÖRGY

A férfikor gyümölcsei

Egy budai erkélyen
a nyári éjszakában
ízleltem kóstoltam
a magvaváló szilvát
az édes sárgadinnyét
s a rózsaszín fügét

Az öregkor gyümölcsei

Már sűrű barna foltok
ütnek ki a banánon
s hiába vérvörös
az alma s illatos
csak ritkán vonzza vágyam
marad a körtekompót
és pár szem bánatos
éjfél-fekete szőlő

Meteorológia

Most már hetente zúdul ránk újabb vihar,
cserép-feldöntő, kerítésszaggató a szél,
hetente nőnek bő esőtől árvizek,
nem védenek meg tőlük a múlt év homokzsákjai.
Naponta terjednek tovább vad-éhes vírusok,
és Afrikán átrohan a mindent letaroló sáskaraj.
A természet erői, úgy tűnik, minduntalan
felülírják a politikusok terveit,
s békéről béget, aki maga szít háborút.
– Fordítsuk el a hírektől szemünket,
nézzük inkább a kertet, ahol már ilyenkor
allegrot járnak a sárga nárciszok,
míg a félénkpiros kamélia *adagiót* intonál.
Dél felől fellobogózva üget felénk szép Március,
és vasárnap talán már a Nap is ránk mosolyog.

FECSKE CSABA

Nem követted el

létem világosában állok itt
már sóként üt ki rajtam a világ
vak szívem szebbnél szebbet álmodik
amíg kétség szorgalmas férgé rág

kíváncsi ember sorsából kilát
nagyjából tudja hogy mi mit jelent
élvezi a szép ornamentikát
öröme alján ott a félelem

ami lehet megtörténik velünk
hiányzik csak vagy nem is volt soha
a kudarcban magunkra ismerünk

lakolsz bár nem követted el a bűnt
fölséjlik messziről a Golgota
nézzük amint porrá ég mindenünk

Az éjjel

az éjjel veszendőbe mentem
éreztem lábam meginog
a szemérmetlen nagy melegben
bujázkodtak a jázminok

őrült zúr volt a koponyámban
nem tudom mi történt velem
az utat sehol nem találtam
üresen zakatolt szívem

hűvös kis szellő jött átkarolt
éreztem tengerszaga van
felhők mögül vigyorgott a hold

ha arra szánnám most magam
felejtsek el mindent ami volt
többet érne az ami van

Találkozás

elnézem kora ellenére mily
sima a bőre szép az arca
pillája sása zöldes szeme mély
vadvizét árnyékkal takarja

kíváncsi szem a valón túlra lát
egy bakfist amint megvakarja
fülcimpáját és szép ívű nyakát
s duzzadt ajkát fényesre nyalja

bizalmas tiszta nevetése van
fehér fogai akár a rizs
fogorvos mesterműve biztosan

ki tudja a szó most hova visz
hiszen a hang olyan bizonytalan
nem hiszek benne és ő se hisz

Ugatás

Kleótól lehet tudni
ismerős vagy idegen közelít
más a hang ha éjszaka róka somfordál
a ház körül a telihold szenvedélyes áriát
csal ki belőle olykor az utcabeli kutyákkal társalog
vagy éppen veszekszik olyan vehemensen
mint a piaci kofák méltó utóda Rexinek
Kleó ugatása rá emlékeztet sőt minden ugatásban őt
véljük hallani
tizennégy évig volt hűséges társunk végül megvakult
és süket volt két hátsó lába béna úgy vonszolta
magát szerencsétlen az etetőtájkájához
hogy ne szenvedjen tovább el akartuk altatni
de másnap reggel már élettelenül hevert a vackán
a sors levette vállunkról a terhet döntött helyettünk
csak álltunk ott dermedten szótlanul
mikor keservesen felvonított
mintha csak őt siratná helyettünk is
a szomszéd kutyája

PETRŐCZI ÉVA
Emléktúra

Évikének

Schöpf-Merei kórház
(a Születés Házának
mára üres héja csupán!) –
negyvenkét éve itt vajúdtam,
arctartásos makacs
kis magzatommal,
hallgatva a Bakáts téri templom
vigaszt hozó harangjait,
s végül termőbe fordult a délután.

És itt vagyok ma is,
egy napfényes, vírusárnyékos,
mégis reménykedő napon.
Ismerősként köszönt a ház
minden mesébe
illő, faragott ékessége
(most hess, minden aggodalom!),
szívek, tulipánok és nefelejcssek,
a mókuspárról meg ne feledkezzek!

Főlényes szakmai nevén mindez:
magyar szecesszió.

De másként hívom őket:
jelek, hogy megszületni,
világra hozni, élni, játszani jó!

Két falépcső elsiratása

„Az emberbőr-meleg falépcső...”
(Petróczi Éva: *Ők*)

A „végső ajtónál”,
így mondtuk
családi nyelven,
márciustól-áprilistól,
a korai melegben
én mindig menedéket leltem.

Két, már negyven éve
öblös, kikopott falépcső
várt itt, ahol könnyű volt
minden rossz percet felednem.

Amíg aludtak a *pulyák*,
bihari alkotóház volt
ez a szélvédett,
napsütötte zug,
őszinte, soha nem hazug
vigasz és menedék.

Olvastam, írtam, fordítottam itt,
s a forró nyári délutánok is
itt zsúrizgették csókjaink.

Kilencvenhat márciusában
kucorodtam öblébe utoljára,
szemembe akkor
istenhozzádot intett
a szélben táncoló
mogyoróbarkák sokasága.

Találkozhattunk volna újra, most,
2020 augusztusában,
talán még nem ama másik
végső ajtónk előtt.

De két józan betoncsík
került helyükre,
hiába tündökölt
a hencidai délelőtt!

Hencida, 2020. augusztus 6.

Sétáink

Apunak

Keskeny tornácunkra szorított,
téglalap alakú
sétáim közepette
(majd' hetven évvel később!)
apám sok, kurtára szabott
börtönléptére gondolok.

Több mint fél évtizednyi
kényszertrappolás
sem törte meg
Pécs inkább játékra,
mintsem családra termett,
holtig kamasz fiát.

Lassan hetedik hete,
hogy az ő egykori
ketrebalettjét próbálgatom,
s „Öreglány, bírd ki, bírd ki!”
sormintákkal ékes
minden napom.

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN

Társtalanságom bársonymosolya

mily egyedül vagyok mily egyedül állok
 ebben a sárgaerdő-kitaláltban
 röppenő társtalanságom bársonymosolyában
 lázenyhítő asszonyföltő minduntalan ismétlődő
 tépett aggódásban
 mily egyedül vagyok
 ha védenem kell gond-ház szívedet
 ha élnem kell létem papír-havát
 papír-táncát papír-énekét
 erejét
 örömindák árvácskáim tenyerén
 márványillatú eszmélet-termeimben
 billeg a tél
 ülj mellém hisz nagy a vágta
 jégfehér
 szaggatott csöndruhában indul felém az emlék
 pipacsattanásos ég leng a lúdbőrös föld felett
 mondanám jó vagy s nagyon kellesz
 hogy óv a lélek s a magány is egy csatatér

Tűnődve

dióbarna csörgés
 vonul végig a kipihent
 falak mentén
 tekintetemnek itt ér véget
 a toporgó tűnődés tárlata
 az átharapott sebek újra fájnak
 kiadósan korszerűen
 ilyen a kedvem
 hektárnyi elvontság lelkemben
 mellém ül
 nagyokat hazudik a reggel

Kukorékol a fény

ragyog tekinteted és oly meleg
megfürödnek benne a fellegek
körültted ismerős a táj
érckemény
mégis felszikrázik benne a remény
csillagtaréj rebben
kukorékol a fény
hallgatag csatakos utakon
megugat a fagyos szél
zsákból kiszórt pikkelyek
zizzennek a levelek
nyomukban a dér keze
a tér falára égeti árnyukat
ernyedten hullámszik karod
a vágy rólad is lepereg
kabátodról felpárlik
az alamuszi hideg
félétekeny
forró ajkadba harap

KIRÁLY FARKAS

Vizes versek

(Nothing Else Matters)

este kilenc múlt pontosan egy perccel
 most bújik ujjaimba a vágy
 vizet engedek a kádba
 kibontalak köntösödből
 magam elé ültetlek
 átölellek hasad simogatom
 habbal fedem be szemérmes részeid
 bárhol is legyen legyél –
 a tér csak hozzáállás kérdése

tizenegy múlt harmincnyolc perccel
 túlcordul ráncos ujjaimból a vágy
 hajszálaid között fejbőröd simogatja
 pórusaidban komponál szimfóniát
 egy életünk egyszer éljük –
 csak érzékcsalódás a távolság

(Love Me in Black)

padló és mennyezet között levitálok
 meg-megharap asztrálttested
 gyönyörű succubus

ma narancsból van és lángból a lüktetés
 meg vízből egy helyi érdekű tóban
 pattanó habból építünk palástot paravánt
 kellemes játék bőrt bőrhöz vezet
 időgépem hamarosan elkészül mesélem
 be fogok avatkozni a múltba
 korábbra teszem a jelen elejét
 én mohó
 kicsiny tengerünkben
 tucatnyi világítótorony fényében
 szét akarom tépni az időt
 én telhetetlen

LÉKA GÉZA
Borúti fények

Dzsó, öreg Dzsó, ha tudnád,
hogy harsog, hogy hív ma is,
immáron negyedszázad óta:
„Abasárnak nagy ünnepe a vasárnap!” –
pedig csak egy kétszemélyes nóta.

Eger alatt kilyukadt dobbal
autónk már üresben siklott.
Mert jobb gurulni, semmint
gargalizálni a Felső-Mátravidéken,
hegymenetben purgálva a benzint.

Mögöttünk balra süvöltöző
kémények, ágasok, póznák.
Az ott alighanem Visonta.
„Abasárnak nagy ünnepe az erómű is!” –
nyerítjük most már sírva és visongva.

Csak mustráltam

Dzsó,
öreg Dzsó, ha tudnád,
azt mondta valaki tegnap,

fejezzem be a dzsózást,
hagyjak föl veled végleg,
már nem állsz jól nekem,

ne is említsek többé, de
mentsem, ami menthető,
noha úgy is rám ugatják;

úgy tollak magam előtt,
mint átlóhetetlen vértet,
böhöm pajzsát a hókotró,

mert ott látnak mögötted,
amint nagyokat leffentve
feszt nyallak és fallak...

Mire hát az álszent alázat,
ez az idült érdemtelenység,
tán kevés az ellenségem?! –

Én meg csak mustráltam
az arcát, száját, szemét,
homlokában a leharcolt

Ómagyar Babérkoszorút.

MAKÓ ÁGNES

Egyszerre

Egyszerre kellene elhagyni mindent,
a teljes csomagot,
mint amikor a bőröndöt egy másik gépre teszik fel,
és csak várod a zoknikat, ingeket,
telefonálgatsz, de aztán feladod,
más dolgod is van,
elfogadod, hogy örökre
a bőröndben gyűrődnek egy másik földrész
nagyvárosának poros raktárában.

Egyszerre kellene elhagyni
a cirkó kattanását,
a kilazult parkettát,
az elduguló lefolyót,
a szobanövényt, ami évek óta egy centit sem nőtt,
a kedvenc zöldségest, aki ajánl, félretesz,
a folyótorkolat alakú repedést a járdán
és minden olyan járdát, ahol leszegett fejjel is tudom,
merre járok.

Egyszerre kellene elhagyni
a szomszéd néni frissen sült pitéjét,
amit szalvétával letakart tányéron hoz át,
az arcomba nyomott tuti tanácsot,
mindenkit, aki látta, hogy próbálkozom,
aki átsegített, átlökött vagy átvert,
aki majd hív, és tényleg hív,
aki emlékszik a gyerekkori kézírásomra,
akikkel vannak közös fotóink
és akik ismerték az eggyel fejletlenebb verziómat is.

Egyszerre kellene elhagyni
a rutint, ami a felszínen tart,
a ciklust, amiből tudom, hol járok,
a bizonyosságot, miszerint
kedden viszik a szemetet,
szerda kilenckor megbeszélés,
pénteken már alig látok.

Egyszerre kellene elhagyni
az ébredés előtti utolsó fordulást,
az előre tudott mondatot,
a pirítósz illatát,
a Hahó, megjöttem!-et.

Ha sikerülne ezeket egyszerre elhagyni,
a súlyom nagyja elillanna,
eltűnne belőlem sok száz kiló ember,
több millió tonna tárgy,
szökési sebességre gyorsulnék,
és ott teremnék, ahol nem tudják, ki vagyok,
ahol nem tudják, mi az, hogy ember,
ahonnan a Föld halvány fénypont,
alig látszik,
az sem biztos, hogy ott van.

Zsíroidás

A konyhánk dobogó melegség,
táplálék, illat,
diófára néző ablak, napfény, friss levegő.
Vajas kenyér roppanó héja,
főzelék, ahogy nagymama szokta,
kávét, tea, bor, vendég.

A konyhánk káosz, morzsa, mocskok,
zsíros lábos, odaégett brokkolidarabok a fazék oldalán.
Sóhajtvá markolok rá a sárga szivacsra,
tornyozom a tányéért, balra pakolom a poharakat,
csoportosítom a szennyest típus szerint,
de ettől még szennyes marad.

Forró víz, sikálás, vakarás,
zsíroidás, gondolom, zsíroidás!
Nem is olyan szörnyű ez,
ha úgy nézzük, látványos megtisztulás.
A recés késnek csak egy mozdulat kell,
a csirkemellszag eltűnik,
a nagy kék tál ragyog.

Végre kész. Rend, tisztaság, tér,
így jó főzni.
Forró gulyás, palacsinta, instant mocskok,
a belőle nyert energia pont elég lesz
mosogatni.
Csinálhatnék mást helyette, de nem fogok.
Akkor se, ha tudnám, hogy ott fent, kint
háztömbnyi meteorit rohan felénk.

FÁBIÁN ISTVÁN

A markoláb

Féner Tamásnak, akinek tudása tudás

A Nap elfogyóban. A Hold fürdik,
 izeg-mozog a lepattogzott zománclavórban
 (leander küzdött ott előtte bármi fényért),
 ring a Hold a kútvízben táncoló körökben.

Kutyák, farkasok isznak az ócska lavórból,
 sorba állnak, míg planétákba mar országos éj,
 Hold-veknivel szalad a markoláb, félkrajcár
 csak már a Nap, izzik a lángos kakastaréj.

Csordásfarkasok rágják a mélyülő eget,
 ahol a Nap és a Hold is végleg halott.
 Hómezőn futó virkolák falja az égitesteket.

Vitorlát bont a téli ég, repül fölöttünk éji zápor.
 Keresztleletlenül elhalt gyermekek nyelik a Holdat,
 törvények szerint minden holdfogyatkozáskor.

A vendég

Itt vagy. De mintha máris emlék.
 Véletlen mozdulat a tájban.
 Tükre itt élő otthonosságnak.
 Fűvek hajlása súgja lépted.

Köd száll a múltó avaron.
 Dér fagy fehéren fekete ágra.
 Kísérlet csak megérkezésed.
 A varjak a szántásra visszaszállnak.

Esküvőre jöttél. Aki vagy: kéretlen vendég.
 Mindennek tanúja. Pozsgás kísértet.
 Papírforgós, kreppzászlós varázslat.

Céllövölde papundekli nyulán krétapont.
 Nyálzó szájakon nevetség.
 Roppanó hurkapálcán pengő bádoggállat.

JUHÁSZ RÓBERT

Tátogás

az álmoskönyv szerint nem
jó jel a zavaros víz egy sekélynek
tűnő folyóban lépdelve

egyszerű válaszokkal ütöttem agyon a kérdéseket
melyek elúsztak mellettem a felszínen
jól vagyok ők is jól vannak
valamikor majd persze
nektek is

mellig ér a csizmám tudom
bármikor jöhet egy gödör
az ember tapogatózik
lábával hol törik le a meder
hol ömlenek papírvékonyra száradt bőre alá
az évszakhoz képest metszően hideg habok

te vagy az a zavarba ejtően szép
nő aki elalszik épp a volánnál
jó volna ha elmesélhetnéd még
milyen ábrándok lebegtek szemeid előtt

mikor alámerültem a nem is oly váratlan
szakadásban ott a kontúrvesztett alakok
megdermedtek pillanatra
mint garázsban a fekete szemeteszsákok
melyekbe apró babaruhákat
gyömöszöltek olyan családok
akik már nem akarnak több gyermeket

mikor erről beszélek
sárdarabok potyognak számból
mint egy kisodródott jármű gumijaiból mely magával
akarta vinni az árteret de a közútra visszaérve
apránként mégiscsak elhullajtotta azt

A határán is túl

lökdösték egymást a szurdok pereméig
 ostobán sokszor az elesés határán is túl
 egy másodpercre sem gondolták
 komolyan de a visszaút ködben ázott
 farkasszemet néztek hosszan ölelkeztek
 erősen szinte fullasztón és ebből
 kibontakozva csodálkozva bámultak
 két bolond mintha indokolatlanul
 boldogan azt kérdezték volna
 hát te hogy kerültél ide

beomló part
 rám nézel kezembe
 adod a szederszájú vizespalackot
 talán nem bánnád ha most meghalnék
 forró rovarcsendben kortyok zuhannak
 annyi a dicsőség ebben a pillanatban
 mint babérlevélről a maradék levest lenyalni
 viszont mostantól van egy mondatom arra
 az esetre ha becsengetnék hozzád egy nyári éjjelen

Napfény a lencsére

*azt álmodtam arcomba
suttogja egy apró száj
„nagy mama vagy és fújod a forró gesztenyét”*

hetekig jártam el mellette
tájidegen termésként billent a szélben
rácsodálkoztam de reméltem valaki úgyis
visszamegy érte

november eleje volt ködös reggel
szemben az akácosban még mindig bögött egy
eltévedt szarvasbika pedig a többiek már rég
továbbadták génjeiket vagy egy vadászszoba falán
felakasztott fejjel meredtek

az út menti bokor ágán egy szemüveg lógott
végül megálltam mellette óvatosan kissé idegenkedve
feltettem aztán belenéztem

elkenődött a festék a fákon
elemeire bomlott a rothadás
a levelek barnulva szédültek
előrehámozott almagerezdekként
egy halódó nagyszülő kötényébe

másképp láttam hirtelen hogy nem lehetek
addig költő míg nem akarom
a várost mindenestül felgyújtani
ezt az erdőt feltétlenül
többé nem fázik senki ki elég közel húzódik
a lángokhoz és nem fészkelődik
túlságosan az alufóliában

algazöld íriszbe szórom a meszet
talán letisztul tőle ez a pára
elhiszed hogy a ruha beleégett
az összes rendes apa alkarjába

KOPRIVA NIKOLETT

Egy szekrény tartalma

Lassan a szekrénybe zártam mindent:
az elküldetlen leveleket;
a bakelitlemezeket;
a sárguló futónövényt;
vonyító kutyám, amint a csillagokat nézi;
a pillanatot, mikor boszorkányok
állják körül az ágyam;
a nagy fűzfát, aki egész életében ígért,
majd eldőlt;
Ginsberg üvöltését;
Ras Mohammedet;
a gardróbban rekedt molyokat;
napfényben sem nyíló tulipánjaim,
a hernyókat a vadalmafa alól,
amik erőlködtek, de nem tudtak
lepkévé változni;
útlevelet;
halálfélelmet;
szavaim részegen;
elveszett kulcsaim;
téged, amint kérded: *Szóval?*;
az ablaküveg közé ragadt szellemeket;
szentjánosbogarak foszforeszkáló,
csillogó fényeit.

Duzzad a szekrény, fehérén vibrál a sarokban,
ismeretlen szavakat visszhangoz,
és én nem merek visszaszólni.

Esti ének

Ólomhegyek fölött fehér a köd,
 álmaimba észrevétlen szökött.
 Azóta nyitva tartom ablakom,
 elhiszem, hogy csillagok közt lakom,

hogy ódon csillagorból vagy te, én,
 hogy itt a rézhold fénye lámpafény,
 s bár nincsenek kék folyók, sistereg,
 talán megszólaltak az istenek,

elrepül fölöttünk kilenc madár,
 titkon mégis szakad, szakad az ár,
 és mi szaladunk vele hajnalig,
 vagyunk is, meg nem is, vagyunk alig.

Ólomhegyek fölött fehér a köd.
 Szemed bolygó, éter a köldököd.
 Csigolyáidra ég a lámpafény,
 ahol elkezdődös, ott végződöm én.

Szélvihar

Kirángatott az ablakon a szél,
 százkarú kis szörnyek a bodzafák.
 Képelem? Érthetetlen hang beszél,
 a villamosmoraj szavába vág.

Fehér bokor sziszeg a fák között,
 ázik rajta egy kék, néma madár –
 zúzmarás fagykabátba öltözött,
 pedig mellkasán átkopog a nyár.

Az ablakomból egy szellem figyel.
 Halottak kelnek át a kék folyón.
 Szakadt gyerek az Isten, így fut el,
 szivarszagú kabátban, álmodón.

Ma csontjaimba költözött a szél.
 Fejemben morajlanak álmai.
 A fogsorom kopott virágfüzér,
 hív a hang, de nem tudok játszani.

POLGÁR KRISTÓF

A porondmester naplójából

Ha már mindent elveszítesz,
engem megtarthatasz alanyi jogon.
Mégértem ízlésed. Még nem
mondtam, hogy menj haza,
de taxiba szállsz. Nektárt az
orrba, és a sofört is én fizetem.
Ordít rólad, lenyűgöz
színesfém és technológia.
Rád köszönök az utcán, aztán
szégyenkezve elnézést kérek
az idegentől, akiről
azt hittem, te vagy.
Nem bízom ítélőképességben.
A jegyáros csak egyetlen
kötéltáncost lát a műsorból:
piros szemébe az izzadság
belemosta homlokáról a
csillámport. Még percekig köhög,
fulladozik a sátor mellett,
nagyot köp, elnézést kér
nőiességétől, visszamegy, és
átveszi utcai viseletét.
Az az ember titokban hazakíséri.
Két kapualj közt
macskaléptekkel oson,
kikerülve minden pocsolyát.
Ujjai táncolnak a kapucsengőn,
és gondolatban meg is nyomja
a gombot, de akárcsak neki,
a kisasszonynak egy vasa sincs,
ő pedig nem koldusnak született.

Arlecchino

Megszokásból nagyokat lépked,
eljátssza, hogy kibicsaklik a lába,
megvárja az önkéntest, de nem
hagyja magát felsegíteni.

„Ti, akik azt hiszitek, meghaltatok,
tépjétek rongyos arcotokról a bőrt,
pattanjon szemhéjatok, mielőtt
a férgek megtalálnak!

A sánta a kályhában él. Jól ismerem.
Elfogytak a viccei, ezért most alszik.
Álmában forgolódva széttárja kezét, és
belepislog közeli felvételekbe.
Hideg kávét nevetőránccokra!

A mértékletesség törvénye szerint
maguk összetévesztenek valakivel.
Zavaró lehet a különböző századok
és a polgári élet változatossága.

Én meghajlok a közönség előtt.
Itt jönnek-mennek az emberek.
A bátrabbak szörpöt vesznek vagy
vattacukrok a lányoknak.
Kezdődik az előadás.

Felkészültek a táncosok,
porondon az ágyú, lovak nyerítenek,
ezer ember üvölti nevem.
Több reflektort az előadóra!
Ebben a fényben még fázom.”

DEMETER ARNOLD

Vissza a vadonba

A telet láttam. A hó ropogása
egy erdei ház körül, akár a csörgedező
vér a szív pitvarában.
Keréknyomokat figyeltem ülve, dideregve.
Kunyhókat húzunk fel, hogy elrejtőzzünk,
ide menekül a szelíd őz, ha üresen hagyjuk.
Láttam a télen egy kutyát, ki elcsapva
újra farkassá lett.

Út a megváltóhoz

Későn járunk ki, nem azért, mert a nappal
zavarna, hanem mert a fény szebb a sötétben.
A séta közben diszkrimináljuk a fekete köveket.
Nevetünk rajta, és sikernek nevezzük.
Majd egy gondolatot felküldünk az
égbe. Alsópolcos bort kortyolgatunk a padon.
Összeveszünk olykor a démonokkal,
mert ezért dicséretet kapunk az angyaloktól.
Ők szárnyas állatok,
de köztéren menybe menni törvénybe ütközik.

November vége

Gyökereikbe fordulnak a fák, mint
a megtört ember. Egy kerékpár
utolsó útra indul. A folyó, mint lefutó
gyöngysor, a végbe szalad, majd
szétpereg. Seregély száll a pusztulás
fölött, csőrében dió.

Dióhullás

Igaz, amit mondanak az emberről.
Vagy mindent összetör,
vagy őt töri össze minden.
Hogy hull a dió,
abban nincs semmi idilli,
a közelgő telet jelzi.
Minden élet egyel több halál.
Hiábavalók a könnyek. Én
csak nézni tudlak, életre kelteni
nem. Megölni meg nem akarlak.

BUKOVENSZKI-NAGY ESZTER

Lenyomat

A világ most csak egy túrabakancs sáros
lenyomata a hidegfehér járólapon
meg a tegnapi gyűrött újságpapíron,
gyújtósnak tetted oda
a nap szépével a címlapon,
amikor végigtrappoltál hajnalban
az előszobán, kissé spiccesen.

Koszorú tornacipő lábnyoma,
amiben céltalanul, önfeledten,
szabadon csavarogtál,
homok és pollen ragadt a talpára,
lassan allergiás leszél rájuk,
irritálja az orrod nyálkahártyáját
a rátapadt fesztiválok szürke pora.

Az emlékek kiszáradt sárdarabként
hullnak ki váratlanul a talp redőiből,
mikor hosszú idő után újra felveszed,
és csak reménykedsz,
hogy nem töri fel a lábad.

Fürdő

Úgy szeretem a forró fürdőt
benne a gurgulázó habot
olyan forrót amitől kipirosodik a bőröm
mintha elpaskoltak volna itt-ott
teletódul gőzzel a tudóm
mint a szaunában
füstölnek a pórusaim
a kis borosták vidáman nyújtóznak
lábam puha síkjából kifelé
te erre azt mondd sikoltva
hogy ez kopózóvíz, baszdmeg
neked menten leolvad a csontodról a hús is
de az én sejteim kalákában adják át
az örömet egymásnak
ahogy elmerülök a porcelán rejtekben
és hagyom, hogy a hallójárataim
kongva teljenek tompa süketségig
bizseregjen a hajas fejbőr, alatta a koponyám
szorosán behunyt szemmel kifújjam ezt a napot
és megtisztulva álljak eléd minden este

Költészeti folyóirat
Első szám: 1995. október 10.
Megjelenik negyedévente

Alapító főszerkesztő: Turczi István

Szerkesztik:
Turczi István (vers, tanulmány)
Zsille Gábor (olvasószerkesztő)
Király Farkas (on-line)
Vass Tibor (képzőművészet)

Szerkesztőségi titkár: Pálos Anna
Lapterv: Takács József
Logo: Urbán Tibor
Tördelés: DT Pro Bt.

Szerkesztőség:
1147 Budapest, Gyarmat u. 106.
Tel./fax: 25-181-63
E-mail: tippcult@t-online.hu
Honlap: www.parnasszus.hu

Kiadja a TIPP-Cult Kft.
Felelős kiadó: Turczi István

Alapító mecénás: Ispánki László

ISSN 1219-3275

Lapunk megjelenését támogatta:

Nemzeti Kulturális Alap

Sokszorosítás: Promisszum Kft.

Előfizethető a Kiadónál (1147 Budapest, Gyarmat u. 106.)
Megvásárolható webshopunkban: www.parnasszus.hu